

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2001:81

Wilhelm Reichs mottagande i Sverige
Psykoanalys, marxism, biologi och kosmologi

MARCUS EINARSSON

© Författaren/Författarna

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel	Wilhelm Reichs mottagande i Sverige – psykoanalys, marxism, biologi och kosmologi
Engelsk titel	The Reception of Wilhelm Reich in Sweden – Psychoanalysis, Marxism, Biology and Cosmology
Författare	Marcus Einarsson
Färdigställt	2001
Handledare	Anders Frenander
Abstract	<p>In this essay I have been writing about the psychoanalyst Wilhelm Reich. It was written at the Library School in Borås as a contribution to the struggle of the maintenance of the free word. In the essay I have been concentrating on how Reich was received in Sweden from the publication of his first book 1927 to the year of 2000. The work started with a biographical chapter and a chapter about Reichs scientific development, which was divided into three phases: one psychoanalytical and marxist, one physiological and biological and a third phase that makes a synthesis of these in a cosmological form. The analytic material has been books and articles from periodicals and papers. The analytic method was partly formed out of George Herbert Meads interactionistic communication theory. In the analysis I have first of all been interested in the ideological struggle in Sweden between left and right that has been going on since the beginning of the last century. According to my way of looking the analysis showed more than anything else that an ideological shift towards the right has influenced the reception of Wilhelm Reich in Sweden: during the thirties, forties and fifties is Reichs name mainly mentioned together with questions about education of children, during the sixties and seventies is the discussion on Reich focused on marxist and theoretical matters and during the eighties and nineties is the discussion most of all characterized of the fact that Reichs nondialectic biological and cosmological orgone research gets less negative received. As I see it the analysis also showed that papers in general are more normative than periodicals and books, which are more cognitive. I have questioned if this as well means that papers usually are more ideological than periodicals and books, which was something that I believed very strongly in the beginning of the essay. Finally, differences of male and female reception have been analysed. It has here been shown that women write more about practical things than men: for example questions focused on the family as well as therapeutic questions. However, to big conclusions have not been drawn out of this because of the relatively slightness of the analytic material.</p>
Nyckelord	Wilhelm Reich, mottagande, Sverige, psykoanalys, marxism, biologi, kosmologi, ideologi

Innehåll

1 Inledning 5

- 1.1 Bakgrund 5
- 1.2 Syfte och frågeställningar 8
- 1.3 Källor och metod 10
- 1.4 Teori 12
- 1.5 Disposition 13

2 Wilhelm Reich 14

- 2.1 Biografi 14
- 2.2 Vetenskaplig utveckling 16
 - 2.2.1 Introduktion 16
 - 2.2.2 Psykoanalys: sexualitet 17
 - 2.2.3 Psykoanalys och marxism: sexualekonomi 20
 - 2.2.4 En vetenskaplig omvändelse: orgonforskningen 22
 - 2.2.5 Syntes: kosmologi 26

3 Analys: hur mottogs Wilhelm Reich i Sverige? 29

- 3.1 1930-, 1940- och 1950-talet: från okänd till känd? 29
 - 3.1.1 Sammanfattning 32
- 3.2 1960- och 1970-talet: radikala tider? 33
 - 3.2.1 Introduktion 33
 - 3.2.2 Böcker 34
 - 3.2.3 Tidskriftsartiklar 36
 - 3.2.4 Tidningsartiklar 40
 - 3.2.5 Sammanfattning och utvärdering av analysresultat 44
- 3.3 1980- och 1990-talet: marknadsvänliga tider? 46
 - 3.3.1 Böcker 46
 - 3.3.2 Tidskriftsartiklar 48
 - 3.3.3 Tidningsartiklar 49
 - 3.3.4 Sammanfattning och utvärdering av analysresultat 52

4 Avslutning 54

- 4.1 Avslutande diskussion 54
 - 4.1.1 Diskussion 54
- 4.2 Sammanfattning 56
- 4.3 Slutord 56

5 Litteraturförteckning 59

5.1 Böcker 59

5.2 Tidnings- och tidskriftsartiklar 61

5.3 Böcker av Wilhelm Reich (översatta och oöversatta) 62

6 Appendix 63

6.1 Termer och begrepp 63

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det här arbetet kommer att handla om psykoanalytikern och freudlärjungen Wilhelm Reich. En man vars rykte och vetenskapliga trovärdighet omges av minst sagt många frågetecken. Det är därför som jag inte utan en viss orolig spänning tar mig an denna med all sannolikhet svårbemästrade arbetsuppgift. Förhoppningsvis kommer ändå det hela till sist att sluta på ett någorlunda acceptabelt sätt! Jag hade tänkt att – i första hand – behandla hur Reich och hans vetenskapliga (psykologiska, sociologiska, naturvetenskapliga, kosmologiska) och politiska idéer mottogs i Sverige. Reich försökte enkelt uttryckt förena Karl Marx med Sigmund Freud. En syntes som medförde att Reich kom att uteslutas ur både det psykoanalytiska förbundet och det tyska kommunistpartiet. Han skapade härigenom – sedermera med hjälp av bland annat biologisk (kvasi?)vetenskap – en ”brygd” som till slut blev ”giftig” inte bara för honom själv utan också uppfattades som giftig av det amerikanska samhället (liksom i de föregående uppehållsorterna Danmark, Sverige och Norge efter flykten från det nazistiska Tyskland) som han levde i de sista två decennierna av sitt liv. Han förföljdes i press och media och dömdes slutligen för tryckfrihetsbrott och kvacksalveri. Han avled senare i ett amerikanskt fängelse 1957.

Mitt intresse för Reich började för ett tiotal år sedan. Jag stötte mer eller mindre av en slump på honom på Östersunds stadsbibliotek via hans bok *Den sexuella revolutionen*. Sedan erinrade jag mig honom i samband med ett tidigare uppsatsförsök där jag försökte påvisa att ämnena *sex*, *religion* och *droger*¹ (liksom förhålligandet av fysiskt *våld*) – och då främst i dessa ämnens egenskap av en ”nära-döden-varo” (*Das Sein zum Tode*)² – utgör ett hot mot ”makten”³ (eller varför inte läsa ”prestationsprincipen”⁴), på gott och ont, eller måhända på gott eller ont – det vill då säga dessa ämnen som ”verkliga” företeelser i ”världens” tid och rum praktiskt och tekniskt rätt organiserade, eller kanske rätt oorganiserade.

Den freudianska vänstern

Wilhelm Reich utgör tillsammans med kanske främst Herbert Marcuse och Geza Roheim

¹ Vad det gäller skingrandet av alla de politiska dimridåer som råder kring bruket av droger – endast det kalla kriget når väl upp till något jämförbart i modern tid? – skulle jag vilja hänvisa till *Den goda fienden* (1985) av Nils Christie och Kjetil Bruun.

² Se *Sein und Zeit* av Martin Heidegger.

³ Se Michel Foucault, exempelvis ”Makt och upplysning” i Mikael Löfgrens och Anders Molanders (red.) *Postmoderna tider?* eller *Foucaults maktanalys* av Magnus Hörnqvist. Galenskapen är enligt Foucault upplysningsprojektets kärnpunkt. Ur detta begrepp utstrålar den moderna makten – som osynliga trådar – mellan enskilda individer och klasser. (Den moderna makten *avdelar* människan.) Normaliteten kräver, hävdar alltså Foucault, avvikelser för sin självbild, eller för att kunna skilja på *oss* och *dem*, innanförskap och utanförskap. Galenskapen, exempelvis den som konstitueras av samhället via sexuell läggning, religiös uppfattning eller bruk av droger (liksom ”kriminella” aggressioner), skulle därmed kunna ses som en revolutionär kraft (dessa företeelser är med andra ord starkt identitetsskapande och relativt befriade från ”prestationsprincipen”). Som revolutionära krafter skulle man också kunna se glädjen och sorgen (det goda minnet) – liksom dess mellanmänniska motsvarigheter: vänskapen och kärleken – som i sina sanna former ovillkorligen enligt min mening hänger ihop med döden, till skillnad från ångest och tomhet och kontaktlös isolering som också hänger ihop med döden fast på ett ”impotent” eller passivt sätt. Detta sista påpekande delvis med anledning av noten ovan.

⁴ Se *Eros och civilisationen* av Herbert Marcuse och *Den fördömda delen* av Georges Bataille. Om vinsten är det renodlade kapitalistiska samhällets enda måttstock produceras förmodligen främst i detta en tävlingsinriktad eller girig – tillika avundsfull – människotyp (narcissismen som social kraft). För Marcuse är prestationsprincipen Freuds realitetsprincip i överdriven och/eller onödvändig – eller urspårad – form.

(ungersk socialantropolog) den freudianska vänstern.⁵ Den freudianska ”bilden” av människan har väl en benägenhet att luta mot höger – politiskt sett –, mot den konservativa sidan; människan utmålas enkelt sagt (för enkelt) av Freud som ett sexuellt och aggressivt djur, lustprincipen och dödsprincipen i kamp med varandra, Eros mot Thanatos. Dessa två grundprinciper ”sublimeras”⁶ sedan (”hålls i schack”) via den repressiva kulturen till just kultur, till kulturprodukter. Och priset för detta är ångest av varierande art och grad: *människan och kulturen passar inte ihop*. Men som Freud ungefär säger: *vi får göra det bästa vi kan utav det*.⁷ Dessa fakta bidrar alltså till att man lätt läser in en konservativ politisk ideologi⁸ i hans arbeten, dess radikalitet till trots. Men utmanarna har, som sagt, funnits.

Det som är kännetecknande för den reichianska synen på människan är att de ”obehagligare” freudianska sanningarna – *Oidipuskomplexet*⁹ med mera – enbart är produkter av det kapitalistiska samhällssystemet. Med utgångspunkt från Bronislaw Malinowskis¹⁰ studier av Trobianderna – ett australiskt primitivt folkslag som enligt Malinowski var i avsaknad av Oidipuskomplexet – försökte Reich således framställa Freuds teorier om människan som inte något annat än ett avslöjande av den ”psykiska struktureringen” i det kapitalistiska samhället och alltså därmed som icke-universella. Det marxistiska samhället – som i sig (enligt Reich) är ett sorts *matriarkat*¹¹ (till skillnad från det *patriarkala* kapitalistiska) – skulle därför slå sönder dessa negativa psykiska strukturer som Freud ansåg vara ett universellt mänskligt predikament – strukturer som enligt Reich bildar ett sorts ”*pansar*” över människans ”verkliga” eller ”sanna” psyke. Alltså: den marxistiska samhällsekonomin som profylax för *det neurotiskt perverterade* som psykoanalysen avslöjade i sina studier av det mänskliga psyket. Ett neurotiskt perverterat som skulle försvinna tillsammans med de kapitalistiska

⁵ Mitt inkluderande av endast dessa tre i ”den freudianska vänstern” utgår från Paul Robinsons bok *The Freudian Left*. Man skulle också så klart kunna nämna många andra namn, exempelvis Erich Fromm, Siegfried Bernfeld, R.D. Laing och Norman O. Brown.

⁶ Sublimering är ett freudianskt begrepp som betyder att något *förändligas*. Sublimeringen av den mänskliga sexualiteten med alla dess latenser och manifestationer betyder alltså enligt Freud att denna förändligas – och därmed förvandlas – till olika typer av praktiska liksom andliga handlingar som kan tjäna den kollektiva kulturen och även minska ångestnivån i den enskilda mänskliga organismen.

⁷ Se *Vi vantrivs i kulturen* av Sigmund Freud.

⁸ Hos Marx finns flera uppfattningar om ideologi: i vid mening sägs varje teori eller världsåskådning vara en ideologi som är bestämd av den kulturella ”överbyggnaden”, den ekonomisk-social-materiella grundvalen (eller underlaget till ”den materiella basen”); i snävare mening är en lära uttryck för en ideologi om denna uttalar något falskt om verkligheten och om den därmed tjänar en bestämd samhällelig eller social undertryckande funktion. Marx menar vidare att det är möjligt att genom ideologikritik blotta ideologins undertryckande funktion. I modern debatt är man eniga med Marx om att låta ideologi beteckna en falsk teori om världen. Man kan dock urskilja två huvudtendenser: en skola hävdar att man i princip kan övervinna ideologin och ersätta den med vetenskaplig teori, den andra skolan ansluter sig till en dialektisk uppfattning där ideologi är ett oundvikligt drag hos allt tänkande.

⁹ Lite förenklat består Oidipuskomplexet av följande innehåll: en stark sexuell dragning till modern och genom denna de motstridiga känslorna av hat och beundran för fadern; härigenom uppstår den tredje dimensionen i Oidipuskomplexet: rädslan för fadern, en rädsla som bottnar i att bli övergiven och/eller straffad av denne – och ur detta uppstår sedermera *kastrationsångesten*. Det finns mycket mer i detta komplex, till exempel skillnader mellan flickor och pojkar, men jag anser att denna definition bör räcka för denna uppsats syfte. (Freuds teoribildningar, som i sin grundton faktiskt inte är något annat än Oidipuskomplexet, blir i själva verket mot slutet av dennes liv alltmer ohanterliga och motstridiga, de hotar med andra ord att falla till marken – eller bli till intet – av sin egen diskrepans och komplexitet.)

¹⁰ Den av Malinowskis böcker som främst hänförde Reich var *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia* (1929).

¹¹ Matriarkatets historiska existens kontra icke-existens har genom åren debatterats hårt. Enligt Malinowski uppfostrades barnen i de trobiandiska stammarna av mor och morbror (eller liknande) och egendom ärvdes från mor till dotter. Det oidipala komplexet uppstod därför aldrig hos detta folkslag. I egenskap av arvsrättens och privategendomens avskaffande utvecklades förmodligen härmed också det marxistiska samhället till någon form av matriarkat.

produktionsförhållandena. Och från djupet av människans biologiska väsen skulle därefter en ”*naturlig socialitet*” tillsammans med en i grunden *genital* driftstruktur uppstå. Människan var, eller är, enligt Reich med andra ord i grunden ”god”.¹²

Orgonforskningen och martyrstämpeln

Wilhelm Reich var en av alla de intellektuella som tvingades fly till Amerika i samband med nazismen och andra världskriget. Märkligt nog trivdes han till en början mycket bra i detta land som till skillnad från Sovjet – som var Reichs stora hopp och sedermera stora besvikelse – hade kommit ganska långt i sexualpolitiskt hänseende, eller med Reichs term ”*sexualekonomiskt*”¹³. Här gick emellertid något snett och hans forskning blev – som de flesta tycks anse – till ett sammelsurium.¹⁴ Den beryktade orgonforskningen påbörjades, en forskning där Reich så småningom mot slutet av sitt liv försökte förklara universums uppbyggnad utifrån orgasmen. Denna vetenskapliga utveckling med biologiska förtecken måste därför enligt min mening – och andras – kallas för en vetenskaplig omvändelse – det syntetiserande draget i Reichs hela livsverk till trots.

Orgonet var enligt Reich den *livgivande* energi som alstrades ur orgasmen och som också kunde studeras på olika ställen i naturen (ofta i form av ett ”blåaktigt skimmer”). Reich konstruerade även en maskin som kunde ackumulera denna energi och därmed bota neuroser och psykiska spänningar. Det ”liberala” amerikanska samhället dömde honom hårt, men hur dömdes han, eller bedömdes han, i Sverige?

När man diskuterar i termer av ”dom” är det viktigt att i sammanhanget också påpeka att Reich självfallet hade sina anhängare i Amerika. Särskilt mycket uppmärksammades han decenniet efter sin död, på 60-talet, då hans person drog på sig en nimbus av närmast martyrliknande dimensioner i vissa läger, exempelvis i en amerikansk litterär motkultur som ”The Beat Generation”¹⁵. Men i de etablerade eller akademiska lägren, då som nu, både bland freudianer, marxister och andra, tycks intresset ha varit skralt, åtminstone intresset av honom som en seriös vetenskapsman – åtminstone efter hans vetenskapliga omvändelse.¹⁶

Motivering av ämnet

Vad har då en uppsats med ett sådant ämne att göra på Bibliotekshögskolan? Jag anser att den har det på grund av den alltjämt brännande och stridbara frågan om *det fria ordets vara eller inte vara, dess existens eller oexistens (dess möjlighet eller dess omöjlighet)*. Idag verkar i stort sett alla ”böcker” släppas igenom, tryckfriheten är enorm i jämförelse med tidigare, hela västerlandet inberäknat. I informationsöverflödet finns det dock en nästan inneboende dold censur kan man tycka: ”texter” urvattnas av den enorma mängden av andra texter. Kulturindustrin görs med andra ord, enligt min mening, mer eller mindre mot sin vilja till en ”propagandaapparat” i den ekonomiska och/eller politiska maktens tjänst – om än på ett ganska svårgripbart och subtilt sätt. Då på 50-talet beslagtogs emellertid böcker av Reich och brändes. (Och på 30- och 40-talet förföljdes Reich hårt i norsk och amerikansk press.¹⁷) Det

¹² Stycket baserar sig på en genomläsning av Sten Anderssons *Orgasmens sociologi*.

¹³ Termen liksom begreppet är en sammanslagning av freudiansk och marxistisk teori- och begreppsbyggnad.

¹⁴ Reichs anseende på 20- och 30-talet var emellertid i psykoanalytiska kretsar mycket stort. Tillsammans med Sandor Ferenczi och Otto Rank var han en av de tre viktigaste gestalterna i den andra generationen av Freuds efterföljare.

¹⁵ Se Jack Kerouac, Allen Ginsberg och William S. Burroughs.

¹⁶ Ett bra exempel på detta är att det från 70-talet samnordiska bokprojektet *Uppsatser i psykologins dialektik* (som är två separata böcker: *Psykologi och praxis* och *Psykologi och makt*) redigerat av Anders och Monica Johansson nästan inte alls hänvisar till Reich.

¹⁷ Ett vanligt epitet i ”den norska kampanjen” mot Reich var ”den judiske orgasmkungen”.

jag nog egentligen vill säga här är att jag tror att alla kulturer, för att inte säga all kultur, bygger på någon form av censur, mer eller mindre dold eller öppen, medveten som omedveten. Biblioteken har därför en viktig uppgift att i det ”postindustriella” samhället tillhandahålla texter som (också) radikalt utmanar systemet. Vilka de än må vara! För är rikriktningen stor, som åtminstone jag i stunder uppfattar den, så är nog det totalitära inte långt borta. Tankarna rikriktas, ifrågasättandet av verklighetens yttersta grundvalar börjar lysa med sin frånvaro, liksom det verkliga ifrågasättandet av det goda och det onda (i varje fall inte på något särskilt fruktbarande sätt).¹⁸ Detta medför, tror jag, att det utopiska – eller transcendentala – ”hoppet”¹⁹ om en bättre värld, mer rättvis värld, börjar tyna bort, vilket i förlängningen leder till kulturell utarmning – samhälleligt kaos och mänsklig misär²⁰ – alla människor (i slutändan) inberäknade.²¹ Detta personliga ställningstagande med demokratiska förtecken är huvudorsaken till mitt intresse för Wilhelm Reich. Att jag skriver om honom i denna magisteruppsats är väl måhända då ett bidrag till kampen för vidmakthållandet av det fria ordet, eller vidmakthållandet av tron på vikten av det fria ordet.²² Och som sådan är den enligt mitt sätt att se relevant för den institution som jag är hänvisad att tillhöra.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med denna uppsats är att – i första hand – ta reda på hur Wilhelm Reich mottogs i Sverige från publiceringen av dennes första bok år 1927, *Die Funktion des Orgasmus*, fram till år 2000. Syftet med detta i sin tur är att se om man kan hitta någon *tendens* eller några tendenser i det insamlade materialet från tidningar, tidskrifter och böcker som kan säga något utöver sig själva; både positiva och negativa omdömen – *normativa*²³ element – om Wilhelm Reich och hans verksamhet måste därför eftersökas.

Tendenser och frågeställningar

Det som är av stort intresse i den här uppsatsen är att försöka påvisa, eller ta fasta på, den

¹⁸ Denna åsyftade mentala kortslutning förutsätter för sitt ”tillfrisknande”, vill jag hävda, en ”ny” etisk diskurs. Begrepp som exempelvis det ”goda onda” och det ”onda goda”, det ”barnsliga onda” och det ”historiska onda” – något Georges Bataille kallar för ”hypermoral” –, blir nödvändiga för att komma till rätta med (eller i) det så kallade ”informationssamhället”. Se i detta sammanhang Ulf I. Erikssons essä ”Mot högmodet”, *Res Publica* (18), i vilken denne som motgift till den expanderande nihilismen åberopar sig på den hårdföra gnostiska frälsningsläran.

¹⁹ Se Ernst Bloch, till exempel *Geist der Utopie*, och Walter Benjamin. (Benjamin ger emellertid i en essä om Kafka uttryck åt denna transcendens på ett ganska misströstande sätt: ”Bara för deras skull som är utan hopp har det förunnats oss att hoppas.” – *Bild och dialektik*, s. 8)

²⁰ Detta pågående allvarliga drama tror jag först och främst beror på en urholkning av nästan all autentisk gemenskap; bland annat på grund av den enormt långtgående arbetspecialiseringen och den enorma massmediala ideologiproduktionen; med andra ord ett mänskligt psyke som (för)slits av varualliering och ”apparatiserade” pseudohändelser. (Detta förtryck kännetecknas mer än något annat av att de undertryckta inte förstår undertryckandets form och omfattning. – Theodor W. Adorno) Konsekvensen blir att det sociala rummet förhäxas. Kriminalitet och diverse missbruk skulle man i många fall därmed kunna se som missriktade flyktförsök undan ”den rådande sociala diktaturen”.

²¹ Se exempelvis *Kallocain* av Karin Boye, *Efter floden* av P.C. Jersild, *Du sköna nya värld* av Aldous Huxley, 1984 av George Orwell, *Den nakna lunchen* av William S. Burroughs och *En apelsin med urverk* av Anthony Burgess.

²² Se *Om friheten* av John Stuart Mill. Att tro på det fria – verkligt fria – ordet är väl samma sak som att tro på människan?

²³ Liksom den motsatta begreppet kognitiv är detta begrepp viktigt att definiera. I *Svenska akademins ordlista* står det ”som tjänar till mönster eller rättesnöre”. I uppsatsen används ordet med denna betydelse, det vill säga ett textmaterial som värderar en företeelse, det vill här säga Wilhelm Reich och hans verksamhet. Liksom begreppet kognitiv är det normativa aldrig absolut utan alltid mer eller mindre uppblandat med kunskapsmässigt textmaterial. Enligt *Svenska Akademiens ordlista* betyder alltså ordet kognitiv *kunskapsmässig* eller *intellektuell*.

*ideologiska kamp*²⁴ mellan vänster och höger, ”rött” och ”blått”,²⁵ som pågått i vårt land från förra seklets början och framåt. Radikala och konservativa krafter gällande sexuell befrielse, eller större sexuell frihet, torde ha funnits i båda lägren, falanger inom båda torde således ha kunnat motta Reich med öppna armar, åtminstone med ”halvöppna”. Alltså skall jag beakta den moraliska indignation – eller det motstånd av annan art – liksom den ideologiska uppskattning som Reichs arbeten lär ha kunnat väckt, och hur denna eventuella moraliska indignation eller ideologiska uppskattning har förändrats över tidsaxeln, samt försöka härleda dessa analysresultat till respektive läger, ”rött” som ”blått”.

Denna uppsats skall också studera om mottagandet i de – enligt min spontana uppfattning – ofta *mer djuplodande* (läs mer vetenskapliga eller kognitiva) tidskrifterna och böckerna skiljer sig från mottagandet i den som regel *ytligare* (läs mer ideologiproducerande eller normativa) dagspressen. Detta delvis med tanke på förföljelsen av Reich i norsk och amerikansk press.

Även Reichs vetenskapliga omvändelse med biologiska förtecken – orgonforskningen – strax före eller efter ankomsten till USA skall beaktas. Uppsatsen skall således ta reda på om denna omvändelse påverkade mottagandet av Reich i Sverige från 30–40-talet och framåt. Och fundera på vad detta i så fall kan bero på.

Skillnader mellan manligt och kvinnligt mottagande kommer dessutom att undersökas. Artikel- och bokförfattarnas kön skall därför noteras.

Mina frågeställningar är då följande:

1. Går det att utläsa något av den ideologiska kamp som pågått i vårt land från förra seklets början och framåt genom att studera Wilhelm Reichs mottagande i Sverige?
2. Är det några ideologiska skillnader på mottagandet av Reich i böcker, tidskrifter och tidningar?
3. Påverkade Reichs vetenskapliga omvändelse, orgonforskningen, mottagandet av Reich i Sverige?
4. Är det någon skillnad på manligt och kvinnligt mottagande?
5. Vad kan utgången av ovanstående frågeställningar bero på?

²⁴ I sammanhanget är det viktigt att påminna om det kalla krigets (1945–1989) betydelse för denna genom hela förra seklet pågående ideologiska kamp. Ett krig som på en teoretisk nivå väldigt förenklat skulle kunna sammanfattas med *Karl Marx mot John Locke och Adam Smith*. En bok som har betytt mycket för min förståelse av detta krigs intrikata och mångfacetterade praktiska och teoretiska verklighet är Norman Mailers roman *Patrioten*. (Mailer har för övrigt påverkats åtskilligt av Reich. Mailer tillverkade – liksom de amerikanska författarna Saul Bellow och William S. Burroughs – exempelvis sin egen orgonackumulator.)

²⁵ Både konservativa och liberala politiska åskådningar räknar jag här som ”blå”, det vill närmare bestämt säga alla ideologier som *inte* på ett eller annat sätt är förankrade i de olika kommunistiska utopierna som teoretiskt kom till på 1800-talet, vilka i uppsatsen alltså räknas som ”röda”.

1.3 Källor och metod²⁶

Biografi och vetenskaplig utveckling

Det biografiska avsnittet i uppsatsen baserar sig huvudsakligen på tre böcker: *The Quest for Wilhelm Reich* av Colin Wilson, *Fury on Earth* av Myron Sharaf och *The Freudian Left* (utgiven första gången 1969) av Paul Robinson. De två förstnämnda är två tjocka volymer som båda utgivits efter 1980, den ena i Storbritannien, den andra i USA. Colin Wilson²⁷ skriver med en mycket personlig prägel, stundtals besvärande personlig, men med sin bakgrund som författare till böcker i ofta ganska så makabra ämnen är han ett lämpligt komplement till Reichs vän och kollega Myron Sharaf. Historieprofessor Paul Robinson från Stanford universitetet i USA får slutligen tjänstgöra som etablerat akademiskt murbruk till den mycket korta biografien om Reich. (Eftersom jag nämner dessa tre författare och deras verk så eftertryckligt här anser jag det inte nödvändigt att nota från dessa källor i biografien.) Kapitlet om Reichs vetenskapliga (och politiska) utveckling, som också tvingas att bli mycket kort och därmed (förmodligen) mycket förenklad, skrivs – liksom begreppsdefinitionerna i appendixet (se disposition) – delvis utifrån dessa tre nämnda böcker och delvis utifrån Reichs originalverk – främst *Character Analysis*, *Den sexuella revolutionen* och *The Function of the Orgasm*.

Till sist: verken av Wilhelm Reich kommer genomgående i uppsatsen att benämnas med sina svenska namn om översättningar finns; är verken däremot inte översatta till svenska kommer de att genomgående benämnas med sina engelska titelnamn, översatta – Reich skrev sina tidiga böcker på tyska – som oöversatta (det vill säga böcker skrivna av Reich direkt på engelska); dessutom: de årtal som nämns i brödtexten efter ett verks titelnamn hänvisar genomgående om ej annat anges till verkets *första* publiceringsår och alltså inte till året för publiceringen av den eventuella översättningen.

Analysmetod

Jag kommer att utföra analysen – utvärderingen – av det insamlade materialet på följande sätt: stoffet läses preliminärt i tre periodiska block och efter följande argumenterande indelning: Reichs mottagande i Sverige från 30- till och med 50-talet, ett block som får sin relevans med tanke på publiceringen av dennes första bok *Die Funktion des Orgasmus* (1927); Reichs mottagande i Sverige från 60- till och med 70-talet, en, som jag uppfattar det, radikal tid med diverse ungdomsrevolter och – bland annat sexualromantiska – frihetsrörelser; Reichs mottagande från 80- till och med 90-talet, en tid med till synes alltmer *marknadsvänliga*²⁸ (för att inte säga konformistiska) vindar. Först läses texterna i kronologisk ordning. Analysen går här ut på att *citera*, både då exempel på den generella normativa tendensen och exempel på det uppseendeväckande och avvikande, och på att *sammanfatta* (läs referera), främst då positiva och negativa omdömen, så värdeneutralt som möjligt. Även rent kunskapsmässigt eller kognitivt textmaterial kommer att redovisas om det markant skiljer sig från – eller

²⁶ Detta arbetes ”vetenskaplighet” vad det gäller källor och metod kan ifrågasättas och kritiserars. Jag hänvisar i detta sammanhang därför till Frankfurtskolans ”kritiska teori”, vilken polemiserar med både den vetenskapliga positivismen, fenomenologins försök att göra filosofin självständig och vissa existentalisters förkastande av hela begreppet ”vetenskaplighet”. Den positiva vetenskapen är med andra ord enligt denna ”skola” bra men inte tillräckligt bra: ”Man kommer inte att kunna uppfatta samhällets väsen eller överhuvudtaget något väsentligt om man bemödar sig om att bortse från sig själv som uppfattande subjekt; det fordras i stället att man i kunskapen lägger in allt man själv har av erfarenhet, vilja och fantasi.” (Theodor W. Adorno, *Vår tids filosofi*, s. 234)

²⁷ Wilson har skrivit väldigt mycket, bland annat biografier om George Ivanovich Gurdijeff, Aleister Crowley, Rudolf Steiner och Carl Gustav Jung. Lustmord, ockultism, psykologi, existentalism och fantastiska tycks vara ämnen som ligger honom varmt om hjärtat.

²⁸ Med detta begrepp menar jag ytterst arvsrättens och privategendomens befastande.

kompletterar – min egen genomgång av Reichs vetenskapliga utveckling. I slutet på varje block kommer sedan en djupare analys – eller en utvärdering av analysresultaten – att göras där de nämnda tendenserna i syfte och frågeställningar kommer att särskilt beaktas. Också eventuella oförväntade tendenser kommer här att uppmärksammas. Denna djupare analys kommer även att tjänstgöra som en sammanfattning för det periodiska blocket i dess helhet. Slutligen kommer dessa sammanfattningar eller analysresultat att jämföras (och analyseras) i en avslutande diskussion där förhoppningsvis något sorts *mönster* kommer att framträda (se även en mer praktisk beskrivning av analysmetoden i 3.2.1).

Urval

Urvalet av analysmaterial baserar sig i stort sett på indexeringsgraden i indexet för svenska tidnings- och tidskriftsartiklar (Artikelsök) och de tryckta monografier på svenska – av svenskar – om Reich och dennes verksamhet funna i Libris.²⁹ Ett antal större svenska uppslagsverk – eller encyklopedier – kommer också att användas som analysmaterial. Översättningar till svenska av böcker och artiklar om Wilhelm Reich kommer dock av förståliga skäl inte att analyseras. Dessa böcker och artiklar säger emellertid indirekt något om mottagandet av Wilhelm Reich i Sverige och kommer därför att kort tas upp i uppsatsens avslutande diskussion. I detta kapitel kommer även funnen internetinformation på svenska om Reich att redovisas. Indexeringsgraden i Svensk Tidnings- respektive Tidskriftsindex är väl ganska medelmåttigt, det vill säga att långt ifrån alla artiklar med orden ”Wilhelm” och ”Reich” kan hittas, men de flesta artiklar som koncentrerar sig på enbart Reich och hans verksamhet är förmodligen åtkomliga för mig. I själva verket tror jag att denna indexeringsgrad – som sållning betraktad – kommer att vara alldeles utmärkt för denna uppsats. Svensk Tidnings- tillika Tidskriftsindex börjar 1953 respektive 1952, vilket gör att artiklar från och med dessa år blir relativt enkla att söka. De två tidigare decennierna (1930- och 1940-talet) blir däremot kinkigare att studera (i första hand därför att det överhuvudtaget inte finns så särskilt mycket att studera eftersom att Reich var ganska okänd i Sverige ända fram till mitten av 60-talet), men min tanke är att jag med hjälp av diverse akademiska uppsatser, uppslagsverk och lexikon skall kunna hitta en del användbart material också från dessa. Detta kapitel blir därför – till skillnad från de två andra – med nödvändighet främst tillbakablickande och deskriptivt.

Källanalys

Med anledning av den ideologiska kamp som nämns i syfte och frågeställningar är det viktigt att försöka ta reda på vem eller vilka som är sändare och vem eller vilka som är de tänkta mottagarna – en enskild person, en speciell grupp eller allmänheten. I detta *komplex* – sändare kontra mottagare – kommer uppdelningen av tidningar för sig och tidskrifter och böcker för sig in i bilden. De förstnämnda vänder sig i regel till en större (allmän) grupp, medan de senare – med undantag av uppslagsverken – i regel vänder sig till en mindre grupp – forskarkollegor, specialister eller människor som på ett eller annat sätt är initierade i, eller intresserade av, ett visst specifikt problemområde. Tidningar är därför, anser jag, och som jag tidigare nämnt, i allmänhet mer ideologiproducerande eller normativa än tidskrifter och böcker som oftast är mer vetenskapliga eller kognitiva (skillnaderna mellan de tre publikationstypernas genomsnittliga textlängd påverkar också detta). När det gäller tidningar karakteriseras dessa vanligtvis av en politisk färg som främst avspeglar sig i den dagliga ledarkolumnen, det vill säga: de specifika artikelförfattarna kan låta sig ledsagas av andra ideologiska övertygelser än tidningens – samma sak gäller väl emellertid också tidskrifter om dessa råkar vara politiska. En tidning utgör *dock* i högre grad än både tidskrifter

²⁹ Härmed blir böcker med enskilda kapitel eller delar om Reich ej medtagna. Några sådana böcker värda namnet har jag dock inte heller hittat på något annat sätt.

och böcker en produkt av en vinstdrivande organisation – med andra ord oftast *en produkt* av det rådande kapitalistiska samhällets ”lagar och regler” (exempelvis genom behovet av reklamintäkter) –, vilket enligt min mening bör styra det samlade innehållet i en eller annan riktning, medvetet som omedvetet, och i större eller mindre utsträckning.³⁰ Eller med psykoanalytisk terminologi: jaget skriver boken och tidskriftsartikeln, och överjaget skriver tidningsartikeln.

Ovanstående mycket förenklade utläggning – som egentligen skulle kunna kallas för *en teori* – är förstås svår att fastställa och undantagen från densamma lyser förmodligen *inte* med sin frånvaro. I den här uppsatsen skall ändå en viss åtanke riktas mot denna uppfattning – eller kanske hellre: dessa antaganden (se även en mer praktisk beskrivning av källanalysen i 3.2.1).

Tidigare forskning

En viktig fråga i detta sammanhang är var gränserna för begreppet *forskning* skall dras. I den här uppsatsen kommer jag att genomgående koncentrera mig på texter skrivna på svenska. Och eftersom mitt mål är att gå igenom de flesta texter på svenska i tidningar, tidskrifter och böcker om Wilhelm Reich och dennes verksamhet är det väl inte helt olämpligt att kalla all denna textmassa för *tidigare forskning* – mer eller mindre vetenskaplig eller akademisk, naturligtvis – *om detta ämne i Sverige*. Avhandlingar och akademiska uppsatser – dessa utgör väl det som man i snäv bemärkelse egentligen kallar för ”tidigare forskning” – om Wilhelm Reich kommer därmed att ingå och räknas som böcker i detta nämnda analysmaterial. (Om det hade funnits avhandlingar och akademiska uppsatser som tangerat min egen studie hade dessa självfallet omtalats här.) Även eventuella förord eller liknande skrivna av svenskar till översatta texter av Reich kommer i denna uppsats att räknas som ”böcker”.

1.4 Teori

Analysen kommer delvis att utföras med utgångspunkt av George Herbert Meads interaktionistiska kommunikationsteori. Utifrån det mer eller mindre egenhändigt skapade begreppet ”*socialt tryck*” har Meads teorier om individens identitetskonstruktion och dess förhållande till ”den generaliserade andre” – Meads motsvarighet till Freuds överjag (se appendix under begreppet det omedvetna) – visat sig överensstämma någorlunda med mina egna tankegångar: bland annat då min analytiska uppdelning av tidningar för sig och tidskrifter och böcker för sig, liksom min uppfattning om att en tidnings eller tidskrifts politiska färg bör påverka den enskilda artikelförfattaren ideologiskt i en eller annan utsträckning. Främst är jag i analysen därmed ute efter att försöka påvisa att det subjektiva är intimt sammanbundet med det objektiva, både på en makro- och mikronivå. Det sociala trycket i den miljö där tidningen eller tidskriften produceras antas alltså verka ideologiskt – påverkat av ägarförhållanden och annat: den materiella basen på mikronivå – och bör i så fall också, delvis då med Meads interaktionistiska kommunikationsteori i åtanke, styra den enskilda artikelförfattaren.³¹

³⁰ Friedrich Nietzsche: ”Pressens makt består i att var enskild individ som tjänar den känner sig mycket föga förpliktad och förbunden. Han yttrar mestadels *sin* åsikt, men kan också *låta bli* att yttra den, för att gagna sitt parti eller landets politik eller kanske blott sig själv. En sådan oredlighet i smått eller kanske bara ett oredligt förtigande tynger ingen enskild mycket, likafullt blir följderna utomordentligt allvarliga, eftersom dessa småförseelser begås av många samtidigt. Var och en av dessa säger sig: ‘I utbyte mot en så obetydlig tjänst får jag ett bättre liv, finner jag min utkomst; utan detta lilla hänsynstagande gör jag mig omöjlig.’ Eftersom det känns så gott som moraliskt likvärdigt att lägga till en rad, kanske rentav utan namnunderskrift, eller låta bli, så kan någon som har pengar och inflytande göra vilken åsikt som helst till den allmänna meningen.” (*Mänskligt, Alltförmänskligt. En bok för fria andar*, s. 213)

³¹ Månsson, red., *Moderna samhällsteorier*, s. 159–166.

Begreppen överbyggnad, överjag och den generaliserade andre smälter enligt detta synsätt ihop genom den allmänna egendomen *språket* – som enligt min mening alltid är ideologiskt infekterat – utan vilket inget subjekt överhuvudtaget skulle kunna existera och därvidlag inte heller något objekt. Jag tänker mig alltså, bildligt uttryckt, överbyggnaden som en kropp av språk och varje organisatorisk språklig gemenskap (institution, företag etcetera) som en kroppsdel av språk: med andra ord överbyggnaden, överjaget (i det här fallet ontogenesens möte med fylogenesen) eller den generaliserade andre på makro- respektive mikronivå.

Anledningen till att jag plockar in Mead i resonemanget är att hans begrepp den generaliserade andre är mer språkligt orienterat än Freuds överjag – som väl inte sällan skulle kunna översättas med ”samvete” – och därför mer applicerbart på mitt metodiska förfaringssätt, där tanken om språkets ideologiska maktpotential liksom dess textuella tillblivande i interaktionen mellan det objektiva och det subjektiva spelar en framträdande roll. Mead hävdar således att den mänskliga tankeprocessen med nödvändighet alltid är *ett samtal* mellan individen och den generaliserade andre, det vill säga samhället (makro) och/eller den yttre sociala miljön (mikro: exempelvis en tidningsredaktion).³²

1.5 Disposition

Uppsatsen börjar med en inledning där kapitlen bakgrund, syfte och frågeställningar, källor och metod, teori och disposition ingår. Därefter kommer en del innehållande en biografi om Reich och ett kapitel om Reichs vetenskapliga utveckling. Efter detta följer analysdelen – mottagandet av Reich i Sverige från 1930-talet fram till år 2000 skall här redovisas via insamlat analysmaterial från tidningar, tidskrifter och böcker. Dessa analysresultat kommer till sist att följa med in i en avslutande diskussion i delen avslutning. I denna del kommer också en sammanfattning för arbetet i sin helhet och ett slutord att finnas. Därefter följer en femte del, litteraturförteckningen, där böcker och artiklar listas i alfabetisk ordning. Här kommer också de viktigaste översatta och oöversatta (engelska) böckerna skrivna av Wilhelm Reich att redovisas. Uppsatsen avslutas med en sjätte del, appendixet, där några viktiga och bärande reichianska och psykoanalytiska begrepp har definierats.

³² Ibid.

2 Wilhelm Reich

2.1 Biografi

Uppväxten

Wilhelm Reich föddes 1897 i en judisk väletablerad familj i det dåvarande Österrike-Ungern. Reichs far hade övergett judendomen och hans båda söner fick en icke-religiös utbildning. Fadern var en rik bonde som sålde kött, bland annat till den tyska regeringen. Olyckliga omständigheter, ett ”snedsprång” från Reichs mors sida med dennes privatlärare, får modern att begå självmord 1910 – omständigheter som antagligen kommer att påverka Reich i hela hans liv. Fyra år senare dör fadern i ett mer eller mindre förtäckt självmord: han drar medvetet på sig tuberkulos. Syftet med detta var att sönerns framtid skulle säkras genom diverse försäkringar, vilket dock misslyckades! Reich avslutade emellertid sin ”gymnasiala” grundutbildning 1914 med bra betyg. Han gick sedan in i armén och blev löjtnant i första världskriget. Han började 1919 läsa juridik i Wien men bytte efter en termin till medicin.

Reichs stora – för att inte säga överväldigande – intresse för sexologi eller den mänskliga sexualiteten gör sig gällande tidigt: Reich leder redan 1919 en grupp medicinstudenter i en rad seminarier i detta ämne. Han skriver själv i *The Function of the Orgasm*:

En passage i min dagbok från första mars 1919 lyder: ”Kanske är det så att min egen moral har att göra med detta. Hursomhelst, från min egen erfarenhet och från observationer av mig själv och andra har jag blivit övertygad om att sexualiteten är den axel som både det sociala yttre livet och det individuella inre livet snurrar runt.”³³

Psykoanalytiska förbundet och marxismen

Reich blev medlem i det internationella psykoanalytiska förbundet redan som medicinstuderande i början på 20-talet. Med andra ord var Reich uppseendeväckande ung i detta sällskap där de flesta andra var över 40 år. Hans första stora arbete, *Die Function des Orgasmus* (översatt som *Genitality* (1981), en bok som inte får förväxlas med *The Function of the Orgasm* (1942), som är en kraftigt reviderad utgåva där Reichs orgonforskning har fått stort utrymme), utkom 1927. Reichs dominanta och självsäkra framtoning, sin ungdom till trots, gav honom sedermera många fiender i det psykoanalytiska förbundet. Dessutom blev hans växande marxistiska övertygelse besvärande för detsamma – Reich var en skicklig talare som flitigt anlätades av det tyska kommunistpartiet.

Reich bryter med det psykoanalytiska förbundet och Sigmund Freud i början på 30-talet. Hans betoning av sexualitetens stora betydelse i den revolutionära marxistiska kampen medför dessutom att han under denna period hamnar i onåd hos de tyska kommunisterna.

Skandinavien

1933 flyr Reich undan nazismen (sannolikt spelar även brytningen med Freud och de tyska kommunisterna en viss roll i denna flykt), först till Köpenhamn, där han publicerar *The Mass Psychology of Fascism* och *Character Analysis* – han utvisas emellertid samma år av danska myndigheter –, sedan till Malmö, där han stannar några månader – han förhörs av svensk polis och utvisas även från Sverige –, för att slutligen hamna i Oslo. Reich stannar sedan i Norge i fyra år. Han knyter här en hel del kontakter och hans vetenskapliga utveckling gör en

³³ Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 21 (min översättning).

vändning: han börjar intressera sig alltmer för fysiologi och biologi. Emellertid stöter Reichs orgasmteorier på hårt motstånd i Norge: en stor massmedial kampanj mot Reich inleds. Mängder av – och otvivelaktigt missvisande – förolämpningar mot honom i norsk press medverkar till att han lämnar landet 1939. Han reser därefter till USA.

USA

I Amerika fortsätter Reichs fysiologiska och biologiska forskning. Till en början är han ganska så socialt avskuren, men efter några år börjar han knyta kontakter med kollegor inom en rad olika vetenskapsgrenar.³⁴ (Han träffar faktiskt vid ett tillfälle till och med Albert Einstein.) Med hjälp av pengar från sin terapeutiska behandling – en affärsdrivande verksamhet som Reich bedrivit kontinuerligt från sin studietid i Wien – och donationer från patienter och kollegor skapar Reich Orgonon, ett institut i Maine där forskning och utbildning i den reichianska ”skolan” bedrivs. (Orgonon existerar för övrigt fortfarande, där Reichs upptäckter och terapimetoder hålls levande och utvecklas.) Här startas också en tidskrift, *The Journal of Orgonomy*, och ett förlag där både nyskriva och gamla böcker ges ut.

Reichs forskning i den i Norge upptäckta orgonenergin accelererar i USA – exempelvis genom tillverkning av ackumulatörer (av ungefär en telefonkiosks storlek) som kan lagra denna energi och enligt Reich bota och förebygga neuroser och – till och med – svåra sjukdomar som cancer.

Förföljelse och död

Reich började i samband med denna ovan nämnda utveckling (också) förföljas av amerikansk press. Detta medförde att amerikanska myndigheter – FBI och FDA (Food and Drug Administration) – fick upp ögonen på Reich och hans Orgonon. Huruvida dessa påtryckningar bidrog till Reichs, som många verkar anse, alltmer ”perversa” forskning – studier av flygande tefat (något som dock låg i tiden), hans försök att framkalla regn och snö med diverse högst besynnerlig apparatur samt hans växande ”paranoida” publikationer där begrepp som orgon, liv, död, Gud, Satan och sexualitet blandas samman på ett minst sagt tvivelaktigt sätt – kan naturligtvis diskuteras.

FDA:s undersökningar av hans verksamhet leder till åtal och rättegång 1956. Reich försvarar här sig själv. Ett till synes bryskt och dumdrigt försvar gör att han döms till två års fängelse för kvacksalveri (han fråntas dessutom sin läkarexamen). FDA får till uppgift att bränna pamfletter och tidskrifter och en del böcker av Reich – bland annat *Den sexuella revolutionen* och *The Function of the Orgasm* –, vilket de också gör tillsammans med åtskilliga orgonackumulatörer. Reich dör sedan i Lewisburgfängelset, Pennsylvania, av en hjärtattack den tredje november 1957.

Efter 1957

Reich begravs på Orgonon. FDA bränner ytterligare böcker 1960. Men 1961 börjar det vända för den vid det här laget redan bortgångne Reich; det ansedda förlaget Farrar, Straus & Giroux (New York) ger ut de ”förbjudna” böckerna – detta kan göras eftersom att alla de åtalade personerna i målet dött. I mitten på 60-talet blossar sedan intresset för Reich upp på allvar i samband med de i västvärlden växande radikala ungdomsrörelserna. Drog- och sexualromantik, religion och ockultism, marxism och existentialism, antiauktoritism och antipositivism, fantasi och kreativitet utgör stommen i dessa (frihets)rörelser;³⁵ ämnen av

³⁴ Reich verkar efter ankomsten till USA en tid som professor vid New School for Social Research i New York.

³⁵ Man bör i sammanhanget kanske också nämna den kroppsvårdande kulturen som på allvar tog fart på 70-talet, den så kallade motionsvågen, som inte får förväxlas med dagens i mitt tycke systembevarande och mentalt

vilka det stora flertalet Reich under olika skeden i sitt händelserika och mångsidiga liv varit och snokat på. 1970 är Reichs renommé som mentor och hjälte jämförbart med William S. Burroughs, Aleister Crowley, Jim Morrison, Che Guevara, Jean-Paul Sartre, Hermann Hesse och J.R.R Tolkien för den yngre (radikala) generationen.³⁶ De senaste två decennierna tycks dock intresset för Wilhelm Reich ha svalnat (?).

Glömma får man dock inte att ett *tjugotal*³⁷ tidskrifter i ämnet ”orgonomi” eller reichiansk psykoanalytisk orgonterapi fortfarande existerar i världen, liksom att flera av Reichs vetenskapliga upptäckter har levt kvar – ofta under andra namn och med en annan terminologi än de Reich gav dem – och dessutom stundtals fått förnyad aktualitet, också de allra sista åren. I Skandinavien hålls dock Reichs teorier officiellt levande på bara en enda plats: Oslo universitet.³⁸

2.2 Vetenskaplig utveckling

2.2.1 Introduktion

I detta kapitel skall jag försöka samman-fatta (eller presentera) ”min” uttolkade bild av Wilhelm Reichs vetenskapliga (och politiska) utveckling. Denna sammanfattning baserar sig på både min egen läsning av Reichs originalverk och de tre sekundärverk som nämns i källor och metod i del ett. Med andra ord går det väl inte att undvika att en sådan här komprimerad sammanfattning av ett helt livsverk kommer att få en både ganska så förenklad och personlig prägel. Dessutom bidrar också medvetenheten om mina kunskapsbegränsningar inom psykologi – eller psykoanalys – därför till att jag rekommenderar den intresserade läsaren att gå direkt till primärkällorna, det vill säga Reichs originalverk som finns listade i denna uppsats litteraturförteckning. Tilläggas bör också att detta kapitel intimt hänger samman med flertalet av begreppsdefinitionerna i appendixet; nedanstående text kan därför rekommenderas att läsas med dessa i åtanke. (Begreppsdefinitionerna skrevs – detta bör påpekas – före nedanstående text som ett sorts nödvändigt hjälpmedel till att tränga in i den för mig tidigare relativt okända psykoanalytiska föreställningsvärlden.)

Till sist: anledningen att detta kapitel blir så pass långt som det ändå blir är att bristen på enkla introduktioner till svenska av Reichs teoribildningar är anmärkningsvärt stor, särskilt under de senaste två decennierna; i själva verket tycks det bara vara Sten Andersson som med sin bok *Freud, Reich och den förtryckta sexualiteten* (som bygger på dennes akademiska uppsats *Orgasmens sociologi*) från 1975 som har försökt introducera Reichs sexualekonomiska fas på ett lättfattligt sätt till det svenska språket.

förflackande elitidrott och ”maskinella kroppsfascism”. I enlighet med Reichs syn på kroppen och psyket som ett sammansatt helt skulle man kunna tänka sig att Reich hade uppskattat denna rörelse. Reich var för övrigt själv en sann friluftsmänniska: han tyckte om campingliv och åkte mycket skidor.

³⁶ Vad det anbelangar dessa namn kan det så klart tillföras och/eller strykas några – allt efter tycke och smak.

³⁷ Denna siffra kan självfallet diskuteras, tidskrifter läggs ju inte sällan ner lika fort som de startas. Myron Sharaf räknar exempelvis i sin bok *Fury on Earth* med främst fyra ”mer seriösa” tidskrifter.

³⁸ Sharaf, *Fury on Earth*, s. 479–483.

2.2.2 Psykoanalys: sexualitet

Wilhelm Reich börjar sin vetenskapliga och politiska utveckling som en lärjunge till Freud. Han övertar med andra ord dennes psykologiska teoribildningar, det vill säga sexualiteten som den viktigaste byggstenen i allt mänskligt varande och görande. Hans *brytning* med Freud sker först och främst med hans utmanande av dödsprincipen, Thanatos, som Reich vill förvandla till en sekundär princip som endast skapas i en oidipal yttre miljö. Bakom denna brytning spelar också Reichs marxistiska övertygelse en stor roll – både då på det biografiska och det vetenskapliga planet.

Wilhelm Reich tillhörde den andra generationen av psykoanalytiska kritiker. Den första generationen skulle kunna sammanfattas med tre namn, Carl Gustav Jung, Alfred Adler och Wilhelm Stekel, den tredje generationen, som skulle kunna sägas börja på 30-talet, med kanske främst två namn, Erich Fromm och Karen Horney. Vid sidan av Reich i den andra generationen är det bara två namn som når upp till en vetenskaplig status jämförbar med Reichs: Sandor Ferenczi och Otto Rank. Det som är kännetecknande för denna generation är i första hand deras utvecklande av den terapeutiska tekniken i den psykoanalytiska behandlingsmetoden.³⁹ Man överger alltmer Freuds ”prat kur”⁴⁰ i förmån för en mer aktiv och mer dramatisk terapeutisk metod.

Reichs största upptäckt, och den upptäckt som alla andra av hans upptäckter utgår ifrån, är *orgasmens funktion*. Till skillnad från Freud som ser neurosen som en produkt av *sexuella* konflikter blir neurosen i Reichs tappning, skulle man kunna säga, till en *genital* konflikt. Oidipuskomplexet – som är lika viktigt i Reichs som Freuds uppfattning av den mänskliga neurosens ursprung, ett komplex som dock enligt Reich är sekundärt, med andra ord en produkt av ett produktionsförhållande för att tala i marxistiska termer, och därmed icke-universellt – är neurosens kärna; och de neurotiska symptom som senare i livet kan komma att ”blomma upp” är sprunget ur denna kärna. Med en ”genital konflikt” menas då att det, för det själsligt friska sett, förödande Oidipuskomplexet kan neutraliseras om en *sund genital livsföring* kan komma till stånd, både då hos den enskilda individen som hos samhället i stort. Detta resonemang leder oss därmed till Reichs sociologiserande av psykoanalysen, ett sociologiserande som påbörjades redan på 20-talet då Reich blev aktiv medlem i det tyska kommunistpartiet.

Orgasmen

I enlighet med Reichs stora tilltro till den genitala orgasmen uppstod det emellertid en svår fråga: om orgasmen är neurosens lösning, hur kan det då komma sig att många neurotiker tycks ha ett tillfredsställande sexualliv? Denna frågeställning medförde att Reich kom att dela in orgasmen i två kategorier, en sund eller ”sann” och en neurotisk eller ”falsk”; den sunda orgasmen var till skillnad från den neurotiska – eller kanske snarare den ej läkande – till sin

³⁹ Freud verkade i själva verket bry sig föga om den terapeutiska behandlingen av sina patienter. Poul Bjerre, den svensk som främst förknippas med introducerandet av psykoanalysen i Sverige, berättar bland annat följande om ett möte med Freud 1945 i sin memoarbok *Räfst och rättarting*: ”Jag möttes av ett par kalla genomträngande ögon, som gav mig en känsla att jag måtte vara mycket sämre än jag trott mig vara.” Och Freud säger sedermera till Bjerre: ”Det har stundom hänt mig att ett tillfrisknande förargat mig rätt mycket; det har tvingat mig att avbryta en analys som lovat gott resultat. Nej, behandlingen är ett dåligt geschäft. Den är sannerligen ingenting att ödsla tid på. Vetenskapen är allt; den skall ni ägna er åt.” (s. 112)

⁴⁰ En terapeutisk behandling i traditionell freudiansk psykoanalytisk tappning kunde ta upp emot fyra år med fem (entimmars)sessioner i veckan.

natur heterosexuell utan pregenitala fantasier, det vill säga: den frigjorde uppdämd "libido"⁴¹ i den individuella personlighetskaraktären som därmed "öppnades upp" eller förbereddes för *sublimering*. Denna senare orgasmkategori, som främst upp bärs av "den genitala karaktären" (vars negativa motsvarighet är "den neurotiska karaktären"), kallade Reich för "orgiastisk potens". Reich beskrev denna orgasmkategori som en upplevelse av förlorad tids- och rumsuppfattning, det vill säga en total hängivelse i själva akten utan menlig inverkan av pregenitala fantasier och intellektuell tankekontroll. Också här uppstår en konflikt mellan Reich och Freud: för Freud var all sublimering ett förändligande av både pregenitala och genitala driftstrukturer till kultur, för Reich var all sublimering *endast* en biprodukt av en genital och samtidigt en "orgiastiskt potent" utlevelse. Ur detta, skulle man kunna säga, *andra brott* med Freud myntas termen tillika begreppet "reaktiv formation" (eller "reaktionsbildning"), ett begrepp som kan definieras som en mer tvångsmässig "sublimering", vilken har en benägenhet att uppstå i den neurotiska karaktären. Reich drar exempelvis följande anekdot om en bergsbestigare (citatet vill medverka till en utökad förståelse av det viktiga begreppet "reaktiv formation"):

Betrakta till exempel den kvinnliga hysteriska karaktären (...) och den otåliga hyperaktiviteten hos den neurotiska bergsbestigaren. Båda innehar ett muskelsystem överladdat med uppdämd libido; båda strävar mot objektet: den hysteriska flickan på ett öppet sätt, bergsbestigaren på ett symboliskt (berg=mor). Deras förehavanden, det är sant, arbetar bort en viss mängd libido; samtidigt, hursomhelst, ökar dessa spänningen så mycket att den inte kan få sitt fulla utlopp. Oförklarligt, och därför, får flickan hysteriska utbrott, medan den neurotiska bergsbestigaren måste ta allt större och allt mer svårklättrade berg i anspråk för att motverka ansamlandet av libido. Hursomhelst, emedan det finns en naturlig gräns för detta, bryter en symptom neuros förr eller senare igenom, ifall han inte, och som så ofta händer, möter en olycka i bergen.⁴²

Det slutgiltiga målet, om nu orgasmen i sin *orgiastiskt potentia form* är neurosens lösning, var därför att ge patienten, liksom i förlängningen hela samhället, möjlighet och utrymme att leva ut sin genitala sexualitet. 1927, i samband med utgivningen av Reichs första bok, *Die Funktion des Orgasmus*, har Reich självförtroende nog att påstå att det huvudsakliga målet i den psykoanalytiska terapin är att "etablera den orgiastiska potensen" hos patienten.⁴³ Återigen kan man se att Reichs upptäckter leder mot ett närmande av en kritisk sociologisk samhällsanalys.

"Pansar" och "karaktärsneuros"

I slutet på 20-talet börjar Reich intressera sig alltmer för karaktären och karaktärens skyddsmekanismer. Begreppen "pansar" och "karaktärsneuros" skapas. Dessa införda begrepp medverkar således till en utvidgning av Freuds neurosbegrepp. Pansarets huvudsakliga uppgift är att skydda individen från den yttre miljön, liksom att försvara densamma från obehagliga infantila impulser, det vill bland annat säga den pregenitala libidons (stundtals) menliga pockande på uppmärksamhet. Pansaret varierar därmed i utseende från fall till fall och blir därför till en viktig ingrediens i den reichianska *karaktärstypologin* (se appendix under begreppet pansar).

⁴¹ Term för sexualdrift(er) myntad av Sigmund Freud. Libidon är för Freud inte bara en instinkt utan en människas hela väsen, hennes totala psykiska energi.

⁴² Reich, *Character Analysis*, s. 191 (min översättning).

⁴³ Robinson, *The Freudian Left*, s. 19.

Med utgivningen av *Character Analysis* 1933 kan Reichs nya (och än idag använda) terapeutiska metoder skönjas. Om Freud hade lagt mest vikt på det talade ordet, så var Reichs terapeutiska bidrag till psykoanalysen hans undersökningar av patientens kroppsrörelser liksom dennes uppträdande i stort. Med andra ord var det inte så viktigt *vad* patienten sa utan *hur* han sa det. Reichs ganska ”aggressiva” behandlingsmetoder gick därför ut på att krossa, eller måhända tränga igenom, patientens pansar för att på så vis göra denne medveten om dess existens. Med utgångspunkt från det krossade pansaret kunde sedan den traditionella psykoanalytiska terapin i Freuds tappning påbörjas.

”Tre-trappstegsmodellen”

Reichs psykologiska modell, tillika vågade utmaning gentemot Freud, kallas för ”tre-trappstegsmodellen”. Denna går i korthet ut på följande: djupast ligger människans naturliga socialitet och sexualitet, *spontan* njutning av arbete och kärlek präglar detta *första* trappsteg; i den kapitalistiska (patriarkala) ekonomin med sin skambelagda sexualitet och asexuella kultur uppstår ett *andra* trappsteg (eller lager), det ”freudianska” omedvetna, ur vilket – främst med hänvisning till Oidipuskomplexet – sadism (psykiskt mördande), masochism (psykiskt självmördande) och perversioner av alla de slag framträder – dessa ”perverse förhållningssätt” gentemot den yttre miljön erbjuder med andra ord känslor av lättnad i det uppväxande barnet och är därvidlag karaktärsskapande –; detta trappsteg hålls i sin tur i schack av pansaret – som därför också är intimt förbundet med det ”freudianska” omedvetna –, det vill säga det *tredje* trappsteget, vilket medverkar till att den kapitalistiska kulturen blir ett drivhus för bepansrade individer med artificiella masker av självkontroll: tvångsmässighet, överdriven artighet, *tillgjord socialitet* (varför inte läsa ”social kompetens” eller *rollspel*⁴⁴) med mera.⁴⁵

Optimism och utopi

Den reichianska tankevärlden eller modellen börjar alltså ta form i slutet på 20-talet. Brytningen med Freud – som enligt Reich inte vågade fullfölja eller dra de nödvändiga slutsatserna av sina stora vetenskapliga upptäckter – är en långsam process som sträcker sig över ett halvt decennium. 1934 utesluts så Reich slutligen ur det psykoanalytiska förbundet – den slutgiltiga brytningen med Freud är ett faktum. Reichs radikala och optimistiska grundinställning till världen och livet kontrasterar som jag ser det helt enkelt alltför mycket med Freuds mer konservativa och pessimistiska världs- och livsåskådning. Denna motsättning (som kanske har en *karaktärologisk* bakgrund med *typologiskt* innehåll) visar sig främst, som tidigare nämnts, i Reichs negligierande av dödsprincipen. Reich är således vid den här tiden en utopisk revolutionär, och som sådan vill han *förändra världen*: i förordet till den första utgåvan av *Character Analysis* ifrågasätter exempelvis Reich hur man kan försvara en bok om individuell psykoanalytisk terapi när det i en stad som Berlin finns millioner människor uppbyggande en (mycket) osund (neurotisk) ”psykisk strukturering”. Den verkliga uppgiften bör därför, enligt Reich, i framtiden inte vara terapi utan utvecklandet av förebyggande åtgärder – profylax – i form av sexualhygienisk upplysning. Och i förlängningen en förändring av samhället i stort, det vill säga en *historisk omvälvning* som skall bryta sönder den patriarkala familjestrukturen, med andra ord skapandet av *ett matriarkat*, eller för att inte säga en kommunistisk eller marxistisk ekonomi.⁴⁶

⁴⁴ Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 169–189. (Se *Jaget och maskerna* av Erving Goffman.)

⁴⁵ Det går i sammanhanget inte att undvika att man kommer att tänka på en annan ”tre-trappstegsmodell”: den biologiska eller evolutionistiska uppdelningen av den mänskliga hjärnan i ett underst liggande reptillager, sedan ett däggdjurslager och överst ett mänskligt tänkande lager. Man skulle då i enlighet med denna modell kunna tala i termer av en mänsklig ”naturlig asocialitet”. (Se litterära exempel hos Friedrich Nietzsche och Markis de Sade.)

⁴⁶ Reich, *Character Analysis*, s. xx–xxvii. Man frågar sig om inte den patriarkala familjestrukturen redan är relativt sönderbruten, främst då med tanke på de i västvärlden spridda allmänna daghemmen som ju kan antas

2.2.3 Psykoanalys och marxism: sexualekonomi

Från och med 1928 arbetar Reich för de tyska kommunisterna. Han håller tal och föreläsningar, och hans sociala ambitioner framträder kanske tydligast genom hans medverkan i upprättandet av sexualhygieniska kliniker för tyska arbetare, den så kallade Sexpolrörelsen (eller "Riksförbundet för proletär sexualpolitik").⁴⁷ Från och med detta år befästs Reichs sociologiska ambitioner, huvudsakligen då i marxistisk tappning. Den sexualekonomiska fasen kulminerar med utgivningen av *Den sexuella revolutionen* 1936. Därefter avtar både det psykoanalytiska och det marxistiska inslaget i Reichs vetenskapande för att blossa upp i slutet av dennes liv i samband med Reichs sista publikationer där konturerna till ett stort heltäckande tankesystem kan skönjas, främst avses då *Ether, God and Devil and Cosmic Superimposition* (1951), men också Reichs uppgörelse och försoning med sin marxistiska period på 20- och 30-talet, *People in Trouble* (1953). Viktigt att påpeka är också att det första försöket till – eller början på – en syntes av Reichs sexualekonomi och hans naturvetenskapliga kunskapande inträder redan med utgivningen av *The Function of the Orgasm* år 1942 (i första hand i slutet av denna bok). Detta innebär att Reich allt efter hand, mer eller mindre medvetet, försöker binda samman sin sexualekonomiska fas med den senare fysiologiska och biologiska – med andra ord orgonforskningen. Emellertid stundtals i ett ganska förvirrat och till synes desperat tonläge, främst avser denna kursiverade karakterisering *Lyssna, Lille Man!* (1948) och *The Murder of Christ* (1953).⁴⁸

Marxism och matriarkat

Reichs marxistiska övertygelse, hans sociologiserande av psykoanalysen, får sitt främsta uttryck i publikationerna *The Mass Psychology of Fascism* (1933) och den ovan nämnda *Den sexuella revolutionen*. Sannolikt kan den äldre Reichs misstro mot sin tidigare så bergfasta marxistiska övertygelse delvis förklaras med det sovjetiska misslyckandet, något som också nämns i förbifarten i förordet till *Den sexuella revolutionen*. Likheterna mellan psykoanalys och marxism uppfattade emellertid Reich till en början – och som han skriver i sin uppsats *Dialektisk materialism och psykoanalys* från 1929 – som *betydliga*: psykoanalysen och marxismen var först och främst två vetenskaper som vilade på en *materialistisk grunduppfattning*; båda var vidare till sin natur *dialektiska*, marxismen i form av klasskampsteorin, psykoanalysen i form av psykiska konflikter inom den enskilda individen; båda var också *revolutionära*, marxismen som en kritik av den borgerliga (ojämlikhets)ekonomin, psykoanalysen som en kritik av den borgerliga (förtryckande) moralen. Därför var enligt Reich också dessa två vetenskaper så misstrodda – framförallt kanske då menat med akademiska krav på "vetenskaplighet".⁴⁹

Reichs marxistiska övertygelse visar sig även i Reichs psykoanalytiska teoribildningar, exempelvis: ideologi, och då menat som ett marxistiskt begrepp, det vill säga ett "falskt medvetande", inkorporeras och blir enligt Reich till ingredienser i den mänskliga "psykiska apparaten" (ideologin förvandlas på så sätt till en materiell kraft), därför blir sedermera också *traditionens makt* (läs hierarkiernas makt) så fruktansvärt stor. En ideologi införlivas med

mjuka upp Oidipuskomplexet väsentligt, det vill bland annat säga bryta sönder barnets incestuösa band till föräldrarna.

⁴⁷ Sexpol omfattade 1930 mer än 20 000 människor och är enligt vissa kritiker ett av de märkligaste experimenten i socialismens historia.

⁴⁸ Jag skulle här vilja dra paralleller mellan Jung och Reich. Om Jung börjar i det "ockulta", går till det vetenskapliga och slutar i en syntes av dessa, skulle man väl nästan kunna säga att Reich gör tvärtom, det vill säga går till det ockulta.

⁴⁹ Reich, *Psykoanalys och marxism*, s. 57–116; Robinson, *The Freudian Left*, s. 42.

tanke på detta sista resonemang därmed redan i det lilla barnets psykiska strukturer via den oidipala familjesituationen.⁵⁰ I sin bok *Mass Psychology of Fascism* uppvisar Reich vidare en analytisk syntes av marxistisk och psykoanalytisk teoribildning, dock inte sällan med betoning på *marxistisk* – exempelvis: behovet av totalitära auktoriteter uppstår genom att den lägre medelklassen, som är inklämd mellan de rika kapitalisterna och det klassmedvetna proletariatet, har *ett behov* av auktoriteter och samtidigt *en vilja* att revoltera mot detta behov; och ur denna motsägelse uppstår en syntes: *behovet av "en stark man"*.⁵¹ Ingenting av till exempel Max Webers individbaserade historiska teorier om den karismatiska och profetiska personlighetstypen, eller för att inte säga psykoanalysens liknande teorier om exempelvis den auktoritära karaktären, kan således skönjas i denna väldigt belysande marxistiska samhällsanalys: historien skapas av kollektivet – massan – och inte av individen.⁵²

Ett sorts naivt förenklande präglar i mitt tycke Reichs nämnda uppdelning av historien i ett matriarkat och ett patriarkat: istället för att försöka göra noggranna sociologiska studier av barnuppfostran i olika produktionsförhållanden slår han fast i *Den sexuella revolutionen* att endast dessa två samhällsordningar avdelar den mänskliga historien, varav den sistnämnda påbörjades för cirka 6000 år sedan. Den teoretiker som spelar störst roll i utformandet av denna teori är Bronislaw Malinowski som med sina studier av Trobianderna uppfattade detta folkslag vara i avsaknad av Oidpuskomplexet, men även Friedrich Engels hade redan tidigare diskuterat i termer av urkommunism och matriarkat.⁵³

Samhällsreformatorn Reich

Avslutningsvis kan man nog konstatera att Wilhelm Reich var en samhällsreformator och organisatör mer än en psykologisk och sociologisk teoretiker: alla Reichs böcker utgivna i den sexualekonomiska fasen tycks mer eller mindre vara skrivna med anspråk på att störta det rådande kapitalistiska samhällssystemet och ersätta detta med en ny matriarkalisk samhällsordning där den sexuella rätten för barn och vuxna skulle säkras.⁵⁴ Jag uppfattar det härmed som om Reich till skillnad från Marx ansåg att befriandet av *den förtryckta sexualiteten* (eller varför inte läsa ideologin eller "överbyggnaden") måste komma före befriandet av *den borgerliga ojämlikhetsekonomin* (läs den kapitalistiska "materiella basen")

⁵⁰ Reich, *Den sexuella revolutionen*, förordet. Som jag förstår det ligger detta tänkande, det vill säga psykologiserandet av ideologibegreppet, också ganska så nära Reichs begrepp "känslomässig pest" (se appendix). Med anledning av Reichs utformande av sin karaktärstypologi kan man alltså konstatera att de olika karaktärstyperna dessutom påverkas av sin ideologiska uppväxt; en hysterisk karaktär från proletariatet skiljer sig exempelvis därför markant i sitt tänkande, i sin uppfattning om sig själv och andra, från en hysterisk karaktär från överklassen – vilket naturligtvis också därmed kommer att särskilja de bådas beteenden och praktiska handlanden. Via pansaret ges med andra ord de olika karaktärstyperna i respektive klass varierande gåvor (karisma) och brister. (Se Reichs uppsats "Vad är klassmedvetande?" i *Psykoanalys och marxism*. Reich diskuterar där bland annat om orsakerna till varför inte proletariatet tar sin rättmätiga del av de ekonomiska resurserna i besittning. Den skötsamma arbetarklassen, det vill säga de ekonomiskt övre skikten av proletariatet, förborgerligas enligt Reich med kapitalismens och arbetsdelningens framväxt, det vill säga binds psykologiskt till kapitalägarnas intressen och blir till en aktiv del av den borgerliga utsugningsekonomin. Reich sätter därför sitt hopp på att det mer "kriminella" eller mindre auktoritetsbundna trasproletariatet skall tända den revolutionära lågan.)

⁵¹ Robinson, *The Freudian Left*, s. 44–47.

⁵² Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 233–249. (Angående massans relation till historien och vice versa är Elias Canettis monumentala – tillika bistert hårdföra och omskakande – verk *Massa och makt* från 1960 värt att nämnas. Canettis text är märkligt opåverkad av både psykoanalysen och marxismen men när trots detta enligt min mening till ganska så likartade analysresultat som Reich gör här ovan.)

⁵³ Ibid, s. 229–232.

⁵⁴ I sammanhanget är det viktigt att påpeka att Reich var en flitig pamflettskrivare. Man skulle exempelvis kunna nämna sexualupplysningsskrifterna *De ungas sexuella kamp* (1932) och *Wenn Dein Kind Dich Fragt* (1932).

eller ”underbyggnaden”), även om dessa två – den marxistiska historiesynens tes och antites – naturligtvis för Reich, precis som för Marx, är starkt knutna i ett dialektiskt förhållande till varandra.⁵⁵

Reichs sexualekonomiska fas slutar i ett passionerat intresse för barnen, ett intresse som också kommer att fortsätta och accelerera i Reichs återstående liv. I enlighet med Reichs teorier om människans naturliga socialitet kom han alltmer att uppfatta barnen som ”heliga”. Den sexuella revolutionen måste därför i första hand försvara barnens hälsa gentemot de vuxnas sexuella förtryck. Alla barn skulle därvidlag ges rätten att masturbera och leka sexuellt med andra barn i sin egen ålder.⁵⁶

Reichs sexualekonomiska fas slutar till sist också i ett växande förakt för politiker och politik, något som, liksom hans intresse för barn, skulle komma att fortsätta i Reichs hela återstående liv.⁵⁷ Genom detta förakt påbörjas dessutom Reichs brytning med sin mentor Karl Marx. Reichs utopiska – för att inte säga romantiska – teoribildningar som alltmer kom att uppfatta människan som något *i grunden ”gott” och konfliktfritt* kom därför att diskrepera med Marx’ konfliktfyllda teorier om klasskampen. Alltså: något alldeles för *pessimistiskt* – precis som Freuds konfliktfyllda psykoanalys, naturligtvis – för Reichs utopiska och romantiska *optimism*.

Det som kan tyckas vara lite förbryllande – och därför viktigt att påpeka – och då med tanke på hela detta kapitel – är det puritanska draget i Reichs sexuella revolution: behovet av *pornografi* (varför inte läsa mystifierad och därmed förtryckt sexualitet) och av fula ord samt sexuella skämt, liksom sexuella perversioner i allmänhet och homosexualitet i synnerhet, är något Reich överlag fördömer – dessa företeelser skulle enligt honom bli *naturligt icke-existerande* i ett matriarkat; det vill säga: det (sexuellt) befriade samhället, eller den befriande kulturen, skulle inte ha något som helst behov av en erotisk subkultur. Viktigt att påpeka i sammanhanget är också att den befriade människan enligt Reich helt naturligt kommer att sträva mot *varaktiga* sexuella förbindelser.

2.2.4 En vetenskaplig omvändelse: orgonforskningen

Tiden från och med vistelsen i Norge i mitten på 30-talet fram till Wilhelm Reichs död är den period i dennes liv som är svårast att behandla. Enligt min mening bryter han till en början nästan totalt med sin tidigare sexualekonomiska fas för att sedan successivt inlemma hela sin tankevärld i ett stort system. Psykoanalysen hade i början på 30-talet delats upp i två grenar: den ortodoxa, biologiskt orienterade och den mer kulturorienterade *nyfreudianismen*⁵⁸. Den senare försökte inlemma sociala och ekonomiska perspektiv i det psykoanalytiska vetenskapandet, den förstnämnda anklagade därför denna gren för att inte våga se Freuds ”obehagligare” sanningar om människans sexualitet och aggressivitet i ögonen. I enlighet

⁵⁵ Vilken av de två, befriandet av sexualiteten eller ekonomin, som enligt Reich måste komma först kan naturligtvis diskuteras. Jag uppfattar det som om Reich till en början i och med sin kraftigt marxistiska övertygelse sätter ekonomin i centrum. Efter sitt avståndstagande från den dogmatiska marxismen ställs däremot sexualiteten alltmer i fokus. Emellertid anser Reich under hela sitt vetenskapliga liv att det är de sociala relationerna mellan människor som i första hand styr de mänskliga instinkterna. Sociologin föregår med andra ord alltså psykologin som teoretiskt analysinstrument.

⁵⁶ Robinson, *The Freudian Left*, s. 53–54.

⁵⁷ Ibid, s. 57.

⁵⁸ Bland dessa ingår till exempel den i inledningen nämnde Erich Fromm, författare till bland annat *Flykten från friheten*, *Det glömda språket* och *Kärlekens konst*.

med Reichs sociologiserande av psykoanalysen ville därför nyfreudianerna betrakta Reich som en av dem. Och ändå var det sedermera Reich som kanske gick längre in i det biologiska än någon annan av psykoanalysens representanter.⁵⁹

”Orgasmreflexen”

Från början var Reich fascinerad av Freuds förklaringar av psykiska fenomen i form av resonemang hämtade från naturvetenskapen. Med orgonforskningen vidareutvecklar Reich denna naturvetenskapliga förklaringsmodell till ytterligheter. Ända från publiceringen av *Die Funktion des Orgasmus* hade Reich påstått att för stora mängder uppdämd libido kan orsaka psykiska såväl som fysiska sjukdomar. Fröet till Reichs fysiologiska och biologiska omvändelse är med andra ord inkorporerad redan i Reichs första skrifter. En milstolpe i denna vetenskapliga omvändelse är emellertid bytet av termen ”karaktärspansar” till ”muskelpansar”, vilket sker 1935. Också andra reichianska begrepp byter under den här perioden namn, ”karaktärsanalys”⁶⁰ blir exempelvis ”vegetoterapi”⁶¹ (som sedan blir ”orgonterapi”). Argumentet lyder nu att libidon är mer fångslad i patientens muskler än i densammes psykiska försvarsmekanismer. Den terapeutiska metoden övergår därför alltmer till diverse massagetekniker. Och som tidigare nämnts blir Freuds ”prat kur” allt mindre använd – kroppen själv säger hela sanningen. Den reichianska terapin ”masserar” kroppen från huvudet och neråt, och vid en lyckad behandling bryter patienten ihop i spasmiska konvulsioner: ”orgasmreflexen”. Och med denna reflex sker en total och positiv förändring av hela den mänskliga organismen.⁶² Kroppen och psyket betraktas med andra ord som ett sammansatt helt: kroppen påverkar psyket lika mycket som psyket påverkar kroppen. Därför innehåller alla psykiska sjukdomar fysiska ingredienser och tvärtom. Den reichianska psykoterapeutiska behandlingen av patienten når därvidlag så småningom fram till en fysisk och psykisk syntes, det vill säga både ”kroppsmassage” (inklusive diverse tekniker och praktiker, bland annat olika andningsövningar och sittningar i orgonackumulatoren) och – mer eller mindre – traditionell psykoanalys ges efter hand likvärdigt utrymme. Den individuella patientens specifika problematik avgör med andra ord var betoningen mellan dessa kommer att ligga.⁶³

Orgon

Parallellt med denna fysiologiska orientering i den terapeutiska behandlingen börjar Reich leta efter den biologiska – eller kanske hellre fysiska – förklaringen till libidon i elektriciteten. Emellertid överger Reich snart sin syn på libidon som elektricitet genom att hans forskning i mikroskopiskt växt- och djurliv avslöjar att inte bara den mänskliga sexualiteten utan livet självt styrs av samma utvidgningar och sammandragningar som orgasmreflexen. 1939 upptäcker så Reich orgonenergin som enligt honom är den livskraft som allt liv utgår ifrån – ”bioelektricitet” byter namn till just ”orgonenergi”. Denna energi är således den energiform som kan ”ladda” levande organismer och som till skillnad från ”vanlig” elektromagnetisk energi rör sig osedvanligt långsamt (endast ett fåtal millimeter i sekunden⁶⁴). Orgonet kunde

⁵⁹ Robinson, *The Freudian Left*, s. 59–61.

⁶⁰ Utifrån ett antal olika mer eller mindre neurotiska karaktärsdrag (eller karaktärsstrukturer) – det vill med ett och samma namn säga den patriarkala eller oidipala personlighetstypen – utformar Reich särskilda terapeutiska behandlingsmetoder. Ett karaktärsdrag överensstämmer enligt Reich för övrigt inte sällan med den fysiska kroppens uppbyggnad, exempelvis är den falliskt-narcissistiska karaktären oftare en atletisk typ än en astenisk (korpulent) eller pyknisk (mager) dito.

⁶¹ Namnet uppkommer 1936 i och med att Reichs terapimetoder alltmer inriktar sig på kroppen. Vegetoterapi innebär alltså en behandlig som inriktar sig på att frigöra det vegetativa, eller autonoma, nervsystemet.

⁶² Robinson, *The Freudian Left*, s. 62.

⁶³ Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 299–368.

⁶⁴ *Ibid*, s. 382.

enligt Reich mäts på samma sätt som ”traditionell” elektricitet. I sin bok *The Cancer Biopathy* (1948) redovisar Reich för denna forskning; en forskning som främst yttrade sig i mikroskopiska studier av både organiskt och oorganiskt material. Experiment med bland annat torkat och steriliserat hö som placerats i vatten och sedan fått stå någon dag uppvisade under mikroskop ”förbluffande resultat”: cellerna på ytan upplöstes och formade sig till små blåsor som började flyta i vattnet; blåsorna uppförde sig enligt Reich väldigt mycket som levande organismer; de gick ihop i större grupper och splittrades ibland i mindre. Reich blev övertygad att dessa små ”ballonger” var en slags levande organismer, livets grundläggande energienheter. Han kallade dessa ”bioner”.⁶⁵ Dessa bioners utvidgningar och sammandragningar – som på många sätt liknade den mänskliga orgasmen – uppträdde tillsammans med (eller alstrade) ett ”blåaktigt skimmer”, det vill säga orgonenergin i sin manifesta form.

Otaliga experiment av den här typen utförs av Reich i Norge, både då på organiskt och oorganiskt material. De flesta naturvetenskapsmän avfärdade Reichs upptäckter med att han inte hade hållit sina lösningar sterila; det hade därför trängt in bakterier från luften i desamma. Reich svarade upp mot kritiken genom att hetta upp kolpartiklar och sedan placera dem i sterilt vatten. Bionerna formade sig nästan omedelbart – det fanns med andra ord ingen möjlighet för några bakterier att hinna att tränga in i lösningen. Så småningom upptäcker Reich olika sorters bioner, både ”snälla” och ”elaka”, vilka han ger namnen PA bioner och T-baciller.⁶⁶ (Reichs dragning till en sorts ”manikeistisk”, eller måhända ”zoroastrisk”, världsuppfattning där en god kraft kämpar mot en ond lyser här ånyo igenom, vilket i själva verket enligt min mening präglar nästan allt som han företar sig från och med brytningen med Freud i början på 30-talet.)

Åren 1936 och 1937, innan förföljelsen av Reich i norsk press, var förmodligen de två lyckligaste åren i Reichs liv. Han trodde att hans upptäckter skulle förändra världen. Emellertid blir publiceringen av en artikel kallad ”Orgasm Reflex, Muscular Posture and Bodily Expression” utlösningen till att det puritanska Norge vänder sig emot honom. I USA fortsätter dock Reichs fysiologiska och biologiska vetenskapande: experiment med bland annat cancerangripna möss som injicerats med PA bioner och så småningom byggandet av orgonackumulatorm.

Reich hade i sina studier av bioner försökt ackumulera den energi som alstrades genom dessa bioners utvidgningar och sammandragningar i särskilda boxar, vilket dock inte lyckats särskilt bra. En stjärnklar natt 1940 upptäcker emellertid Reich samma ”blåaktiga” (eller ”blågrå”) ljus(fenomen) på himlen som han funnit i dessa boxar: Reich uppfattar det därmed som om han har sett fri orgonenergi i atmosfären. Reich vidareutvecklar denna upptäckt till att försöka ackumulera denna fria, eller kosmiska, orgonenergi. Med hjälp av en metallåda (vanligtvis koppar som inte släpper igenom radioaktiv strålning) beträdd med ett hölje av något organiskt material, helst trä, placerar han till en början cancerangripna möss. Dessa förbättras markant – vilket leder till byggandet av ackumulatörer för människor. Inom bara några få minuter i en orgonackumulator stiger – påstår åtminstone Reich – en människas kroppstemperatur med en hel grad. Med hjälp av en oscillograf med tillhörande elektroder som placerats på huden mäter Reich också den (bio)elektriska (eller kanske hellre ”orgoniska”) kroppsspänningen, vilken likaledes ger klart förhöjda utslag.⁶⁷ I enlighet med Reichs uppfattning om det livgivande orgonet bidrar ackumulatorm alltså med livskraft till den

⁶⁵ Wilson, *The Quest for Wilhelm Reich*, s. 197.

⁶⁶ *Ibid*, s. 200.

⁶⁷ Orgonet kunde i själva verket mätas exakt med (för detta ändamål) speciellt framtagen apparatur.

sjuka organismen, fysiskt som psykiskt. Reich anser härvidlag att en orgonackumulator kan bota och förebygga allt från enkla psykiska spänningar till svåra kroppsliga sjukdomar som cancer. Emellertid stöter denna ackumulator med dess bakomliggande teorier på hårt motstånd både från den vetenskapliga världen – vilket kanske enklast kan exemplifieras med att Albert Einstein negligerar Reich – och från de amerikanska myndigheterna (se biografi).⁶⁸

En biologisk modell

Vid det tidsskede som Reich ”bryter sig in” i de fysiologiska och biologiska förklaringsmodellerna av orgasmens funktion börjar också teorierna om den sublimerade libidon försvinna. Att libidon kan förändligas till kulturprodukter ifrågasätter inte Reich – för Reich är *all bioenergi*, och i sin förlängning till och med *all energi*, sexuell energi –, men att det finns en naturlig diskrepans mellan libidon i sig själv och sublimeringen av denna överges alltmer. I enlighet med den formulerade teorin om alla levande organismers *spontana* bioelektriska uppladdning och urladdning i den senare hälften av *The Function of the Orgasm* blir sublimeringsteorin (liksom början på slutet på denna i och med lanseringen av begreppet ”reaktiv formation” i *Character Analysis*) slutligen helt överflödigt: alla levande organismer, från den encelliga amöban till komplexa livsformer som människan, styrs helt enkelt av denna uppladdning och urladdning. Den nya revolutionerande biologiska förklaringsmodellen av orgasmens funktion lyder nu: *den komplicerade organismen människan*, som i praktiken fungerar precis som den ovan beskrivna bionen, *laddas ur med orgasmen och laddas upp av libidon*.⁶⁹ På samma sätt som bionerna uppför sig alltså alla levande organismer med en naturlig tillika kontinuerlig utvidgning och sammandragning: sexuell upphetsning utvidgar organismen, orgasmen medför att organismen drar sig samman. Den friska organismen – i människans fall då representerad av den genitala karaktären (som allt oftare karakteriseras som ”den njutande människan”) – har, som sagt, en naturlig eller spontan rytm i dessa utvidgningar och sammandragningar. Emellertid, bland människor, då dessa inte sällan är uppväxta i en oidipal yttre miljö, det vill med andra ord säga under ett ekonomiskt och sexuellt förtryck, störs denna rytm: ett karaktärs- och muskelpansar lägger sig som ett motstånd runt organismen och trycker ihop den (ett ångesttillstånd innebär alltså att organismen ”krymper”).⁷⁰ Den bepansrade individen måste därför sublimeras för att neutralisera detta motstånd, eller för att helt enkelt undvika att för stora mängder ångest ansamlas i kropp och psyke. Den oidipala kulturen – för att inte säga alla så kallade ”högkulturer” – är därför mer eller mindre skapade av en tillkämpad arbetslust, av en, skulle man kunna säga, *onaturlig* lust till arbete. Men med tanke på Reichs uppfattning om människans djupast liggande psykiska lager, det vill säga ”den biologiska kärnans” ständiga pockande på uppmärksamhet (se appendix under begreppet pansar), är självfallet den onaturligt skapade kulturprodukten alltid producerad med hjälp av, eller tillsammans med, den spontana och/eller naturliga arbetslusten.⁷¹

⁶⁸ Wilson, *The Quest for Wilhelm Reich*, s. 212–215.

⁶⁹ Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 272–298.

⁷⁰ Orgonenergi lagras härmed i muskelspänningar som exempelvis stress ger upphov till.

⁷¹ Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 272–298. (Se *Västerlandets undergång* av Oswald Spengler, vars pessimistiska historiefilosofi i mitt tycke inte är helt utan paralleller med Reichs ovanstående ”arbetsfilosofi” – även Spenglers och sedermera Reichs syn på intelligensen och/eller intellektet – med andra ord det mänskliga språkets amok med ”staden” som praktisk konsekvens – som något i grunden patologiskt är inte heller helt utan paralleller (se syntes: kosmologi). Se i sammanhanget även *Der Arbeiter* av Ernst Jünger.)

Genom denna ovanstående biologiska modell kan man se att Reich når fram till ungefär samma slutsatser som de han gjorde i sin sexualekonomiska fas där han (bland annat) teoretiserar med utgångspunkt från de av Malinowski funna Trobianderna. Konturerna till ett stort sammanhängande tankesystem som sträcker sig över flera vetenskapsgrenar börjar helt enkelt ta form. Wilhelm Reich skriver själv i slutet av *The Function of the Orgasm*:

Efter att ha nått fram till denna boks slutsats, kan läsaren, liksom författaren själv, inte undgå intrycket av att studiet av orgasmen, naturvetenskapens styvbarn, har fört oss ner till djupet av naturens hemligheter. Utforskandet av levande materia ledde oss bortom både djuppsykologi och fysiologi och hamnade i oupptäckta biologiska territorier. Sexualiteten och livsprocessen blev samma sak, och en ny väg att närma sig biogenetiken öppnade sig. Vad som var psykologi blev *biofysik*, med andra ord en del av den äkta, experimentella naturvetenskapen. Emellertid kvarstår kärnan, som alltid, *kärlekens mysterium*, som vi kan tacka för att vi finns till.⁷²

Reichs fysiologiska och biologiska fas utmynnar således i en terapi som endast inriktar sig på kroppen. Psykoanalysen i freudiansk tappning försvinner som nämnts alltså till en början nästan fullständigt och ersätts med diverse ”massageövningar” och sittningar i orgonackumulatortorn för att sedan återkomma i slutet av Reichs liv. Synen på sexualiteten i allmänhet och orgasmen i synnerhet som de viktigaste mänskliga livsfunktionerna är emellertid lika framträdande i denna fas som i Reichs sexualekonomiska dito. Den terapeutiska behandlingen kulminerar så småningom därför i en av patienten genomförd fysisk teaterföreställning av samlagsakten. Ropen om charlataneri och kvacksalveri skall dock med tiden allt högre runt Reich och dennes sektbetonade Orgonon där reichiansk forskning, utbildning och terapi bedrivs. Detta leder som jag ser det till det brådskande och smått desperata intellektuella arbetet med att syntetisera alla sina vetenskapliga upptäckter, liksom hans alltmer bisarra praktiska förehavanden: ”ufojakt”, försök att framkalla regn och snö samt myntandet av begreppen ”dödlig orgonenergi” och ”känslomässig pest” (se appendix). Reich vetenskapliga utveckling slutar helt enkelt enligt min mening i en farsartad komedi, men naturligtvis mycket tragisk för Wilhelm Reich själv.

2.2.5 Syntes: kosmologi

De flesta av Reichs naturvetenskapliga upptäckter sker innan han kommer till Amerika. Hans intellektuella aktiviteter i detta land upptas därför i första hand av ett filosofiskt, kosmologiskt, närmast religiöst, skriftställereri. Dessa aktiviteter har jag därmed kallat för Reichs *trede* – syntetiska – fas. I enlighet med detta skriftställereri ändras Reichs uppfattning av orgonenergin som endast en livskraft, den blir i själva verket den energiform som all materia – för att inte säga *all verklighet* – utgår ifrån. Detta breddande av orgonbegreppet medför att Reich hamnar i allt märkligare teoribildningar. Atomenergin blir den mörka eller onda kraften i universum – med andra ord en negativ energiform som har en benägenhet att förändra det goda livgivande orgonets sammansättning (diverse experiment med uran leder fram till denna teori). Ur dessa ”vilda” tankegångar skapas sedermera begreppet ”dödlig orgonenergi”. Den dödliga orgonenergin framställs därmed som det orgonderivat som ligger bakom alla fysiska och psykiska sjukdomar. I slutändan blir hela universum till en titanisk kamp mellan orgonenergi och atomenergi. All ondska – eller det alla världsreligioner menar med ”ondska” – är således en produkt av *ett undertryckande* av människans naturliga

⁷² Ibid, s. 386 (min översättning).

instinkter. Reich befinner sig alltså i sitt tänkande alltjämt på en sorts (pseudo)vetenskaplig teoretisk (ur)grund. Också Reichs avslutande ”UFO fas”, som vi skall återkomma till här nedan, är en produkt av denna (närmast religiösa) världsuppfattning. Denna ovanstående vetenskapliga kosmologi kommer främst till uttryck i Reichs bok *Ether, God and Devil and Cosmic Superimposition* (som från början är två separata böcker, utgivna 1950 respektive 1951).

Paranoia

Myntandet av begreppet ”känslomässig pest” sker 1943 och bör väl kanske till viss del ses som ett led i Reichs växande paranoia, men naturligtvis kan man också se detta begrepp som en helt naturlig fortsättning på Reichs sexualekonomi: begreppet är egentligen en sammanslagning av psykoanalytisk och sociologisk (marxistisk) teoribildning. Emellertid kommer Reich att använda detta begrepp som en sköld mot alla som ifrågasätter honom – både då vänner och fiender. Den publikation som främst är ägnad detta begrepp, förutom den avslutande essän ”The Emotional Plague” i *Character Analysis* (i den sista kraftigt reviderade utgåvan), är som jag uppfattar det *Lyssna, Lille Man!*, som skrevs sommaren 1946 utan avseende på publicering (vilket man nog bör ha i åtanke för att få ut något av denna bok). Men också Reichs sista bok, *The Murder of Christ* (1953), präglas av de tankegångar som ryms i begreppet känslomässig pest (bokens tilläggsitel är faktiskt ”Volume One of The Emotional Plague of Mankind”). Reich beskriver där hur mänskligheten har en benägenhet att ”mörda” alla sina frälsare, sina räddare i nöden, från Sokrates och Jesus till Giordano Bruno och Karl Marx. Dessa två böcker är skrivna i ett minst sagt bittert tonläge – i synnerhet gäller detta den förstnämnda – och liknar mer profetiska urkunder än vetenskapliga avhandlingar, även om de enligt min mening har en hel del förtjänster, eller för att inte säga rymmer åtskilliga ”sanningar”.⁷³ Det går dock inte att undgå att man läser in väldigt mycket av Reichs alltmer prekära (privat)personliga situation i dessa. *Lyssna, Lille Man!* är utformad som ett försvarstal för Reichs egen forskning och får på så sätt ett utpräglat syntetiserande drag – dess ovetenskaplighet till trots. Som ett exempel på Reichs, som så många anser, växande paranoia citerar jag därför ett för sammanhanget väl valt stycke i *Lyssna, Lille Man!*:

Låt mig berätta, Lille Man, hur du förstör ditt eget liv.

1924 föreslog jag en vetenskaplig studie av människans karaktär. Du var entusiastisk.

1928 ledde vårt arbete till sina första påtagliga resultat. Du var entusiastisk och kallade mig en ”framstående tänkare”.

1933 publicerade jag de här upptäckterna i bokform på ditt förlag. Hitler hade just kommit till makten. Jag hade lärt dig att förstå att anledningen till att Hitler blev mäktig var att din karaktär är bepansrad. Du vägrade publicera boken i vilken jag visade dig hur du och ingen annan producerar en Hitler. (...)

Tjugotvå år, tjugotvå långa ängsliga, händelsefulla år har passerat, sedan jag började lära dig att det viktiga inte är den individuella terapibehandlingen, utan *förebyggandet* av mentala sjukdomar. I tjugotvå långa hemska år har jag lärt dig att människor går in i en eller annan galenskap, eller lever i misär på ett eller annat sätt, därför att de har blivit förstockade till kropp och själ, och därför att de inte vare sig kan ge eller njuta av kärlek. Detta därför att deras kroppar, olikt andra djur, inte kan sammandras i spasmer under kärleksakten. (...)

⁷³ Påpekas bör att *The Murder of Christ* bitvis är mycket förhoppningsfullt skriven. Reich läser där bland annat berättelsen om Jesus liv via sina teorier om den neurotiska och den genitala karaktären. Boken är för övrigt ett sista försök av Reich att samla alla sina upptäckter under ett paraply.

Men du gör återigen som du gjort i tusentals år: du nämner de stora målen utan att säga hur de kan nås. *Du glömmet att nämna massornas, folkets, kärleksliv.*⁷⁴

Paul Robinson påpekar i *The Freudian Left* att historiker ofta har för bråttom med att karakterisera politiska ideologier som om de på djupet i själva verket inte är något annat än religioner. När det gäller Reich och hans ”orgonomiska” vetenskap är det väl dock så att denna i mångt och mycket liknar vilket teologiskt system som helst. Den utlovar en total uttolkning av verkligheten liksom att *totalt* frälsa densamma, det vill säga att genom terapi och förebyggande åtgärder bota mänsklighetens alla individuella och sociala sjukdomar.⁷⁵ De sista åren i Reichs liv präglas därmed alltmer av ett profetiskt skriftställerier,⁷⁶ vilket också kommer att påverka hans praktiska förehavanden. Ondskans problem är således det som mot slutet genomsyrar nästan all hans praktiska och teoretiska verksamhet. I enlighet med Reichs kosmologiska världsuppfattning, där orgonenergin kämpar mot atomenergin, börjar Reich till sist uppfatta det som om det inte är undertryckande sociala och ekonomiska omständigheter som ligger bakom människans karaktärs- och muskelpansar – för att inte säga hennes känslomässiga pest. Istället är det människans självmedvetande och därigenom hennes rationella tänkande som är roten till det onda, det vill säga trots *förnuftets* enorma framsteg har människan tappat mycket av sin emotionella spontanitet någonstans på vägen. En sorts antiintellektualism färgar alltså Reichs sista tänkande: *människan vet helt enkelt lite för mycket för sitt eget bästa*. Emellertid uppfattar Reich människans andliga mål det *då orgonet blir medvetet om sig själv*, vilket med andra ord betyder att Reichs romantiska – eller utopiska – historieuppfattning aldrig upphör.⁷⁷

Reichs vetenskapliga utveckling slutar med att han känner sig förföljd av utomjordingar eller flygande tefat, som enligt honom driver sina farkoster med orgon och därför efterlämnar sig avgasen dödlig orgonenergi, liksom allvarliga försök att beskjuta moln innehållande detta orgonderivat med hjälp av ackumulerat livgivande orgon för att därigenom framkalla regn (!).⁷⁸

⁷⁴ Reich, *Lyssna, Lille Man!*, s. 59–60.

⁷⁵ Robinson, *The Freudian Left*, s. 70.

⁷⁶ Vad det gäller detta skriftställerier kan man dra paralleller till både Freud och Jung. Freuds historiefilosofi utgår bland annat från ”urscen” och ”urfader”, vilket i sin teoretiska förlängning innebär att Oidipuskomplexet blir nedärvt i den mänskliga arvsmassan – precis som Jungs nedärvda ”arketyper”. Med andra ord är det inte bara Reich av psykoanalysens representanter som faller offer för mer eller mindre ”vilda” tankegångar.

⁷⁷ Robinson, *The Freudian Left*, s. 71; Reich, *The Murder of Christ*, s. 1–17.

⁷⁸ Sharaf, *Fury on Earth*, s. 413.

3 Analys: hur mottogs Wilhelm Reich i Sverige?

3.1 1930-,1940- och 1950-talet: från okänd till känd?

Introduktion

Genomgången av dessa decennier kommer (endast) att baseras på en essä (bibliografisk till sin karaktär), *Psykoanalysen og kulturradikalismen. Freud og Reich i skandinavisk kulturkamp 1920–1940* av Leif Longum (1993), och två böcker (båda omarbetade utgåvor av doktorsavhandlingar från 90-talet), *Freud i Sverige* av Franz Luttenberger samt *Freuds psykoanalys* av Per Magnus Johansson. Kapitlet blir därför huvudsakligen tillbakablickande och deskriptivt. Två artiklar i tidskriften *Spektrum* där Reich indirekt och direkt ingår kommer också att refereras, liksom utdrag från *Svensk uppslagsbok* och *Psykologisk-pedagogisk uppslagsbok* – båda från 50-talet⁷⁹ – på uppslagsordet ”Wilhelm Reich”. Kapitlet avslutas med en sammanfattning. Detta block kommer alltså, som sagt, med tanke på det ringa funna analysmaterialet – till skillnad från de två nästkommande – att bli betydligt mer deskriptivt än analytiskt – och dessutom betydligt kortare (se källor och metod).

Tillbakablick

Reich var på 30-, 40- och 50-talet relativt okänd i Sverige. Även Freud och psykoanalysen fick en långsam spridning i landet. Den första översatta skriften av Freud utkom först 1924. Nervläkaren Poul Bjerre⁸⁰ (1876–1964) blev den i Sverige som på 20-talet kom att stå för en mer systematisk presentation av psykoanalysen. En kulturpersonlighet och författare som också var viktig för psykoanalysens spridning i landet var Karin Boye – och inte utan reichianskt inflytande då hon gick i analys hos en av Reichs lärjungar i Berlin. Tidskrifterna *Clarté* och *Spektrum* var på 20- och 30-talet forum för sexologisk, psykoanalytisk och socialistisk debatt – och i dessa skrev bland annat Karin Boye. I *Spektrum* översattes bidrag av exempelvis Erich Fromm, Anna Freud och just Wilhelm Reich.⁸¹ En kommentar av Karin Boye som kanske kan anses som belysande för psykoanalysens mottagande i Sverige på 30-talet, åtminstone från den unga socialistiska – kulturradikala – falangen, är följande:

Bland de nyupptäckter, som under de senaste årtiondena förändrat vår världsbild, måste som en av de viktigaste räknas den, att irrationella faktorer, närmare bestämt omedvetna driftimpulser, spelar en större roll i våra föreställningar och vårt handlande, än vi någonsin anat.⁸²

Andra tidskrifter som var tidigt ute med psykoanalysens teoribildningar var de socialistiska *Fönstret* (1930–1936) och *Fronten* (1931–1932) samt den litterära tidskriften *Karavan* (1934–1936). Också i dessa förekom översättningar av – och hänvisningar till – Reich. Det bör nämnas att Artur Lundkvist flitigt figurerade i dessa tre tidskrifter.⁸³

⁷⁹ Jag har inte hittat några uppslagsverk eller lexikon med texter om Reich från 30- och 40-talet.

⁸⁰ Förutom Bjerre nämner Per Magnus Johansson i sin avhandling Emanuel af Geijerstam och Pehr Henrik Törngren (som kommer att beröras här nedan) som varande viktiga svenska psykoanalytiska pionjärer. Med anledning av denna bok kan man för övrigt konstatera att striden kring Freud och hans teorier – vad som är sant och falskt, vad han menar och inte menar etcetera – var och är påfallande i detta land – både inom och utom den svenska falangen av det psykoanalytiska förbundet (den akademiska filosofin kritiserade exempelvis psykoanalysen hårt på 60-talet).

⁸¹ Johansson, *Freuds psykoanalys*, s. 383. Av Reich översattes i *Spektrum* bara en enda artikel, ”Sexuallivets splittring”, som finns i första numret från 1932. Artikeln utgör ett kapitel i *Die Funktion des Orgasmus*.

⁸² Longum, *Psykoanalysen og kulturradikalismen*, s. 32.

⁸³ Psykoanalysen har i Sverige förmodligen betytt mer som konstnärlig inspirationskälla än som framgångsrik terapeutisk metod. Att Reich hade ett inte så ringa inflytande (åtminstone om man räknar med indirekt

Reich var annars som nämnts ganska okänd i Sverige – även i psykoanalytiska kretsar – långt in på 50-talet. För den ”breda massan” blev Reich egentligen ett namn först på 70-talet. Tydligast visar sig kanske detta genom att inte en enda hänvisning till någon artikel om Reich finns angiven i Svensk Tidnings- respektive Tidskriftsindex förrän 1966.

Hur mottogs då Reich när han kom till Malmö 1934? Myndigheterna gav honom ett uppehållstillstånd tills vidare, och registrerade att han stadigt fick hembesök. Resultatet av detta blev att han inte fick sitt uppehållstillstånd förlängt våren 1934.⁸⁴

Från begynnelsen kan Reich antas ha känt sig mycket mer isolerad i Malmö än i Köpenhamn. Han fick emellertid efter hand kontakt med en del människor i den radikala universitetsmiljön i Lund, bland dessa klartéisten Per Meurling, som också var med i redaktionen av den nya marxistiska tidskriften *Ateneum*. Meurling skriver i en artikel från 1972 (som vi skall återkomma till i nästa kapitel) att Reich blev inbjuden till att hålla ett föredrag för Akademiska föreningen i Lund. Meurling berättar bland annat att han aldrig hört någon mer inspirerande talare; men Meurling lägger också till att Reich var något av en äventyrlig charlatan: en man som stod i opposition till både sig själv och världen.⁸⁵

En annan av redaktionsmedlemmarna i *Ateneum*, historikern och senare landshövdingen Per Nyström, berättar följande om sitt möte med Reich under dennes vistelse i Malmö: ”Jag tog emot Wilhelm Reich – sexologen – när han kom till Malmö. En odräglig person, men han hade inget att ge.”⁸⁶

I Franz Luttenbergers avhandling sägs inte mycket om Reich. Det nämns att han var en av några tyska analytiker på rörelsens vänsterflygel – Siegfried Bernfeld och Erich Fromm med flera – som försökte smälta samman Marx med Freud; en sammansmältning, lägger Luttenberger till, som senare kom att bli utgångspunkten till ett fruktbart tvärvetenskapligt samarbete mellan freudianer och sociologer i den omtalade Frankfurtsskolan.⁸⁷

Per Magnus Johansson påpekar i sin avhandling att sedan Reich blev utesluten ur det psykoanalytiska förbundet har han inte från ”officiellt” (akademiskt?) håll omnämnts med särskilt många positiva ordalag, varken utomlands eller i Sverige.⁸⁸ Johansson nämner dock att Reich fick ett visst genomslag i Sverige tack vare sin – till skillnad från Freud – icke fördömande attityd gentemot onanin.⁸⁹

Tidskriftsartiklar

Den första artikeln är ”Sexualuppfostran” (1932: 9 sidor) av Pehr Henrik Törngren. Törngren polemiserar huvudsakligen i denna med diverse mer eller mindre sexualfientliga debattörer. Han skriver i början: ”Människan är driftsvarelse. All drift strävar mot tillfredsställelse. Därför kräver social samlevnad, att driftsinskränkningarna blir så få och så rättvist (= lämpligt) fördelade som möjligt.”⁹⁰ Törngren anfäller sedan de oinitierade psykoanalytiska

inflytande) över svenska 30- och 40-tals diktare noteras exempelvis i *Den Svenska litteraturen* av Lars Lönnroth och Sven Deblanc.

⁸⁴ Longum, *Psykoanalysen og kulturradikalismen*, s. 48.

⁸⁵ Ibid, s. 49.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Luttenberger, *Freud i Sverige*, s. 345.

⁸⁸ Johansson, *Freuds psykoanalys*, s. 398.

⁸⁹ Ibid, s. 497–498.

⁹⁰ Törngren, ”Sexualuppfostran”, *Spektrum*, 5 (1932), s. 12.

skribenter som resonerar i termer av en fortplantningsdrift: ”Talet om ‘fortplantningsdrift’ beror på att sexualitet som enbart lust är belagd med skuld känsla och straffrädsla; man vill därför ‘legitimera’ den genom att ‘underordna den högre mål’. Man vill då helst inte erkänna det djupast skuldbelagda, sexualitet utan fortplantning, d.v.s. bland annat födelsekontroll och fosterfördrivning.”⁹¹ Törngren varnar i detta sammanhang för förnekandet av driftlivet: utdrivning av den ”onde anden” gör att den återkommer desto starkare och skapar – eller kan skapa – perversioner (vilka vanligen på ett eller annat sätt är ångestgenererande). Törngren skriver därefter om onanin: en företeelse, påpekar han, som Kant anser vittna om ett större moraliskt förfall än självmord, men som enligt honom utförd ”utan skuld känslor och till full tillfredsställelse” är utan några ”skadliga följder; dessa beror i stället på (...) strid, ånger och inre tvedräkt, vilket allt i sin tur kommer av felaktiga pedagogiska åtgärder – straff, hotelser och skrämshot – till onanins undertryckande”.⁹²

Artikeln avslutas med konstaterandet att sexualupplysning och sexualuppfostran inte endast kan baseras på in- och utantill läsning ur läroböcker. Viktigast, menar Törngren, är att skapa en social atmosfär som är sexuellt sund: barnet skadas om det märker att föräldrarnas syn på sexualitet och kärlek missfärgas av fel känslor, exempelvis ”vrede, skamkänsla, otillfredsställdhet, besvikelse, kanske inte minst surrogatbetonad kärlek till barnet självt”. Han skriver till sist: ”Föredömet och atmosfärens inverkan gör det önskvärt, att den som skall ha hand om barn själv finner sig tillrätta i verkligheten, att han accepterar och ger sig hän åt livet.”⁹³

Den andra och sista artikeln är ”Psykoanalys och samhälle” (1933: 12 sidor) av Pehr Henrik Törngren. Törngren kombinerar i denna, som också artikelnamnet antyder, ett psykoanalytiskt perspektiv med ett sociologiskt (marxistiskt färgat) dito. Texten polemiserar genomgående med de skribenter som anser att skapandet av kulturprodukter är en biprodukt av en sublimerad sexualdrift. Törngren skriver med anledning av detta att ”en del av det som kallas sublimering är vad Reich nyss kallade krampaktigt överdriven kvasisublimering, som i själva verket är bortträngningsresultat och som alltså verkligen kommer att dö med hämningarna. (...) Det är välbekant att de genitalt tillfredsställda och sexuellt lyckliga alltid haft den största prestationsförmågan. Reich anser att den genitala libido just utmärks av sin förmåga att tillfälligt mättas vid sitt sexuella mål och därefter söka sig utlopp i spontana sublimeringar.”⁹⁴ Ett långt citat av Reich finns till sist också med i artikeln där individuell psykoterapi ställs mot en av Törngren och Reich istället åberopad samhällsprofylax.

Uppslagsverk och lexikon

I *Svensk uppslagsbok* från 1952 står det förutom en mening rent biografiskt material att Reich har ”framlagt en egen teori med tonvikt på sambandet mellan psykisk konflikt och neuro-muskulär spänning. Som en följd härav lägger han vid behandlingen av neurospatients stor vikt på avslappningsterapi.” (Om Freud står det i samma uppslagsverk nästan en hel sida – eller hundra gånger så mycket.) Att Reich överhuvudtaget omnämns i detta uppslagsverk – dess omfångsrikedom till trots – säger väl kanske mer än något annat i kapitlet om att hans idéer långsamt är på väg in i det svenska kollektiva (eller allmänna) medvetandet.

I *Psykologisk-pedagogisk uppslagsbok* från 1956 i fyra band står det ganska så mycket om Reich. Det är i det fjärde bandet, registerbandet, som Reich främst förekommer – ungefär en

⁹¹ Ibid, s. 13.

⁹² Ibid, s. 14.

⁹³ Ibid, s. 19.

⁹⁴ Törngren, ”Psykoanalys och samhälle”, *Spektrum*, 1 (1933), s. 4.

halv sida tillägnas honom i detta. Efter sedvanlig genomgång av Reichs liv följer en relativt utförlig beskrivning av Reichs teorier som – faktiskt – i mångt och mycket liknar min egen. Det beskrivs exempelvis att bortträngningar skapar själsliga hämningar och rigid muskulatur. Reichs syn på orgasmen som den centrala i livsprocessen betonas naturligtvis också. Tre-trappstegsmodellen upptar vidare ett tiotal meningar; man kan till exempel läsa följande om Reichs syn på kulturmänniskan: ”På ytan bär hon en mask av artighet, självbehärskning o. socialitet. Därunder döljes det andra skiktet, det freudska undermedvetna, där sadism, girighet o. allehanda perversioner hålles i schack. Dessa skikt är kulturprodukter.”⁹⁵ Den biologiska kärnan, innehållande människans naturliga socialitet – en spontan arbetsglädje och en förmåga att älska –, ligger, vilket påpekas, underst i denna modell. Det nämns därefter att Reich anser att det så vanligt förekommande föraktfulla eller avvisande förhållningssättet gentemot sexualiteten beror på att många människor inte kan uppleva den på rätt sätt. Mot slutet handlar utdraget om Reichs syn på barnuppfostran: exempelvis står det att barnets ”rörelsefrihet bör ej hämmas, för tidig o. sträng uppfostran till renlighet bör undvikas, o. barnet bör få ge uttryck åt alla sina känslor”.⁹⁶ Texten avslutas sedan med en uppräknings av Reichs skrifter. (Om Freud kan man i detta lexikon läsa cirka fem gånger så mycket.)

Jag har till sist också hittat några rader om Reich i *Handbok i psykologi* från 1955 av professor David Katz: ”Mycket stimulerande har Wilhelm Reich varit genom sina ‘karaktärsanalytiska’ och ‘vegetoterapeutiska’ synpunkter. Såsom teoretiker har han emellertid visat sig vara mycket okritisk och med sin senare ‘orgonteori’ och ‘orgonterapi’ har han helt och hållet kommit på villovägar.”⁹⁷

3.1.1 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man konstatera att inte så särskilt många mer spår finns att hämta om Reichs mottagande i Sverige på 30-, 40- och 50-talet. Varken Reichs sexualekonomi, hans kroppsorienterade vegetoterapi eller hans orgonforskning blev måltavla för någon särskild debatt. Först på 70-talet i kölvattnet av studentupproren i Frankrike och USA blev Reich ett aktuellt debattämne också i Sverige.

Vad det angår de tendenser som nämns i syfte och frågeställningar kan man notera att dagspressen överhuvudtaget inte har bemödat sig med att diskutera Wilhelm Reich. Reichs orgonforskning benämns av professor David Katz i negativa ordalag – för stora växlar av detta får dock naturligtvis inte dras. Några skillnader mellan manligt och kvinnligt mottagande kan vidare inte utläsas ur materialet: psykoanalysen är i detta land under denna tidsperiod i första hand männens värld – med undantag av bland annat Karin Boye. Diskussionen om Reich under dessa tre decennier rör avslutningsvis främst frågor om onanins skadlighet, barnens rätt till sin sexualitet och pedagogisk barnuppfostran. Reich används alltså i dessa sammanhang som en murbräcka gentemot en moralistisk och förlegad kultursyn – eller kanske hellre: en förlegad överbyggnad.

⁹⁵ *Psykologisk-pedagogisk uppslagsbok*, supplement & register, s. 40.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Katz, *Handbok i psykologi*, s. 498.

3.2 1960- och 1970-talet: radikala tider?

3.2.1 Introduktion

Med anledning av likheterna i detta och nästkommande kapitel skrivs denna inledning med tanke på båda. Jag skall som nämns i syfte och frågeställningar i första hand leta efter normativa element i texterna; i andra hand efter kognitiva element som avviker från eller kompletterar min egen genomgång av Reichs tankevärld (det innebär att om ett okänt kognitivt element hittas i en text kommer samma element inte att behöva redovisas någon mer gång i händelse av att det skulle dyka upp igen). De tendenser och/eller frågeställningar som nämns i samma kapitel kommer att organisera nedanstående underkapitel och rubrikindelningar. Jag kommer att behandla böcker, tidskriftsartiklar och tidningsartiklar var för sig.

Böckerna kommer att analyseras i kronologisk ordning. I båda dessa underkapitel kommer även några av de – i första hand – större, eller mer betydelsefulla, svenska uppslagsverken att analyseras (jag avhåller mig därmed från att analysera psykologiska lexikon eller liknande). Dessa uppslagsverk har bland annat ett stort litteratursociologiskt värde, det vill säga textlängden på uppslagsordet ”Wilhelm Reich”, liksom dess förhållande till ”Sigmund Freud”, och dess variationer i tiden kan antagligen säga en hel del om det allmänna intresset – stigande som sjunkande – för Reich i landet.

Tidnings- och tidskriftsartiklarna – inklusive recensioner – kommer också att analyseras kronologiskt. Dessutom kommer dessa att delas upp efter manliga och kvinnliga artikelförfattare samt efter tidskrifternas och tidningarnas politiska färg. Tidningar och tidskrifter med beteckningar eller namn som på ett eller annat sätt har – eller har haft – med någon kommunistisk utopi att göra kommer att sorteras för sig och tidningar och tidskrifter med ”borgerliga” – inklusive neutrala – beteckningar för sig: exempelvis en tidning som den socialdemokratiska *Aftonbladet* kommer därmed enligt min mening att höra till de förstnämnda, det vill säga de ”röda”, och en tidskrift som *Chaplin* till de sistnämnda, det vill säga de ”blå”. Denna något – det medges – godtyckliga uppdelning har gjorts med tanke på det *sociala tryck* som kan antas råda på de olika redaktionerna och därmed påverka utformningen av de enskilda artikeltexterna (se motiveringen i källor och metod samt teori).

Jag har medvetet valt att i brödtexten inte benämna tidskrifterna och tidningarna vid namn; detta för att (ytterligare) betona språkets *kollektiva väsen* – och skulle väl helst därför även föredragit att plocka bort författarnamnen, vilket emellertid inte gjorts på grund av de redovisningsproblem som det skulle innebära.

Både detta kapitel och det nästkommande kommer att avslutas med en sammanfattning inklusive en utvärdering av analysresultaten. Till sist: jag har sidnotat böckerna och tidskriftsartiklarna; när det gäller tidningsartiklarna har jag bara notat det första citatet i varje artikel eftersom att denna not enligt Jarl Backman⁹⁸ endast kräver elementen författare, titel, tidningsnamn samt datum; påpekas bör också att jag har strukit under varje enskild tidskrifts- och tidningsartikel för att på så sätt enkelt kunna särskilja dem åt.

⁹⁸ Backman, *Rapporter och uppsatser*, s. 136.

3.2.2 Böcker

”Psykoanalys och marxism. En introduktion till socialpsykologin 2”

Det som är av analytiskt intresse i den här boken är förordet och den korta biografien över Wilhelm Reich. Dessa två texter (10 sidor) har skrivits 1973 av några socialpsykologer från Lunds universitet. Boken innehåller ett texturval från Reichs sexualekonomiska fas. Texterna representerar som sammanställarna av boken påpekar ”ett mycket väsentligt bidrag till såväl den marxistiska samhällsteorin som till den psykoanalytiska personlighetsteorin”.⁹⁹ Dessa författare hyllar med andra ord Reichs banbrytande sexualekonomi och anser att ingen annan sedan dess har kommit så särskilt mycket längre på detta område. Vad det gäller orgonforskningen nämns denna på två ställen och jag citerar därför dessa:

Den mysticism och vetenskapliga förvillelse som präglat Reichs arbete med att utveckla den så kallade orgonteori sedan utslutningarna ur respektive Kommunistiska partiet och Psykoanalytiska föreningen strax före exilen från Tyskland i och med nazismens maktövertagande 1933, har säkert – om än oberättigat – kastat en skugga över hans tidigare arbete kring sambandet mellan samhällsstruktur och individens karaktärsutveckling. Men tystnaden kring Reichs socialpsykologiska arbeten har sannolikt sin rot också i det faktum att han med dessa utmanade åtminstone tre betydande ortodoxiers svar på en ansats som under andra betingelser kunnat utvecklas till att ge psykologin en adekvat teori för det samhälleliga varats betydelse för personlighetsutvecklingen och sociologin en adekvat teori för ideologiproduktion och klassmedvetande. (...)

Under sin exil från Tyskland och främst under tiden i USA fjärmade sig Reich från både psykoanalysen och marxismen. (...) I stället kom hans tänkande att alltmer utvecklas mot det ockulta och magiska. (...) Reich hade nu ”upptäckt” en kosmisk energi som han kallade orgon. Orgon är enligt Reichs idéer vid denna tid den allmänna livsenergi som också ligger till grund för den sexuella energin och som tydligast kommer till uttryck i orgasmen. (...)

Huruvida Reichs orgonteori och hans revidering av tidigare verk var ett resultat av de besvikelser, motgångar och den brist på erkänsla som han tidigare rönt vet vi inte. Klart är emellertid att hans arbeten med tiden präglades av en alltmer utbredd mysticism, och att han själv föll offer för en paranoid schizofreni.¹⁰⁰

”Orgasmens sociologi”

Den andra boken är Sten Anderssons uppsats (55 sidor) *Orgasmens sociologi* från 1974. Andersson ställer i uppsatsen Freuds teorier mot Reichs. Den blir på så sätt en sorts dialog mellan psykoanalys och marxism. Utifrån en omläsning av en av Freuds fallstudier – Lille Hans – ifrågasätter Andersson den freudianska psykoanalysens användbarhet. Istället anser han att den interaktionistiska kommunikationsteorin i socialpsykologen George H. Meads tappning har betydligt större förklaringsvärde.¹⁰¹

Ungefär hälften av arbetet koncentrerar sig på Reich och hans sexualekonomi och påminner ganska så mycket om min egen genomgång av densamma. Reichs orgonforskning går inte Andersson nämnvärt in på; han nämner i förbifarten att denna forskning är den som antagligen gjort Reich mest (ö)känd.¹⁰²

⁹⁹ Reich, *Psykoanalys och marxism*, s. 3.

¹⁰⁰ Ibid, s. 3, 12–13.

¹⁰¹ Som i korthet ungefär går ut på att man blir som man behandlas av andra.

¹⁰² Andersson, *Orgasmens sociologi*, s. 25.

Anderssons slutgiltiga uppfattning blir att det revolutionära frigörelsearbetet, som Reich ser det, måste börja i den sexuella sfären och att ekonomin kommer först i andra hand. Den utbredda ångesten för starka lustupplevelser genererar alltså enligt Anderssons reichtolkning den ekonomiska ojämlikheten.¹⁰³

”En teoretisk utveckling av Reichs psykologi”

Bo Eneroth utvecklar i denna korta uppsats (30 sidor) från 1976 Reichs och psykoanalysens idéer om den mänskliga driftsorganisationen och hur denna ligger till grund för skapandet av den mänskliga karaktären. Vad det angår Reichs biologiska upptäckter tycks Eneroth ha tagit en del av dessa på allvar: han beskriver bland annat Reichs uppfattning om ångest som en biprodukt av att den vegetativa energin strömmar tillbaka in mot kroppen, det vill säga trycker ihop den mänskliga organismen.¹⁰⁴

Uppsatsen avslutas med ett kapitel om individens förhållande till samhället. De hinder inom familjen som verkar som ett sexuellt förtryck för barnen är enligt Eneroth motsvarande för de vuxna genom det ekonomiska systemet och dess överbyggnad. Eneroth skriver i sammanhanget att ”även om familjen har en avgörande betydelse som förmedlare av samhällets hinder och därmed uppbyggandet av neurotiska karaktärer som samhällets ekonomiska system och dess överbyggnad är betjänta av, så kan naturligtvis neuroser och neurotiska karaktärer även orsakas av hinder som direkt ställs av samhället. Individerna kommer i sin sociala tillvaro att ständigt vara utsatt för hinder som riktar sej mot hans driftsmål tex i form av stress, dålig arbetsmiljö, tröttande arbete, reella möjligheter till politiskt inflytande som lyser med sin frånvaro osv.”¹⁰⁵ Eneroth avslutar uppsatsen med att hävda att Reich menar att det framförallt är individens kastrationsångest och hans aggressionsångest som utgör grundvalen för – det osynliga – samhällsförtrycket. Enligt Eneroth berövar familjen och samhällets sociala strukturer oupphörligen individens handlingsförmåga: den självkastrede människan uppfattar inte sina egna behov och blir därigenom lydiga samtidigt som hans sadism och masochism smälter samman med den auktoritära personlighetstypen.¹⁰⁶

”Existens och sexualitet. En interaktionistisk tolkning av psykoanalysen”

Denna uppsats (62 sidor) från 1977 är som Anderssons uppsats *Orgasmens sociologi* en omtolkning av psykoanalysen utifrån ett existentiellistiskt eller interaktionistiskt perspektiv. Andersson drar in Reich först mot slutet av uppsatsen och menar att Freuds antisociala bild av människan kan kompenseras av Reichs uppfattning om densamma som ett i grunden socialt väsen. Freuds uppfattning om ett motsatsförhållande mellan kultur och sexualitet finns inte heller enligt Andersson hos Reich. Vidare påpekar Andersson att Reich anser att Oidipuskomplexet inte är universellt utan att det bara existerar i patriarkala samhällssystem: det sexuella undertryckandet som är en produkt av detta genererar neuroser, fobier, perversioner och liknande. Ifall människan fick möjlighet att leva ut sin sexualitet, särskilt då i barn och ungdomsåren, skulle detta enligt både Andersson och Reich resultera i ett hälsosammare och mer demokratiskt samhälle.¹⁰⁷

¹⁰³ Ibid, s. 26–27. Klassförtrycket bibehålls via denna tolkning med andra ord genom att det sexuella förtrycket verkar inom klasser inklusive mellan generationer inom klasser.

¹⁰⁴ Eneroth, *En teoretisk utveckling av Reichs psykologi*, s. 3.

¹⁰⁵ Ibid, s. 25.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Andersson, *Existens och sexualitet*, s. 53–54.

I slutet av uppsatsen utmanar Andersson Reich och menar att sexualiteten nog inte har den exklusiva betydelse som Reich anser, däremot har Reich enligt Andersson på detta område bidragit med insiktsfulla analyser. Andersson hävdar istället att den starka betydelse som tillmäts sexualiteten beror på den problematik som den sexuella situationen rymmer: ”Det är en *överbestämd interpersonell situation*, där maskspel, rädsla, kontroll och liknande sätts på de allra största prov. Här är jag naken i flera betydelse, och därför rymmer också situationen möjligheterna till ett förstärkt maskspel – för att undkomma ett förstärkt hot. Där ligger sexualitetens överbelastade och dubbelbottnade problematik; situationen rymmer unika möjligheter till såväl demaskering som ytterligare maskering.”¹⁰⁸ Anderssons slutgiltiga omdöme blir ”att psykoanalysens starka betoning på den sexuella problematiken i och för sig är riktig, men att denna problematik inte primärt ska förstås i sexuella termer. Den bör istället förstås som en förtätad framträdelseform för ett grundläggande existentiellt och interpersonellt förtryck. Det sexuella mötet blottlägger allra tydligast mitt förhållande till Andra och mig själv.”¹⁰⁹

Uppslagsverk¹¹⁰

Det har varit svårt att hitta användbara uppslagsverk från den här tiden. Några riktigt stora uppslagsverk verkar faktiskt inte ha publicerats under 60- och 70-talet. I relativt stora verk som *Combi* från 1967 och *Reflex* från 1971 finns dessutom inte Reich med som uppslagsord. (Freud finns naturligtvis däremot med.) Även i tidens största uppslagsverk, *Bonniers lexikon* (1967), står inte heller något om Wilhelm Reich.

I *Kunskapens bok* från 1965 kan man läsa att Reich var en österrikisk läkare och psykoanalytiker, sedan 1939 professor i medicinsk psykologi vid New School for Research i New York. Och vidare: ”Av särskild vikt är det samband som Reich påvisat mellan muskelspänningar och neurotisk hämning. Han har utformat en särskild terapi, där man lägger stor vikt vid den kroppsliga avspänningen.” (Om Freud kan man läsa ungefär dubbelt så mycket.)

I *Bonniers 3-bands lexikon* från 1979 står att Reich var en österrikisk psykolog som ”sökte förena psykoanalys och marxism och hävdade att revolutionen krävde sexuell frigörelse”. (Om Freud står det i samma verk cirka tio gånger så mycket.)

3.2.3 Tidskriftsartiklar

Manliga författare i ”röda” tidskrifter

Den första artikeln är ”Wilhelm Reich och de två revolutionerna” (1966: 2 sidor) av Lars Sjögren. Sjögren påtalar att den senare hälften av Reichs verk ”kom att följa en kurva som allt brantare avvek från psykoanalysen och som för de flesta iakttagare ter sig fantastisk och obegriplig”.¹¹¹ Sjögren slår sedan fast att det centrala begreppet för denna period är orgonet: ”Detta är inte rätt forum för en vetenskaplig bedömning av Reichs orgonteori. Kanske är den Reich som med orgonets hjälp kämpar mot cancer en man utan kontakt med de omedelbara realiteterna. (...) Den kan under alla omständigheter *också* ses som ett slags handlingspoesi, fylld av en storartad vilja till liv, en storartad vägran att acceptera förstörelsen och samhället

¹⁰⁸ Ibid, s. 46.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Årtalet som anges efter varje namngivet uppslagsverk indikerar den första utgåvan (omarbetsad som omarbetad) av hela verket, det vill säga utgåvan av den sista delen. Det innebär att texterna om Wilhelm Reich kan ha givits ut något eller några år tidigare.

¹¹¹ Sjögren, ”Wilhelm Reich och de två revolutionerna”, *Zenit/nordisk socialistisk tidskrift*, 5/6 (1966), s. 22.

som förstörelsens, dödens, redskap.”¹¹² Sjögren lägger på slutet till att slutligen segrade – ”naturligtvis” – såväl samhället som döden över Wilhelm Reich.

I ”Materialistisk historieuppfattning och barnuppfostran” (1972: 3 sidor) av Andreas Murray står det att Reichs skrivelser om sexualiteten och hans beskrivningar av kollektiva boendeformer är något helt annat än den amoraliska sexliberalism som samtidens etablissemang ville överösa honom. Murray skriver sedan att för att förändra den politiska situationen krävs icke-auktoritära människor och därmed en icke-auktoritär strukturering av barnen. Detta kan enligt Murray bara uppnås genom att man hos barnen inplanterar självstyrelsens ideal istället för de tvångsmoraliska idealen. Denna pedagogik, skriver Murray, drevs av psykoanalytikern Vera Schmidt i Moskva: ”I detta barnhem fick straff inte förekomma, barnen fick inte ens tilltalas i sträng ton. Inte heller beröm, eller värderande påpekanden om barnets egenskaper, eftersom det bara tjänade till att bygga upp barnets ärelystnad. Häftiga ömhetsbetygelser och kärleksyttringar gentemot barnen var förbjudna eftersom de ansågs framförallt tillfredsställa de vuxnas behov.”¹¹³ Även barnens sexuella nyfikenhet, säger Murray, fick här tillfredsställas utan all skygghet precis som de åt och drack.

Murray kommer mot slutet av artikeln in på den officiella svenska synen på barnpedagogiken, det vill säga 1968 års barnstugebetänkande. Och han anser att valet av teoretiska utgångspunkter är en förbättring jämfört med tidigare. Detta betänkande ligger enligt honom betydligt närmare Reichs dialektiska människo- och samhällssyn.

Manliga författare i ”blå” tidskrifter

I ”Wilhelm Reich” (1972: 3 sidor) av Tomas Böhm står bland annat följande: ”När Reich 1939 flydde till USA kom han snabbt in på mer ’egendomliga’ vägar, han fjärmade sig från politiken och hans arbeten präglades av orgonteorierna, kosmiska energiteorier, biofysiska idéer. Även denna del av hans liv har fått en viss renässans, men jag tänker lämna denna senare del i det här sammanhanget, då jag tror att den har mer intresse ur biografisk synpunkt, än som exempel på Reichs innebörd för oss idag.”¹¹⁴ Vad kan man lära sig av Reich idag? frågar sig sedan Böhm. Och han svarar att vissa har anklagat Reich för att ha övervärderat det sexuella och därmed avfärdat hans sexualpolitiska resonemang: ”Men liksom vi idag kan säga att Reich inte var särskilt realpolitiskt klarsynt, så måste man nog medge att det sexuella klimatet i slutet av 20-talet var ganska kvävande och instängt.”¹¹⁵

Böhm konstaterar att Reich såg den sexuella frigörelsen, bostäder åt ungdomar, abortrådgivning och preventivmedelshjälp som ett viktigt redskap för politisk frigörelse. Böhm anser att man inte får se mekaniskt på Reichs uppmaning till uppbrott ur familjen. Han tycker istället att ”idag torde det vara felaktigt och icke-progressivt att verka för en sådan splittring av familjen, som i stället skulle gå i kapitalistklassens intresse beträffande folkmflyttning, pendling, kapitalkoncentration”.¹¹⁶

¹¹² Ibid, s. 23.

¹¹³ Murray, ”Materialistisk historieuppfattning och barnuppfostran”, *Frihetlig socialistisk tidskrift*, 6/7 (1972), s. 62.

¹¹⁴ Böhm, ”Wilhelm Reich”, *Medicinska föreningarnas tidskrift*, 7 (1972), s. 195.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid, s. 196.

Precis som i många av artiklarna nämns det också att Reich ansåg att psykologin skulle vara en hjälpvetenskap till den historiska materialismen. Därmed avgränsar han sig enligt Böhm både från psykoanalysens metod på samhällsproblem – exempelvis polisen som samhällets överjag – och vulgärmarxismen: ”Det finns ett gränsområde, en motsättning mellan psykologi och politik, där jag tror att Reich har mycket att ge än i dag. Om vi ska ge oss själva den bästa möjligheten inför kampen mot EEC, mot avfolkningen, mot kapitalkoncentration och utstötning, så är det nödvändigt att vi skaffar oss en ökad förståelse om varför människor handlar som de gör, och sedan finner former för att tillsammans komma fram till riktiga handlingsvägar; i enhetsfronter, fackföreningar och där folk finns.”¹¹⁷

Artikeln ”Från ett dramatiskt 30-tal. En brevväxling mellan Sergej Eisenstein och Wilhelm Reich, psykoanalytiker och marxist” (1977: 2 sidor) introduceras av Lars Sjögren.

Brevväxlingen äger rum sommaren 1934 under en mycket laddad period: brutala historiska skeenden sammanfaller med brutala episoder i Reichs eget liv. Sjögren påpekar att en rad utstötningsprocesser lämnar Reich utanför hela sitt förgångna och markerar början på hans upplösning både som psykoanalytiker och marxist – och detta inte bara organisatoriskt utan också som inre identitet: en början på ”den väg ut i det landskap” som skulle sluta med ”orgonforskningens fantastier och Reichs isolering och slutliga död i fängelse i USA 1957”.¹¹⁸ Sjögren hävdar dock några stycken senare att hans bok *Character Analysis* ”förblir en av psykoanalysens viktigaste skrifter”.¹¹⁹ Sjögren går sedan in på Reichs och Eisensteins inbördes relationer: Eisenstein har efter att ha filmat i Mexico i två år berövats hela sitt filmmaterial av de amerikanska producenterna; Eisenstein tar i detta läge kontakt med Reich; Reich kommer honom till mötes, men möts därefter av ett avvisande, klätt i en filosofisk dräkt. Sjögren frågar sig om detta avvisande har att göra med Eisensteins lojalitet med det egna landets alltmer repressiva sexualpolitik, bland annat infördes 1934 ett 3–8 årigt fängelsestraff mot homosexualitet, eller, frågar sig Sjögren, kanske rent utav beroende på Eisensteins egna sexuella problematik.

Sjögren konstaterar avslutningsvis att Reich efter sin död fick en renässans under 60-talet, främst genom två kanaler: dels som anfader till en hel flora av terapimetoder arbetandes med relationen kropp/psyke, dels inom den tyska studentvänstern som hyllade honom som en radikal socialpsykolog och som en överbryggare mellan två kritiska vetenskaper.

Artikeln ”Wilhelm Reichs tankevärld” (1978: 3 sidor) av Jörgen I. Eriksson baserar sig på en läsning av Reichs bok *The Murder of Christ*. Eriksson börjar med att fråga sig hur det kan komma sig att människan föds fri men går igenom livet som en slav. Därefter går han in på Reichs uppfattning om orgonenergin som naturens väsen: någonstans på den historiska vägen, påpekar Eriksson, har människan enligt Reich trätt ut ur det sensuella och naturliga paradiset och skapat barriärer mot orgon- eller livsenergin. Resultatet blir, konstaterar Eriksson, den emotionella pesten: antingen inåt i form av neuroser, ångest, depression; eller utåt i form av sadism, krig, miljöförstöring, ha-begär, snikenhet, elakhet, baktalande, lögn. Eriksson skriver i sammanhanget: ”Jesus representerar för Reich Livet och därigenom blir hans bok så mycket mer än en originell tolkning av Jesus-personen. Mordet på Kristus – det levande – har pågått i årtusenden och fortsätter än i dag. Livet dödas ständigt och i massomfattning.”¹²⁰ Eriksson fortsätter sedan artikeln igenom att diskutera Reichs syn på den emotionella pesten och hur

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Sjögren, ”Från ett dramatiskt 30-tal. En brevväxling mellan Sergej Eisenstein och Wilhelm Reich, psykoanalytiker och marxist”, *Chaplin*, 5 (1977), s. 172.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Eriksson, ”Wilhelm Reichs tankevärld”, *Sökaren/tidskrift för livsfrågor*, 8 (1978), s. 21.

denna fortplantas från generation till generation. Eriksson sätter avslutningsvis precis som Reich sitt hopp till framtidens barn – eller slutet på ”mördandet av Kristus”.

Kvinnliga författare i ”blå” tidskrifter

Den första artikeln är ”Familjen som ideologifabrik” (1972: 18 sidor) av Maria Bergom-Larsson. Och den börjar: ”Hur ser den bild ut som vi har av Wilhelm Reich idag? Det är milt uttryckt om man påstår att denna bild präglas av en djupgående schizofreni. Han är charlatanen, sexualmystikern, den insiktsfulle marxistiske och psykoanalytiske teoretikern – allt i en enda person!”¹²¹ Sedan skriver Bergom-Larsson att många känner endast Reich som den galning som färdades över nordamerikanska kontinenten med en orgonackumulator. Artikeln kommer därefter in på Reichs inflytande på The Beat Generation, framförallt William S. Burroughs och Allen Ginsberg, vilka enligt Bergom-Larsson skapade en syntes av Reichs läror och av detta ett mycket oreichianskt försvar för homosexualitet och hallucinogener. Bergom-Larsson anser att det stora intresse som Reich har väckt hos eftervärlden främst beror på hans avgörande insats som psykoanalytiker och marxist – och alltså inte som orgonomist.

I artikeln nämns också att målet med Sexpolrörelsen var att skapa både ett psykologiskt och ett politiskt medvetande hos arbetarklassen liksom att ge rådgivning i sexuella frågor: man propagerade antiauktoritära organisations- och arbetsformer; detta för att skapa en ståndaktig grund mot fascismen; i ett sant klassmedvetande ingår som en grundläggande beståndsdel en kännedom om klasskampens villkor och orsakerna till de egna hämningarna samt den egna ångesten.

Bergom-Larsson har sedan läst verk av Hjalmar Bergman och Franz Kafka från 1910-talet. Hon anser att dessa verk kan blottlägga den reichianska uppfattningen av ”utsugningens olika förklädnader och faser”. I exempelvis Bergmans bild av fadern, påtalar Bergom-Larsson, är mönstret ständigt detsamma: den starke fadern bryter ner sonen till ett världsfrånvänt, drömmande och viljelöst offer som förtvivlat och utan framgång försöker hävda sin särart och integritet.

Artikeln avslutas med konstaterandet att Reichs teori uppenbarligen ägde sin riktighet under den epok då den tillkom, det vill säga när samhällets ideologi förmedlades och förankrades i individerna via den sexuella repressionen i den patriarkala familjestrukturen: ”Idag är teorins giltighet mer tveksam. Den extremt auktoritära och sexualfientliga familjen är en sällsynthet. Den kontrollerade avsublimeringen har, som Reimut Reiche¹²² visat, i stället skapat andra och försåtligare former av ideologisk anpassning av karaktären till samhällets struktur.”¹²³

I ”Sex-revolution som kom av sig” (1972: 1 sida) av Kajsa Harryson sägs att Reich var en visionär, men samtidigt var de mål han uppställde ”både framsynta och sant sociala”. Han insåg enligt henne den sexuella vikten av bättre bostäder för folket; han ville även avskaffa lagar mot homosexualitet och abort; och han propagerade för hempermissioner för fångar.

Mot slutet av artikeln kommer Harryson in på Reichs orgonforskning: ”Många anser att Reich helt enkelt blev galen. Det måste dock betonas att Reich såg sin verksamhet som

¹²¹ Bergom-Larsson, ”Familjen som ideologifabrik”, *Ord & bild*, 4 (1972), s. 177.

¹²² Reiche var medarbetare vid det tyska Sigmund Freud-institutet kring 1970 och visade öppet sin sympati för studentrevolten.

¹²³ Bergom-Larsson, ”Familjen som ideologifabrik”, *Ord & bild*, 4 (1972), s. 195.

experiment och inte utgav sig för att kunna bota.”¹²⁴ Harryson anser till sist att det var Reichs politiska bakgrund lika mycket som orgonexperimenten som ledde till att han fängslades. Detta enligt henne med tanke på att det skedde under McCarthytiden när kommunisthysterin var som värst i USA.

3.2.4 Tidningsartiklar

Manliga författare i ”röda” tidningar

I artikeln ”Den sexuella revolutionen” (1971: 1 sida) av Lars Sjögren står att Reichs huvudsakliga mål var människans befrielse. Sedan tas i denna artikel mestadels Reichs kritik av Sovjet upp – främst som den framförs i andra delen av *Den sexuella revolutionen*. Sjögren påpekar att ”läsaren måste ha klart för sig att Reich under sin USA-tid (...) genomgick en stark personlighetsförändring och att han under denna tid övergav såväl de psykoanalytiska som marxistiska instrumenten för förståelsen.”¹²⁵ Avslutningsvis skriver Sjögren att Reichfonden håller en järnhand över Reichs kvarlåtenskap och att originalupplagorna bara finns att tillgå i pirattryck som distribueras av västtyska vänstergrupper.

Den andra artikeln ”Ett tragiskt geni” (1972: 2 sidor) av Per Meurling börjar med att konstatera ironin i att den före detta hängivne marxisten Reich dog under den kommunistiska häxjakten i USA samtidigt som han led av ”en svårartad förföljelsemani – ständigt ansåg han sig förföljd av kommunisterna”.¹²⁶ Reich hängav sig mot slutet av sitt liv enligt Meurling åt ”allehanda mystiska spekulationer över ‘bioner’ och ‘den orgoniska energin’, förmenta, hittills oupptäckta sexual- och livspartiklar, som Reich ansåg dölja sig i elektriciteten och den radioaktiva strålningen.” I den reichianska stiftelsen Orgonon, ”försedd med jättelika laboratorier och till och med ett astronomiskt observatorium”, skriver Meurling, isolerade sig Reich alltmer från den vetenskapliga omvärlden. Meurling som lärde känna Reich under dennes vistelse i Sverige minns honom dock med intrycket av att ”Wilhelm Reich var en visserligen fantasifull och med ett ständigt glödande temperament utrustad, men ändå alltigenom rationell forskare”. Meurling berättar således att han träffade Reich flera gånger och beskriver på ett målande sätt sitt sista möte med Reich på Malmö järnvägsstation – ett möte som delvis rubbar Meurlings positiva minnesbild: ”Vad fick man inte höra? Protozonernas befruktning av ägget var bara en upprepning i miniatyr av samlaget mellan man och kvinna och det väsentliga i båda delarna var den elektriska polariteten. Reich utbrast: ‘jag är livsgåtan på spåren, håller på att upptäcka den sexuella elektriska energi som åstadkommer amöbans delningar.’”

Artikeln avslutas med konstaterandet att Reichs galenskap dock inte kan utplåna hans agitation för mänsklig frihet, vilket enligt Meurling säkrar honom en plats i eftervärldens minne.

I artikeln ”Sex och/eller revolt” (1972: 1 sida) av Mario Grut recenseras och diskuteras upplysningskriften *De ungas sexuella kamp*. Enligt Grut är den ”bitvis lysande, bitvis helt tokig och dessutom i långa stycken föråldrad”.¹²⁷ Det som Grut tycker är bra med boken är dess sammankoppling av sexualmoral och ekonomi i det borgerliga samhället; det som är dåligt är dess presenterande av sexualiteten som en lösning på alla världens problem; dess föråldring, kliniskt som politiskt, beror på att boken skrevs 1932.

¹²⁴ Harryson, ”Sex-revolution som kom av sig”, *Röster i radio TV*, 48 (1972), s. 35.

¹²⁵ Sjögren, ”Den sexuella revolutionen”, *Aftonbladet*, 10 maj 1971.

¹²⁶ Meurling, ”Ett tragiskt geni”, *Aftonbladet*, 29 oktober 1972.

¹²⁷ Grut, ”Sex och/eller revolt”, *Aftonbladet*, 22 december 1972.

Grut skriver att i denna bok talar Reich om behandlingen av könssjukdomar innan penicillinet uppkommit, om homosexualiteten som en infantilism och, påpekar Grut, inte som det biologiska problem som många anser det vara idag. Grut frågar sig sedan om det sovjetiska misslyckandet var roten till "Reichs senare galenskaper i ämnet sexualitet och revolution". Grut anser att det felsteg som Reich gjorde var att inte gå vidare på marxismen. Orgonackumulatören och de teorier som följde i dess väg är Grut med andra ord starkt kritisk mot. Felet med Reich var enligt Grut att han prioriterade det sexuella framför det sociala, och han citerar i detta sammanhang Lenin: "En dag kanske jag skriver om dessa frågor (de sexuella) – men inte nu. Nu måste vi ta itu med andra problem."

Den sista artikeln är "Wilhelm Reich" (1974: 3 sidor) av Mario Grut. Den börjar med att konstatera att Bibelns skapelseberättelse har format det mansideal som är grunden för vårt samhälle. Marx' förslag om nya planekonomiska tekniker och så vidare räcker enligt Grut inte för att kvantitativt skapa större social rättvisa: i både den kapitalistiska och marxistiska ekonomin härskar nämligen samma "produktion-konsumtion-lycka-filosofi" med rötter i detta mansideal. Här kommer således enligt Grut Reich in i bilden som ett freudomarxistiskt alternativ.

I mitten av artikeln kommenteras Reichs analys av fascismens masspsykologi: undersåtens hämmade libido får sin aggressiva befrielse i fascismen; motsättningarna inom densamme – något som Grut påtalar att Sartre kallar för "det dresserade djurets förvirring" – när fascismens auktoritära mytologi; kommunisterna förlorar helt enkelt mot fascisterna därför att kommunisterna med sina ekonomiska modeller enbart vänder sig till det rationella och inte som fascisterna också till det irrationella. Fascistifieringen blir därvidlag enligt Gruts tolkning av Reich en produkt av en "ideologisk eftersläpning" som bara kan lösas med hjälp av psykoanalysen.

Grut menar att Reich utarbetar stora kosmologiska system, men han ifrågasätter inte hur historien har påverkats av de kosmologier som ligger i botten på vår kultur. Det mansideal som präglar västerlandet är därmed enligt Grut djupare än vad till och med Reich ville erkänna. Avslutningsvis konstaterar Grut att Reich ändå har lämnat viktiga bidrag till den politiska radikalismens utveckling. Och han citerar Reich: "Den som förstår livet ger inte avkall och den som är mätt stjälar inte. Livet är enkelt som dessa fakta och kompliceras först av rädslan för livet." Och Grut skriver till sist: "En sådan storslagen primitivism uttöms inte i första taget på sina revolutionära möjligheter."¹²⁸

Manliga författare i "blå" tidningar

I artikeln "Den aktuelle Wilhelm Reich" (1969: 1 sida) av Torsten Ekbom står bland annat att "det kan ju inte råda någon tvekan om att Reichs orgonteori är kvalificerat nonsens i vetenskaplig förklädning, på ungefär samma hallucinatoriska nivå som Strindbergs iakttagelser i *Blå böckerna*".¹²⁹ Ekbom anser emellertid att man kan läsa Reichs orgonomi som en sorts visionär poesi. Och han påpekar att William S. Burroughs gör detta i sina noveller. Mot slutet av artikeln skriver Ekbom att Reich har blivit en sorts pionjär för hippierörelsen: "När Tuli Kupferberg i the Fugs sammanfattar rörelsens målsättning i det bevingade slagordet 'Fuck for peace!' skulle Reich ha känt igen sig, dvs om han varit begåvad med en liten gnuttas humor, vilket kanske inte direkt framgår av hans skrifter."

¹²⁸ Grut, "Wilhelm Reich", *Aftonbladet*, 26 februari 1974.

¹²⁹ Ekbom, "Den aktuelle Wilhelm Reich", *Dagens Nyheter*, 16 juni 1969.

Den andra artikeln är ”Den sexuella revolutionen” (1970: 1 sida) av Johannes Salminen. I början av denna står att vantrivseln i kulturen som vi enligt Freud är dömda till, och som enligt honom bara kan avhjälpas med olika former av sublimering, blir genom Reichs visioner möjlig att bota. Salminen diskuterar sedan Reichs intensiva upptagenhet av sambandet mellan sexualitet och makt: när man får ett barn att skämmas är det värsta grovarbetet gjort, ”en skygghet och undfallenhet sätter in som garanterar också den vuxnas fulla underkastelse under makten”.¹³⁰ Salminen sätter dock mot slutet av artikeln sitt kort på Freud som inte delade Reichs och diverse sexualromantiska litteratörers tro på sexualiteten som vägen till lycka och frihet. Freuds sorgsna vishet, hans medvetenhet om livets grymhet och komplexitet gör att han kommer de stora tragödena nära, anser till sist Salminen.

I ”Den förste revoltören mot familjeinstitutionen” (1971: 1 sida) av Jan Bärmark diskuteras *Den sexuella revolutionen*. Bärmark skriver att Reichs sexualteori är en utopi: ”Reich har riktat hela sitt intresse mot sexualitetens roll i samhället. En sexuell revolution skulle befria människan från hennes olycka.”¹³¹ Sedan säger Bärmark att Reich inte är speciellt känd men att hans teorier lever kvar i olika former. Särskilt betonar Bärmark hippierörelsen och skriver att om Reich levde idag skulle han kanske demonstrera under parollen Make love – not war.

Artikeln ”Sex och politik” (1971: 2 sidor) av Per Schwanbom handlar främst om *Den sexuella revolutionen*. Schwanbom redovisar i början av artikeln Reichs uppfattning om den överdrivna puritanismen bland de revolutionära ledarna, och ”hur förskräckta deras reaktioner blev inför de experiment i fri fostran som kom till stånd”.¹³² Enligt både Schwanbom och Reich medför denna brist på fantasi eller bejakelse av sexualiteten, liksom dessa ledares oförmåga att förstå nödvändigheten av att mjuka upp familjen, att revolutionen förfuskas. Frigörelsen har därmed enligt Schwanbom i stort sett hittills bara blivit en ytlig företeelse, i öst som i väst. Samlevnadskonflikterna är nog inte mindre nu än tidigare, hävdar han. Här finns alltså, skriver Schwanbom, behov av ett nytänkande. Han påpekar att enligt Reich är svartsjuka och ensamhetsupplevelser etcetera en produkt av den incestuösa bindningen mellan barn och föräldrar. Den kollektiva barnuppföstran bör därför enligt Schwanbom – och Reich – sättas in före fyra års ålder; detta skall dock inte leda till att de kärleksfulla bindningarna mellan barn och föräldrar går sönder, men däremot de neurotiska och/eller incestuösa.

Artikeln ”Marxismen och sexuallivet” (1972: 4 sidor) av Torbjörn Säfve handlar också om *Den sexuella revolutionen*. Säfve konstaterar i början att denna skrift lockar till ”både livliga instämmanden och resoluta avståndstaganden”: ”kvasiveteskapliga hugskott” avlöses av ”bestickande sanningar”.¹³³ Han går sedan in på marxismens förhållande till sexuallivet överhuvudtaget och menar att Marx själv inte var särskilt intresserad av det sexuella. Engels däremot, skriver Säfve, yttrade sig ibland om sexualitetens problem. Engels företräder enligt Säfve en monogamistisk hållning och menar att i den socialistiska framtidsstaten kommer den borgerliga mannens vanemässiga otrohet att försvinna; detta antagande grundar sig på hans tro om en i människan inneboende harmonidrift.

Reichs uppfattning av den sexualpolitiska utvecklingen i Sovjet anser Säfve baseras på en kraftig missuppfattning: sexuallivet uppmuntrades de första åren efter revolutionen därför att industrialiseringen med dess behov av omflyttningar krävde detta; Reich bortser med andra

¹³⁰ Salminen, ”Den sexuella revolutionen”, *Hufvudstadsbladet*, 17 april 1984.

¹³¹ Bärmark, ”Den förste revoltören mot familjeinstitutionen”, *Nerikes Allehanda*, 23 juni 1971.

¹³² Schwanbom, ”Sex och politik”, *Vasabladet*, 14 augusti 1971.

¹³³ Säfve, ”Marxismen och sexuallivet”, *Umeå Nya Tidning*, 16 november 1972.

ord enligt Säfve i alltför stor utsträckning från realpolitiska orsaker när han diskuterar sovjetisk sexuallagstiftning.

Säfve ser en fara i Reichs ”extrema libertinism” och menar att Reich lägger för stor vikt vid det sexuella – detta anser han för övrigt också vara en fara med hela den så kallade freudomarxismen. Denna uppfattning är alltså enligt Säfve något som den revolutionära rättvisekampen inte har något att vinna på. Säfve hävdar därmed att utlevandet av våra driftönsningar inte automatiskt gör oss till bättre revolutionärer. Avslutningsvis skriver han att den enda sexuella frigörelse som han kan se är den pornografiska som enligt honom egentligen är frigörelsens direkta motsats.

I artikeln ”Varför revolterar inte de undertryckta?” (1974: 1 sida) av Björn Wrangsjö recenserar och diskuteras främst boken *Psykoanalys och marxism*: ”Reich visar hur marxism och psykoanalys har skilda kompetensområden, men också hur de kan komplettera varandra i en helhetsförståelse av samhälle, familj och individ.”¹³⁴ Wrangsjö skriver på slutet att Reichs texter stundtals är svårgenomträngliga. Han tycker emellertid att de är lika aktuella nu som för 40 år sedan. Wrangsjö anser till sist att det kapitalistiska systemet är seglivat och att all revolutionär anda som kan stärka den socialistiska kampen är välkommen.

I ”Den emotionella pesten” (1977: 1 sida) av Hans Lohmann påtalas att människans självförtryck genereras av att barnen inte får känna och uppleva den ömhet och närhet som de borde. Detta leder enligt Reich – som får medhåll av Lohmann – till bepansrade människor av förtryckande och förtryckt natur: ”Bepansrade människor hatar allt naturligt och i synnerhet andra människor som är mer frigjorda, och i synnerhet sådana människor som visat hur man kan befria sig ur fängelset.”¹³⁵

Kvinnliga författare i ”blå” tidningar

Den första artikeln är ”Inför den sexuella revolutionen?” (1971: 2 sidor) av Eva Vejde. Hon skriver i början: ”Det som vi genomlever nu är en djupt omvälvande revolution inom människornas livsvillkor. Ordet revolution – revolutionär – betyder inte i detta sammanhang bruk av sprängämnen utan bruk av sanning.”¹³⁶ Vejde konstaterar sedan att det som Reich angriper i första hand är tvångsäktenskapet, och han ställer mot detta det varaktiga kärleksförhållandet: i tvångsäktenskapet blir fadern en förlängning av den politiska makten; denna familjetyp blir således en grobädd för auktoritära ideologier.

Vejde påpekar att det sexuella undertryckandet av barnsexualiteten enligt Reich medför ”att de sexuella behoven så småningom tar sig uttryck i en försvagning av de andliga och känslomässiga funktionerna. Det är självsäkerheten, viljestyrkan och den kritiska förmågan som råkar mest illa ut.” Vejde menar mot slutet av artikeln att Reich fördömer den lösa sexuella förbindelsen eftersom den skiljer sig från den varaktiga i sin brist på ömhet. Artikeln avslutas med en uppräkningslista av Reichs krav på den fullvärdiga sexuella förbindelsen: sambandet mellan den sexuella ömheten och den sexuella sinnligheten får inte vara rubbad, incestuösa bindningar och barnslig sexualångest måste ha trängts bort, ingen bortträngning av osublimerade sexualimpulser. Till sist skriver Vejde att Reich varnar för den konflikt som uppstår i varaktiga sexuella förbindelser: å ena sidan en avtrubning av det sexuella begäret, å andra sidan en överdriven ömhetsbindning till den andra parten.

¹³⁴ Wrangsjö, ”Varför revolterar inte de undertryckta?”, *Dagens Nyheter*, 22 mars 1974.

¹³⁵ Lohmann, ”Den emotionella pesten”, *Göteborgs-Posten*, 11 maj 1977.

¹³⁶ Vejde, ”Inför den sexuella revolutionen?”, *Helsingborgs Dagblad*, 7 maj 1971.

I "Wilhelm Reich – revolutionär eller sexualromantiker?" (1972: 2 sidor) av Maria Bergom-Larsson sägs det i början att intresset för Reich har blossat upp i Västtyskland – ett intresse som även har spridits till Sverige: "Men det är till den tidige Reich, till hans insats som marxist och psykoanalytiker i Wien och Berlin under åren kring 1930 som man återvänder, inte till den sene Reich, upptäckaren av 'orgonet', den sexuella energins 'elementarpartikel'. Reichs utveckling från marxist till mystiker och reaktionär charlatan under landsflykten i USA speglar tragiken hos en generation tyska radikaler."¹³⁷ Mot slutet av artikeln konstaterar Bergom-Larsson att Reichs tendens att i sexualiteten se "en sorts totalförklaring och slutgiltig lösning" på både individuella och sociala problem måste uppfattas som "en romantisk mystifikation".

Bergom-Larsson skriver avslutningsvis att man i västvärlden idag finner en påtaglig upplösning av den gamla sexualmoralen utan att för den skull finna motsvarande omvandling av de ideologiska och ekonomiska nivåerna i samhället. Denna sexuella liberalisering har enligt henne ytterligare befast systemet genom att kanalisera reaktionen mot det politiska och ekonomiska förtrycket in på ett område som är politiskt ofarligt och lätt att manipulera: "Den ökade sexuella friheten har stått i direkt proportion till den tilltagande politiska maktlösheten."

3.2.5 Sammanfattning och utvärdering av analysresultat

Någon betydande skillnad rent innehållsmässigt vad det gäller kognitiva element mellan texterna i böcker, tidskrifter och tidningar kan jag inte se. Emellertid är artiklarna jämfört med böckerna – både i tidskrifter och tidningar – mer värderande eller normativa till sin beskaffenhet. Och tidningsartiklarna är jämfört med tidskriftsartiklarna i sin tur inte oväntat mer normativa eller ideologiproducerande – detta beroende på hur mycket man vill jämställa dessa begrepp (se avslutande diskussion).

Mitt spontana intryck blir som en konsekvens av det mer eller mindre genomgående marxistiska språkbruket i böckerna och i de flesta av artiklarna att nästan samtliga artikelförfattare har politiska åsikter som ligger ganska så långt åt vänster. Att texterna i "röda" respektive "blå" tidningar och tidskrifter – 6 respektive 14 stycken – generellt sett enligt min mening inte nämnvärt skiljer sig åt, varken kunskapsmässigt eller värderingsmässigt, medför därför att mitt resonering i källor och metod samt teori i del ett om det sociala tryckets inverkan på de enskilda författarna kommer på skam; men med tanke på detta ämnes relativa exklusivitet är det väl kanske så att många av dessa författare inte har haft någon fast tjänst på tidskrifts- eller tidningsredaktionerna, vilket torde få som konsekvens att det sociala trycket på dessa inte heller har haft någon egentlig ideologisk inverkan på särskilt mycket av denna textproduktion. Det sociala trycket har nog istället i första hand kommit från den aktuella överbyggnaden. Det innebär väl i förlängningen att mina antaganden i källor och metod samt teori varken bevisas eller motbevisas.¹³⁸

Det måste här också påpekas att Reich och hans vetenskapande inte totalt avfärdas i någon av texterna samt att det finns en genomgående positiv språklig ton i desamma. Denna iakttagelse har därmed också bidragit till min ovanstående uppfattning om var författarnas politiska sympati i allmänhet kan tänkas ligga.

¹³⁷ Bergom-Larsson, "Wilhelm Reich – revolutionär eller sexualromantiker?", *Dagens Nyheter*, 25 mars 1972.

¹³⁸ Den borgerliga "pressen" – ett ord som skall läsas också i bildligt avseende – har för övrigt enligt min mening, medvetet som omedvetet, satt i system att ta in en del samhällskritisk ideologiproduktion. En strategi som jag tror är en bidragande orsak till att den "liberala" hegemonin upprätthålls och befasts.

Uppslagsverken är förvånansvärt skrala med information om Reich. Att Reich som uppslagsord finns med i *Svensk uppslagsbok* från 50-talet, men inte i *Bonniers lexikon* från 60-talet kan till exempel tyckas märkligt. Reichs revolutionerande syn på pedagogisk barnuppfostran torde emellertid vara anledningen till detta, det vill säga Reich hade ett visst inflytande på denna debatt i Sverige under 30-, 40- och 50-talet (se föregående kapitel). Förmodligen kan det också vara Reichs orgonforskning som ligger och spökar här; en forskning som alltså påbörjades på 40-talet men kan antas ha uppdagats i Sverige betydligt senare. Reich var dessutom på 60- och 70-talet i första hand ett namn för det yngre radikala avantgardet; ett avantgarde som så småningom kommer att vara medproducenter till uppslagsverk under 80- och 90-talet där Reichs namn flitigt förekommer (se nästa kapitel). Detta är, kan man tänka sig, därmed en del av förklaringarna till detta vid första anblicken något uppseendeväckande faktum.

Jag anser inte att man kan utläsa något direkt väsentligt vad det angår jämförelsen mellan längden på uppslagsorden "Wilhelm Reich" och "Sigmund Freud". Att Reich behandlas förhållandevis utförligt i *Kunskapens bok* från 1965 jämfört med *Bonniers 3-bands lexikon* från 1979 bör nog antas bero på en ren tillfällighet. En förklaring skulle dock som nämnts kunna vara att Reichs (och andras) innovativa och radikala idéer om barnuppfostran hade börjat vinna kraft i det svenska medvetandet vid den här tiden – detta då med anledning av att det förstnämnda verket är ett skollexikon.

Orgonforskningen

I böckerna bemöts Reichs orgonforskning med något blandad kritik: i *Psykoanalys och marxism* behandlas den i negativa ordalag; Sten Andersson berör i sina uppsatser inte nämnvärt orgonforskningen; och Bo Eneroth tycks i sin uppsats delvis eller indirekt ta parti för densamma. I ungefär hälften av artiklarna är synen på Reichs orgonforskning starkt ifrågasatt – både i tidskrifter och tidningar. Det är väl bara Jörgen I Erikssons artikel i tidskriften *Sökaren* (1978) och Kajsa Harryssons artikel i tidskriften *Röster i radio TV* (1972) som verkar ta orgonet på allvar. Erikssons artikel är vidare som jag uppfattar det en av de fåtalet artiklar som inte är färgad av något mer eller mindre marxistiskt språkbruk, vilket kan anses som betecknande: mitt intryck är nämligen att orgonförespråkarna i gemen är ganska så opolitiska till sin natur.

Manligt och kvinnligt

Vad det anbelangar skillnader mellan manligt och kvinnligt mottagande kan man tycka att artiklarna skrivna av kvinnor (4 stycken) är mer sociala eller praktiska till sin innehållsmässiga karaktär, det vill säga de handlar mer om familjen, abortfrågor, kärlek mellan man och kvinna, tvångsäktenskapet, bostadsfrågor etcetera än vad männens artiklar (16 stycken) gör, vilka i större utsträckning upptas av teoretiska resonemang. Detta analysresultat framgår dock inte med någon överdriven tydlighet. Det vore väl därför att ta sig vatten över huvudet att i detta sammanhang börja ställa diverse genusfrågor, som exempelvis: är könet som subjekt i första hand biologiskt eller socialt konstruerat? tyder detta analysresultat på ett rent kvinnligt – eller feministiskt – frigörelsearbete? eller är det ett tecken på någon ojämlikhet, något undertryckande? och så vidare.

Det ideologiska språkbruket – normativt sett – är till sist enligt min mening överlag ganska så likartat i manliga och kvinnliga artiklar. Denna likhet gäller också värderandet av Reichs orgonforskning.

Oförväntade tendenser

En tendens som är utmärkande i dessa texter är att ungefär hälften av författarna tycker att Reich övervärderar sexualitetens roll i det revolutionära frigörelsearbetet. Emellertid finns det också exempel på motsatsen: i Per Schwanboms tidningsartikel omtalas den överdrivna puritanismen inom vänstern; en puritanism som enligt honom har medfört att frigörelsen bara blivit en ytlig företeelse. Många – kanske de flesta – av författarna är till sist överens om att Reich ansåg att psykologin skulle vara en hjälpvetenskap till den historiska materialismen.

3.3 1980- och 1990-talet: marknadsvänliga tider?

3.3.1 Böcker

”Karaktärsanalys och personlighetsteori”

Den enda bok som jag har funnit från dessa decennier är denna omarbetade psykologexamensuppsats (66 sidor) från 1995 av Staffan Carazo. I inledningen nämner Carazo att boken är ett försök att sammanställa och integrera en del av den kunskap om karaktärsanalys som intresserat honom de senaste tre åren. Så vitt han förstår har det inte skett så värst mycket vidareutveckling inom detta område sedan Reich gav ut sitt arbete i karaktärsanalys 1933. I samma inledning skriver Carazo att Reich vid sin död 1957 var utfrusen och baktalad i psykoanalytiska kretsar: ”En viktig faktor var troligen att han utmanade Freud i en del viktiga teoretiska frågor vad gällde den psykoanalytiska teorin och att han med karaktärsanalysen fann lösningen på det problem som psykoanalysen vid den tiden brottades med – negativ terapeutisk reaktion. Det stod mycket prestige på spel och Reich fick betala för sin oförsiktighet. Han uteslöts och baktalades och när han långt senare blev psykiskt sjuk ansåg sig hans kritiker ha fått rätt.”¹³⁹ Carazo kommer sedan in på Reichs kroppsorienterade psykoterapi, vilken han anser vara ett område som inte dras med den dogmatiska hämning som den övriga psykoanalysen till viss del kommit att hamna i. Vad det gäller den allmänna synen på Reichs hela livsverk tycker Carazo att Reichs orgonforskning har spökat alltför mycket:

Ett förbisett faktum är trots allt, att man fortfarande valt att bortförklara hans upptäckter på basis av hans psykiska problematik istället för att undersöka hans teorier kritiskt och vetenskapligt. Det som är problematiskt är att man inte vet vad i hans teorier som gått fel. Hans tidiga och numera väl mottagna teorier om kroppen förutsatte en biologisk energi som var en vidareutveckling av Freuds libidoteori. Den utvecklade sig till en teori om en universell livsenergi och han konstruerade en ackumulator som terapeutiskt verktyg. Han gjorde mätningar som ingen mindre än Einstein granskade och menade skulle vara en vetenskaplig revolution om de stämde och som han själv inte kunde förklara.¹⁴⁰

¹³⁹ Carazo, *Karaktärsanalys och personlighetsteori*, s. 1.

¹⁴⁰ *Ibid*, s. 1–2.

Uppslagsverk

I det lilla uppslagsverket *Media* från 1981 står endast att Reich var en österrikisk psykolog som ”sökte förena psykoanalys och marxism och hävdade att revolutionen krävde sexuell frigörelse”. (Om Freud står det i detta verk cirka 50 meningar – eller ungefär 50 gånger så mycket. Dessutom finns en hel sida med bilder på Freud, Jung och Adler samt psykoanalysens klassiska schäslong.)

I *Bonniers stora lexikon* från 1985 kan man också läsa att Reich försökte förena psykoanalys och marxism liksom att han ansåg ”att sexualförtrycket är en av det auktoritära samhällets viktigaste skyddsmekanismer”. I detsamma står dessutom att Reich grundade sexualpolitiska kliniker som bland annat inspirerade RFSU. Om Reichs orgonforskning och hans vistelse i USA sägs följande: ”I Californien utvecklade han egenartade teorier om en okänd energiform, *orgon*. Han dömdes slutligen för kvacksalveri (...). All kritik var dock inte motiverad, och Reichs tidiga tänkande har delvis behållit sin aktualitet.” Allt som allt står det sju meningar om Reich i detta verk. (Om Freud kan man läsa nästan exakt samma text som den som finns i *Media* – med andra ord ungefär tio gånger så mycket.¹⁴¹)

Uppslagsverket *Stora Focus* från 1990 innehåller inte mycket som inte redan har nämnts. Man läser exempelvis att Reich ”arbetade med metoder för att hjälpa människor leva ut sina drifter, som han ansåg var instängda i ‘muskelpansar’”. Vidare står det att hans verksamhet i USA kom att betraktas som ovetenskaplig: ”Hans tidigare verk har dock haft stor betydelse inom psykologin.” Totalt finns det i verket fem meningar om Reich. (Om Freud kan man läsa ungefär dubbelt så mycket – dessutom bifogas också en bild på honom.)

I *Bra böckers lexikon* från 1991 står det fyra meningar om Reich. Den sista lyder: ”Hans idéer upplevde en renässans under studentupproret 1968.” Även en ganska stor bild på den sene Reich finns här bifogad. (Om Freud står det i detta verk cirka fyra gånger så mycket.)

I *Nationalencyklopedin* från 1994 finns det allt som allt sju meningar om Reich. Man kan läsa att Reich myntade begreppet karaktärspansar som är ”en struktur uppbyggd av stelnad driftsenergi”. Det står också att Reich efter hand blev alltmer politiserande. Reichs orgonforskning i USA benämns med en mening: ”Där sysslade han bl.a. med *orgonterapi*, dvs. uppsamling av livsenergi ur atmosfären.” (Om Freud finns det i detta verk mer än en hel sida att läsa.)

Det sista uppslagsverket är *Bra böckers lexikon 2000* från 1999. I detta verks utdrag om Reich – omfattande tre meningar – sägs inget som inte redan har sagts. (Om Freud står det i samma verk ungefär tio gånger så mycket.)

¹⁴¹ Det som man i detta uppslagsverk har lagt till den text som finns i *Media* (båda verken är utgivna på samma förlag) är två meningar om nyfreudianismen – Karen Horney, Erich Fromm med flera. Det sägs bland annat att ”den vetenskapliga kritiken av Freud har särskilt riktat sig mot hans generalisering av iakttagelser gjorda på en speciell typ av psykiskt sjuka i en särpräglad tid och miljö”.

3.3.2 Tidskriftsartiklar

Manliga författare i "blå" tidskrifter

I "Den sanna historien om sexkollektivet" (1984: 12 sidor) beskriver Niklas Krantz sina erfarenheter av experimentella boendeformer som de gestaltade sig på 70-talet. Vad det angår Reich nämns han först och främst på ett ställe i artikeln och jag citerar därför detta:

Nu kunde de traumatiska upplevelser Freud upptäckt också ställa till med kroppsliga besvär, menade Reich. Känslor som aldrig hade tillåtits eller som barnet aldrig hade vågat leva ut, kunde sätta sig som spänningar i muskler på olika ställen i kroppen, i nacken som tjuvacke, i ryggen, i käken, i bröstet, i benen osv. (...)

Reichs terapi kallas Vegoterapi. Den går i stort sett ut på att man masserar de förpansrade kroppsdelarna och låter de känslor som bryter fram komma ut. Man börjar ofta gråta ohejdat, eller skriker som en vansinnig över smärtan. Efter behandlingen känner man sig ofta helt knäckt, men befriad från spänningar.¹⁴²

Den andra och sista artikeln är "Konsekvent existentiell karaktärsanalys" (1995: 3 sidor) av Oddvar Anfinset. Artikeln börjar med att konstatera att psykoanalytikerna tidigt förstod att det var nödvändigt att skaffa sig ett karaktärsbegrepp, och att det så småningom kom att bli Reich som gjorde begreppet användbart och knöt terapitekniska problem och lösningar till det. Enligt Reich, skriver Anfinset, var det omöjligt "att bearbeta det djupare innehållet" innan man gjort något åt de karaktärologiska hindren. Ett typiskt exempel på sådana hinder är enligt Anfinset den intellektualiserande tvångskaraktären som förstår sina problem men som är oförmögen att förändra desamma.

Anfinset som är psykoterapeut beskriver sedan hur många psykologistuderande på 70-talet i hemlighet läste Reichs *Character Analysis* på grund av att Reich ansågs som en avfälling och charlatan i officiella psykoanalytiska kretsar. Otto Fenichel¹⁴³ var enligt Anfinset den psykoanalytiska *insider*¹⁴⁴ som främst anammade Reichs idéer om karaktären och dess motstånd och försvar samt bearbetningen av desamma i det terapeutiska arbetet: "Olika psykoanalytiker använder sig i dag i större eller mindre utsträckning av reichiansk teori och teknik."¹⁴⁵ Till skillnad från Fenichel är dock Reichs människosyn annorlunda, påtalar Anfinset: "Bland annat ansåg han att fri utlevelse av känslor var viktigt och att sublimering inte var nödvändig för vår kulturs överlevnad. Människan är i stället lyckligast och mest produktiv och har mest energi när hon slipper att sublimeras."¹⁴⁶

Anfinset skriver därefter att Reich har påverkats starkt av Henri Bergson. En bergsonian eller vitalist är kritisk till att positivismens metoder kan appliceras på livsprocessen – en kritik som också får medhåll från Anfinset. Han anser dock att Reichs strävan att alltid knyta an

¹⁴² Krantz, "Den sanna historien om sexkollektivet", *3NioNio*, 1/2 (1984), s. 66.

¹⁴³ Fenichel var i hela sitt liv starkt präglad av den renlärliga marxismen. Fenichel och Reich hade till en början ett nära samarbete, vilket dock avbröts under Reichs vistelse i Norge.

¹⁴⁴ Den psykoanalytiska historieskrivningen räknar med både ortodoxa och kätterska – "tämjda" och "vilda" – analytiker. Reich hör självfallet till den senare kategorin. Till denna kategori hör till exempel också Otto Gross och Georg Groddeck. Se *Den nya psykiatrin* av Svein Haugsgjerd.

¹⁴⁵ Anfinset, "Konsekvent existentiell karaktärsanalys", *Psykologtidningen*, 18 (1995), s. 13.

¹⁴⁶ *Ibid.*

Bergsons tänkande till Freuds libidoteori är olycklig: ”Det hade varit bättre om han hade tagit steget fullt ut och accepterat Bergsons mera nyanserade humanistiska beskrivning av djupjaget (...).”¹⁴⁷

Artikeln avslutas med att konstatera att den depersonalisering som karaktärspansaret har byggts upp av, det vill säga en persons försök till avvärjande av avvísningar från föräldrarna genom att inte vara sig själv, måste börja behandlas eller bearbetas innan analysen av de negativa överföringarna kan äga rum. Karaktärens försvarsmekanismer eller motstånd måste alltså enligt Anfinset först och främst upp i ljuset om en analys skall kunna lyckas.

Kvinnliga författare i ”blå” tidskrifter

I ”Släpp loss känslorna, våga älska” (1993: 4 sidor) frågar sig Susanne Gäre varför vi är rädda för kärleken. Hon frågar sig vidare vad det är som händer på vägen mellan ett sprittande barn och en förpansrad vuxen som inte vågar möta andra människors blick. Enligt henne är det främst de sociala förhållandena som omgärdar barnet som tvingar detsamma att inte sällan lägga band på sitt känsloliv och sexualliv: ”Alla autentiska känslor som kommer från den biologiska kärnan (trohet, integritet, vänskap, allvar, respekt, ansvarskännande) kommer att stötas mot pansaret och blir ofelbart deformerade. På så sätt blir den genitala kärleken pornografi, rättskaffenheten blir list, vänskap och trohet bedrägeri, självförtroende blir ett neurotiskt beroende av makt, ärlighet blir lurendrejeri och respekt blir slavisk underkastelse.”¹⁴⁸ Gäre fortsätter med att säga att människan är i en fälla och att pansaret vid en viss punkt inte kan hålla tillbaka det som förtrycks: biopatier uppstår i form av hetsätande, magsår, migrän, fetma, nervösa ryckningar, pervers sexualitet, cancer med mera. Människan har då enligt Gäre två möjligheter att förhindra detta: antingen att inte gå i fällan, vilket är svårt med tanke på Oidipuskomplexet och det kapitalistiska samhället, eller att ta sig ur fällan. Den senare möjligheten ges enligt henne genom Reichs orgonterapi: ”När Wilhelm Reich lanserade orgonomin, orgonenergin och orgonterapin i slutet av 30-talet väckte detta anstöt. Att sätta in sexualitet och orgasm i ett funktionellt sammanhang framkallade ångest hos många. Faktum är att merparten av befolkningen fortfarande lider av sexuella problem och har en orgiastisk ångest och en rädsla för attraktion och okontrollerad laddning.”¹⁴⁹

3.3.3 Tidningsartiklar

Manliga författare i ”röda” tidningar

Den första artikeln är ”Så kuvas undersåtar” (1983: 1/3 sida) av en okänd författare (kvinnlig?). Den korta artikeln har skrivits med anledning av utgivningen av den senaste upplagan av *Den sexuella revolutionen*: ”I *Den sexuella revolutionen* genomför han en svidande kritik av den ’patriarkala tvångsfamiljen’ som han anser undanträngt ett äldre, modersrättsligt och mer jämlikt förhållande mellan familjemedlemmarna.”¹⁵⁰

I ”Därför skriker du, lille man” (1984: 1 sida) av Ulf Nygren recenseras och diskuteras utgivningen av Reichs bok *Lyssna, Lille Man!*. Nygren påpekar att boken inte är en vetenskaplig skrift som gör anspråk på att vinna ideologiska anhängare. I första hand är den enligt honom en uppgörelse med ”auktoriteter i alla skepnader, med nazismen men också med stalinismen och med den förstockade, dumma och anspråksfulla vuxenvärlden”.¹⁵¹ Nygren

¹⁴⁷ Ibid, s. 14.

¹⁴⁸ Gäre, ”Släpp loss känslorna, våga älska”, *Vi människor*, 4 (1983), s. 29.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ ”Så kuvas undersåtar”, *Aftonbladet*, 8 april 1983.

¹⁵¹ Nygren, ”Därför skriker du, lille man”, *Aftonbladet*, 28 april 1984.

fortsätter med att säga att boken är ”en vision av varje fri individs kreativa möjligheter, ett angrepp på den förkrympta dvärgen, byråkraten, karriäristen och den lilla Hitler som så kallade vanliga människor gömmer inom sig”.

Manliga författare i ”blå” tidningar

Artikeln ”Reich om sex- och självförtryck” (1982: 2 sidor) av Hans Lohmann börjar: ”I sina böcker från 1930- och 1940-talet kan Reich faktiskt framstå som en engagerad banerförare i kampen mot det sexuella förtrycket. Hans senare verk visar emellertid tydligt: någon lättsinnets apostel, någon lättsinnig tänkare – det var Reich inte.”¹⁵² Lohmanns text handlar sedan mestadels om Reichs sista skrift *The Murder of Christ*. Lohmann påpekar att för Reich är historien en upprepning av det som hände vid Golgata. Även människans sexualitet, skriver han, är enligt Reich kraftigt infekterad: den yttersta närheten mellan människor förvandlas av samhället eller den emotionella pesten till prestation och produktion. Lohmann anser därvidlag att Reich har blivit ”grovt feltolkad, om man ser honom som en förespråkare av ohämmad sex. Tvärtom varnar han gång på gång för försök att plötsligt och oförberett rasera djupt rotade barriärer. Han om någon skulle ha vänt sig mot den sexvåg som kom efter hans död.” Lohmann skriver därefter att trots all så kallad frigjordhet är umgänget människor emellan fortfarande präglad av att de mänskliga aktörerna vaksamt vaktar varandras steg, ”inte minst felsteg”. Ändå anser han att Reichs samhällskritik är för entydig: ”I murspringorna bryter livet faktiskt inte så sällan fram.” Men Lohmann tillägger till sist att vi trots allt har mycket att lära av Reich.

Den andra artikeln är ”En psykoanalytisk trio” (1982: 1 sida) av Hans Granlid. Artikeln är Granlids tredje i en serie om kända psykoanalytiker. Efter att först kort beröra Alfred Adler och Otto Rank kommer Granlid in på Reich. Han skriver att Reichs lott blev särskilt tragisk: han frångavs sin läkarexamen och avled sinnessjukförklarad i ett amerikanskt fängelse. Granlids slutgiltiga omdöme blir att ”det är lätt att betrakta Wilhelm Reich som en komplett galning (...). Men hans övertygelse att sexuellt förtryck ger upphov till och förstärker andra typer av repression är inte ogrundad – både i Nazityskland och i Stalins Sovjetunionen uttryckte sig diktaturen även i en grymt puritansk lagstiftning mot alla slags avvikare och lustutlevare.”¹⁵³

I en kort artikel i *Göteborgs-Posten* (1983: 1/3 sida) utan namn och utan namngiven artikelförfattare (manlig?) recenseras *Den sexuella revolutionen*. I artikeln står att den som väntar sig att i boken finna ”något porrigt har inget att hämta”.¹⁵⁴ Istället är denna bok enligt artikelförfattaren ett uttryck för djupsinniga teorier om sambanden mellan sexualitet, samhälle och ideologier. Och dessa framför Reich enligt densamme ”med emfas och grundlighet”.

I ”Förkastelsedom” (1984: 1/2 sida) av Kay Glans diskuteras *Lyssna, Lille Man!*. Glans skriver att Reich i boken predikar den lille mannens självdestruktivitet och ondska. Enligt honom ”förfaller” Reich ”snabbt till retorik och föraktfulla utfall”.¹⁵⁵ Glans misstänker att Reich mot slutet av sitt liv var på väg att tappa omdömet. Utan ironi, påpekar han, framställde sig Reich som en motsvarighet till Kristus. På detta tror dock enligt Glans bara ”en liten sekt av devota anhängare”.

¹⁵² Lohmann, ”Reich om sex- och självförtryck”, *Göteborgs-Posten*, 18 maj 1982.

¹⁵³ Granlid, ”En psykoanalytisk trio”, *Västerbottens-kuriren*, 10 december 1982.

¹⁵⁴ *Göteborgs-Posten*, 25 mars 1983.

¹⁵⁵ Glans, ”Förkastelsedom”, *Svenska Dagbladet*, 6 april 1984.

Vad det gäller orgonenergin skriver Glans att denna upptäckt har starkt ifrågasatts. Det recept på lycka som Reich till sist erbjuder ger inte Glans mycket för. Han skriver avslutningsvis: ”Varför man valt att översätta denna smått patetiska skrift är en gåta.”

I ”Lyssna, lille man!” (1984: 1 sida) av Anders Johansson handlar också främst om Reichs bok med samma namn. Johansson börjar artikeln med att konstatera att Reich ”snarast blev sinnessjuk” mot slutet av sitt liv. Enligt Johansson var emellertid den massiva förföljelse som Reich utsattes för en utlösande faktor till detta: ”Men det ska genast sägas att hans Orgonteori, teorin om livskraftspartiklarna, ter sig knäpp (...).”¹⁵⁶ Däremot anser Johansson att många av Reichs texter har mycket att lära oss om våra inre mekanismer: ”Som analys av det som hindrar oss att växa är det en utmärkt varningsskrift. Inte minst med tanke på dagens växande Adelsson-mopsiga bjäbb-höger.”

I artikeln ”Vem var Reich?” (1984: 2 sidor) av Gottfried Grafström påtalas i ingressen att Reich var så ”farlig” att regeringar i fem länder försökte bli kvitt honom. Och den fortsätter: ”Hade han rätt står vi inför en kunskapsomvälvning som rubbar grunden för vår vetenskap.”¹⁵⁷ Artikeln framför sedan en mycket positiv syn på Reichs orgonforskning. Det står till exempel att det finns forskare som idag anser att Reichs orgonteorier håller: ”Allt fler upprepar nu Reichs experiment, får samma resultat och drar samma slutsatser. Den som vill följa forskningen kring Reich måste numera delta i årliga världskongresser och prenumerera på ett tjugotal tidskrifter på olika språk.” Vad det gäller Reichs tid i Sverige skriver Grafström att här ”bevakades Reich mer nitiskt än någonsin”. Reichs slutomdöme om Sverige var enligt Grafström att ”det är bättre än ett koncentrationsläger”.

Grafström går mot slutet av artikeln in på Reichs påstådda paranoia och anser att denna är kraftigt överdriven – Reich var i själva verket mer förföljd än vad han visste själv: ”Såväl federala myndigheter som läkemedels- och atomindustrin höll ögonen på honom.” Enligt Grafström anser den moderna Reich-forskningen att Reich inte var galen i psykiatrisk mening – däremot kan hans verklighetssinne ha sviktat under de sista årens förföljelser. Grafström avslutar artikeln profetiskt: ”Är Reich en av portalfiguerna för det stora paradigmskiftet som allt fler talar om?”

Kvinnliga författare i ”blå” tidningar

Den första artikeln är ”Wilhelm Reich – symbol för vår längtan efter helhet” (1983: 2 sidor) av Ami Lönnroth. Artikeln är en intervju med Myron Sharaf som skrev biografien *Fury on Earth* om Reich. Sharafs uttalanden är i analytisk mening inte så meningsfulla för detta uppsatsarbete. Man kan emellertid konstatera att Lönnroth vid flera tillfällen citerar det feministiska uttalandet ”det personliga är politiskt” som enligt henne är direkt hämtat från Reich. Att Lönnroth skriver att Reichs kroppsterapi har fått sina arvtagare i Alexander Lowens bioenergetic therapy och Arthur Janovs *primalterapi*¹⁵⁸ bör också nämnas.¹⁵⁹

I ”Tiden i fatt hånad pionjär” (1990: 1 sida) av Anna-Britta Ståhl står att många moderna terapier utgår från Reichs kroppsterapi. Efter sedvanlig genomgång av Reichs liv och vetenskapliga utveckling går Ståhl in på hur känslomässiga problem kan lagras i muskulaturen. Hon skriver i sammanhanget: ”Rykten om att tumörer upplöstes eller hejdat

¹⁵⁶ Johansson, ”Lyssna, lille man!”, *Örebro-kuriren*, 5 maj 1984.

¹⁵⁷ Grafström, ”Vem var Reich?”, *Svenska Dagbladet*, 17 december 1984.

¹⁵⁸ En terapiform av den mer brutala sorten som i våra dagar av de flesta tycks anses som högst tvivelaktig. Efter en snabb genomläsning av Janovs bok *Primalrevolutionen* får jag också detta intryck.

¹⁵⁹ Lönnroth, ”Wilhelm Reich – symbol för vår längtan efter helhet”, *Svenska Dagbladet*, 10 maj 1983.

genom hans behandling bidrog bland annat till att han fängslades i USA på 50-talet. De senaste åren har man återigen börjat studera dessa samband och det uppfattas numera som seriös forskning.”¹⁶⁰ Mot slutet skriver Ståhl att bearbetningen av muskulaturen kan väcka minnet av de infantila upplevelser där förtrycket en gång började till liv. Hon menar alltså i enlighet med Reichs uppfattning att ”vi” i terapisisituationen i första hand måste inrikta ”oss” på att mjuka upp pansaret – som enligt henne kan ses som formen för den oidipala erfarenheten – om det inte skall fortsätta ”att existera som en skadlig kraft” i en människas liv.

3.3.4 Sammanfattning och utvärdering av analysresultat

Det finns enligt min mening en språklig vänsterprägel – för att inte säga ett ekonomiskt och sexuellt rättvisepatos – hos övervägande delen av artiklarna. Ett tecken på detta är att nästan alla artiklar är mer eller mindre positiva till Reichs vetenskapande – eller åtminstone till delar av densamma. Artiklarna är dock i gemen ganska så odialektiska till sin natur, det vill säga är snarare reformistiskt än marxistiskt – och/eller utopiskt – vänsterpräglade. Rena undantag från denna språkliga och ideologiska orientering finns emellertid också, främst då Kay Glans tidningsartikel som är ett ganska så bryskt angrepp på Reich och hans vetenskap. Det måste i sammanhanget även nämnas att tidningsartiklarna som väntat överlag är mer normativa än tidskriftsartiklarna och böckerna.

Det faktum att bara två artiklar i ”röda” tidskrifter och tidningar finns med i analysmaterialet – närmare bestämt två tidningsartiklar som båda i mitt tycke är starkt vänsterorienterade, för att inte hellre säga utpräglat marxistiska – gör att man kan anta att det sociala trycket på de ”blå” tidningsredaktionerna har påverkat den innehållsmässiga utformningen hos en del av artiklarna. Denna tidsperiod är dock som jag uppfattar det mer marknadsvänlig till sin natur än den föregående, vilket torde innebära att den alltmer kapitalistiska materiella basen har bidragit till en förskjutning av hela överbyggnaden. Det sociala trycket – som väl alltid i grund och botten är ett ideologiskt tryck – existerar härmed, kan man tänka sig, både på en mikro- (redaktion, företag) och makronivå (överbyggnad, materiell bas). Staffan Carazos bok är därför tycker jag innehållsmässigt ganska så betecknande för denna tidsperiod: han tar parti för Reichs teorier – i första hand då de terapeutiska –, men han visar däremot inte på någon uttrycklig marxistisk övertygelse i texten.

I uppslagsverken från 80-talet får Reich mer och mer utrymme i förhållande till Freud, för att under andra hälften av 90-talet få allt mindre. Det finns som jag uppfattar det två anledningar till detta: dels får den religiösa folkrörelsen New Age – innehållande diverse kroppsorienterade terapimetoder – sitt genombrott på 80-talet, och dels börjar 68-generationen under den här tiden få alltmer inflytande i samhället. Reichs orgonforskning får vidare i två verk ett, skulle man kunna säga, indirekt negativt mottagande; i ett uppslagsverk ett neutralt mottagande; och i resten av verken omnämns orgonforskningen överhuvudtaget inte alls. Texterna är dock i dessa uppslagsverk till största delen genomgående kognitiva till sin språkliga karaktär.

Orgonforskningen

Staffan Carazo skriver bland annat i sin uppsats att orgonforskningen är starkt ifrågasatt och att den i för stor utsträckning har präglat synen på Reichs hela livsverk. Vad det angår artiklarna kan man konstatera att orgonet i de flesta fall inte omnämns alls – detta gäller för 8

¹⁶⁰ Ståhl, ”Tiden i fatt hånad pionjär”, *Dagens Nyheter*, 2 juli 1990.

av sammanlagt 13 artiklar. Reichs orgonteorier kritiseras faktiskt i endast två artiklar, vilka finns i "blå" tidningar och har skrivits av män i mitten på 80-talet. Två artiklar är vidare mycket positiva till Reichs orgonforskning: Susanne Gäres artikel i tidskriften *Vi människor* (1983) och Gottfried Grafströms artikel i *Svenska Dagbladet* (1984).

Manligt och kvinnligt

Man kan notera att samtliga av de fåtalet kvinnor som finns representerade som författarnamn i uppsatsen – Susanne Gäre, Ami Lönnroth och Anna-Britta Ståhl – skriver om de olika reichianska terapiformerna i en eller annan utsträckning, vilket de flesta av männen inte gör – med undantag av Staffan Carazo, Niklas Krantz och Oddvar Anfinset. För stora växlar av detta bör självfallet inte dras, men kanske kan eventuella förändringar i manliga och kvinnliga jagideal under 80- och 90-talet ha en viss inverkan på detta analysresultat. Mansidealet blir exempelvis som jag uppfattar det alltmer aggressivt under denna tid (se slutord) – ett mansideal som nog i så fall föga passar ihop med någon hjälpsökande terapi. Någon iögonfallande skillnad mellan manligt och kvinnligt mottagande vad det anbelangar ideologiskt språkbruk kan jag till sist inte se. Detsamma kan också sägas om värderandet av orgonforskningen.

Oförväntade tendenser

Det som främst slår en i analysmaterialet är hur mycket plats Reichs terapeutiska metoder tar. Det är dock som nämnts huvudsakligen kvinnorna som skriver om Reichs karaktärsanalys och hans vegeto- och orgonterapi. Anledningen till att Reichs olika terapiformer tycks få en (ny)renässans under 80-talet är, vill jag hävda, och som också har nämnts här ovan, i första hand att den nya folkrörelsen New Age har börjat göra sitt intåg i Sverige.

4 Avslutning

4.1 Avslutande diskussion

Översättningar

Innan jag påbörjar summeringen av Reichs mottagande i Sverige måste jag först konstatera att några översättningar till svenska av böcker om Reich – vetenskapliga introduktioner, biografier eller liknande – inte existerar. Däremot har jag hittat översatta böcker som i delar eller enskilda kapitel behandlar Reich relativt utförligt, bland annat kan här nämnas Helmut Dahmers *Psykoanalys som samhällsvetenskap: studier över Freud och den freudianska vänstern* från 1977 och Svein Haugsgjerds *Nytt perspektiv på psykiatrin* samt *Den nya psykiatrin* från 1971 respektive 1986. Vad det gäller översatta artiklar om Reich bör Boris Fraenkels ”Wilhelm Reich” från 1969 i *BLM* (5) nämnas. Det bör här också betonas att bara tre verk av Reich har översatts till det svenska språket: två upplagor av *Den sexuella revolutionen* (1971, 1983), *De ungas sexuella kamp* (1972) och *Lyssna, Lille Man!* (1984).

Internet

På internet får jag i februari 2001 62 träffar på söksträngen ”Wilhelm Reich” – i Sverige på svenska – med sökmaskinen Evrekas hjälp. En sökning som kräver orden ”Wilhelm” och ”Reich” i titeln ger mig vidare bara en träff. Någon särskild intressant information ges i mitt tycke dock inte på dessa hemsidor, som egentligen, vad det anbelangar Reich, kan räknas på ena handens fingrar. Främst dyker Reichs namn upp på sidor om alternativa (ockulta) terapiformer och på sidor om böcker och bokförsäljning. Några hemsidor om rasism och främlingsfientlighet innehåller också hänvisningar till Reich och hans bok *The Mass Psychology of Fascism*. (En del helt ovidkommande material finns självfallet dessutom med bland dessa träffar.) En motsvarande sökning på ”Sigmund Freud” ger mig till sist 307 träffar – 25 träffar vad det gäller dessa två ord i titeln. Med andra ord skulle man väl något förenklat kunna säga att det finns ungefär mellan fem och 25 gånger så mycket information om Freud jämfört med Reich på det svenska nätet.

4.1.1 Diskussion

Ideologi

Det mönster som framträder i analysmaterialet är framförallt att det marxistiska språkbruket tonas ner under 80- och 90-talet jämfört med 60- och 70-talet – huvudsakligen angår denna jämförelse dessutom bara 80- och 70-talet. Och detta trots antagandet att de flesta författarna genomgående har politiska åsikter som ligger ganska så långt åt vänster. (Till skillnad från det som jag skrev i arbetets början tror jag alltså efter genomgången av Reichs vetenskapliga utveckling och hans mottagande i Sverige att mycket få av hans teorier – om inte förvanskade – kan appellera till några liberala eller konservativa politiska åskådningar.) Detta har som jag uppfattar det med en högerförskjutning av överbyggnaden (och/eller den generaliserade andre – se teorikapitlet i del ett) att göra, det vill säga: det marknadsvänliga klimat som av olika anledningar tycks ha fått ett allt starkare fotfäste i det här landet de senaste två decennierna har påverkat det ideologiska språkbruket både på en makro- och mikronivå. Med det menar jag att begreppet överbyggnad är en i sig omätbar struktur som endast ger sig till känna genom de enskilda objekten. Det sociala trycket verkar – och tillverkas – i sin förlängning och som en konsekvens av detta därmed både på ett ekonomiskt vertikalt plan och på ett mellanmänniskt horisontalt plan. Det ideologiska språkbrukets förändring kan därför antas ha uppstått genom påverkan från båda dessa håll.

Analysmaterialet har också uppdagat att tidningar generellt sett är mer normativa än tidskrifter och böcker. I syfte och frågeställningar förutsatte jag indirekt att graden av en texts normativa element avslöjar graden av dess ideologiska karaktär. Så här i efterhand är jag mer tveksam. Tidningar är i första hand mer ideologiska än tidskrifter och böcker därför att de i större utsträckning än dessa är massproducerade skapelser. I själva verket är det nog så att den mest betydelsefulla och inflytelserika ideologiska kampen förs på ett djupare plan, på ett kognitivt plan, det vill säga i teori och i vetenskap: kunskapandet producerar helt enkelt det som producerar – och massproducerar – ideologi.

Orgonforskningen samt manligt och kvinnligt

Reichs orgonforskning kritiseras avsevärt mer på 60- och 70-talet än på 80- och 90-talet, vilket torde ha med denna ovanstående ideologiska utveckling att göra. Med det menar jag att Reichs orgonforskning materiellt sett är odialektisk till sin natur och därmed politiskt ofarlig. Det sociala trycket – eller det ideologiska trycket – har alltså under 80- och 90-talet enligt denna uppfattning medvetet som omedvetet tagit emot denna senare del av Reichs vetenskap mindre negativt än under 60- och 70-talet.

Det som skiljer männens artiklar från kvinnornas är att de förstnämnda generellt sett är mer teoretiska och att de sistnämnda är mer praktiska. På 60- och 70-talet handlar kvinnornas artiklar mycket om frågor om och kring familjen och på 80- och 90-talet mycket om terapeutiska frågor. Detta är som jag ser det ingen tillfällighet utan speglar någon sorts skillnad i den manliga och kvinnliga (köns)identiteten.

En vågad skiss

I syfte och frågeställningar skriver jag att radikala och konservativa krafter gällande sexuell befrielse torde ha funnits i båda de ideologiska läger som har kamperat genom det förra århundradet. Så här i efterhand måste jag revidera denna tankegång en aning. På 60- och 70-talet är det ganska många författare som tycker att Reich lägger för stor vikt vid det sexuella. På 80- och 90-talet framförs däremot inte nämnvärt denna kritik. Om detta nu inte är en ren tillfällighet så frågar man sig i så fall vad det kan bero på. Jag skall här försöka ge en skiss till svar.

Med den radikala psykoanalysen kom efterhand den efterlängtrade sexuella befrielsen. Och detta under en tid som starkt präglades av trycket från den radikala ekonomiska läran marxismen. Dessa vetenskaper slog tillsammans på bred front igenom på 60-talet. En tid som därför kom att bli mycket frigörande, det vill säga den genomsyrades av ett stort ekonomiskt och sexuellt rättvisepatos. Men på något sätt skedde så småningom en omsvängning: sexualiteten införlivades med de ekonomiska strukturerna i det (sen)kapitalistiska samhället och förvandlades till en vara som kunde köpas för pengar – till olika former av pornografi. Det sexuella förtrycket från förra seklets början förvandlades därmed enligt min mening till något som man skulle kunna kalla för ett *översexuellt* förtryck. Detta medförde också att den fylogenetiska skammen ändrade form: den sexuella skammen blev nu alltmer till en asexuell skam.

Slutsatsen av detta något förenklade och vågade resonemang blir att dagens ekonomi absolut inte är mindre neurotisk – och/eller ojämlig – än den ekonomi ur vilken Reichs vetenskap framhärdade (vilket alltså enligt denna uppfattning avslöjas genom bristen på ifrågasättande av sexualitetens roll i rättvisearbetet under 80- och 90-talet): det råder med andra ord fortfarande ett sexuellt förtryck.

Avslutande sammanfattning

Avslutningsvis och sammanfattningsvis kan man konstatera att Reichs namn på 30-, 40- och 50-talet främst nämns i samband med frågor om barnens rätt till sin sexualitet och om pedagogisk barnuppfostran, det vill säga den är psykoanalytiskt orienterad. På 60- och 70-talet är debatten kring Reich i första hand marxistiskt teoretisk. Och på 80- och 90-talet kännetecknas denna debatt huvudsakligen av att det marxistiska språkbruket blir nedtonat och att Reichs idéer efter hans vetenskapliga omvändelse blir mindre negativt mottagna. Detta tyder – föga oväntat – på en ideologisk förskjutning åt höger.

4.2 Sammanfattning

Den här uppsatsen har handlat om psykoanalytikern och freudlärjungen Wilhelm Reich. Den har skrivits på Bibliotekshögskolan i Borås som ett bidrag till kampen för vidmakthållandet av det fria ordet. Uppsatsen har koncentrerat sig på hur Reich mottogs i Sverige från publiceringen av dennes första bok år 1927 fram till år 2000. Arbetet har tagit avstamp i ett biografikapitel och ett kapitel om Reichs vetenskapliga utveckling. Dessa två kapitel har baserats både på (sekundär)verk om Reich och verk skrivna av Reich själv. Reichs vetenskapliga utveckling har delats in i tre faser: en psykoanalytisk och marxistisk, en fysiologisk och biologisk samt en tredje fas som syntetiserar dessa i kosmologisk form.

Analysmaterialet har utgjorts av böcker, tidskriftsartiklar och tidningsartiklar. Den analytiska metoden har delvis formats utifrån George Herbert Meads interaktionistiska kommunikationsteori. Jag har i analysen främst tagit fasta på den ideologiska kamp som har pågått i vårt land från förra seklets början och framåt. Det som i första hand har framkommit av analysen är att en ideologisk förskjutning åt höger under denna tidsperiod har påverkat mottagandet av Reich i Sverige: under 30-, 40- och 50-talet nämns Reichs namn mestadels i samband med frågor om barnuppfostran, under 60- och 70-talet är debatten kring Reich marxistiskt teoretiskt betonad och under 80- och 90-talet kännetecknas framförallt denna debatt av att Reichs materiellt sett odialektiska biologiska och kosmologiska orgonforskning blir mindre negativt bemött.

Av analysen har det också framkommit att tidningar i allmänhet är mer normativa till sin karaktär än tidskrifter och böcker som är mer kognitiva. Huruvida detta innebär att tidningar i gemen även är mer ideologiproducerande har ifrågasatts, något som dock mer eller mindre togs för givet i början av uppsatsen. Till sist har dessutom skillnader i manligt och kvinnligt mottagande analyserats. Det har här visat sig att kvinnor generellt sett skriver om mer praktiska saker än män, det vill säga kvinnorna berör i större utsträckning frågor om och kring familjen samt terapeutiska frågor. Männen artiklar handlar istället betydligt mer om teoretiska frågor. För stora växlar av detta analysresultat har emellertid inte dragits på grund av analysmaterialets relativa ringhet.

4.3 Slutord

Vad kan man vi då lära oss av allt detta? Vad har jag lärt mig? Först och främst måste jag konstatera att uppfattningen om Reichs vetenskapande har skiftat kraftigt under arbetets gång: från att förkasta allt till att ta till sig allt.¹⁶¹ Så här i slutändan är det nog emellertid så att jag

¹⁶¹ Jag skulle vilja uttrycka mig som William S. Burroughs ungefär säger (om Reich): han var en hel del på spåren, men inte så mycket som han själv trodde.

står någonstans mitt emellan dessa ytterligheter. Reich var en sista produkt av ett modernt tänkande. Enligt min mening är detta huvudorsaken till hans ”tragiska” livsöde: han sysslar med åtskilliga vetenskapliga discipliner men behärskar (något överdrivet) knappt en enda.¹⁶² ”Att kritisera Reich betyder alltså att förbli trogen hans verk”, skriver fransmannen(?) Jean-Marie Brohm i inledningen till *De ungas sexuella kamp*. Frasen öppnar – för mig – för ett nytänkande, ett postmodernt tänkande. I våra dagars ”informationsamhälle” med textualiteter och intertextualiteter av alla de slag i en ständig strid med varandra är detta förhållningssätt förmodligen det alldeles korrekta. Den gamla ”skolan”, eller det utopiska programmet (som man ibland skulle vilja kalla för det *dystopiska* programmet), är dock fastnaglad i språket, och Reichs socialoptimism är sprunget ur detta program – vilket utgör kärnan i nästan all modern politik. Bakom detta så bekanta glada och vänliga leende ”krälar” dessvärre – uppenbarligen! – en hel del ”smutsiga larver”: nationerna med sina eliter – individuella identiteter – och sina icke-eliter, de opriviligierade, massan – kollektiva identiteter – som kan brytas ner i ämbetsverk, företag, fängelser, vårdinrättningar, skolor, familjer och så vidare. Med andra ord den hierarkiska *onaturliga* ordningen: kontrollmaskinerna och den tvångsmässiga sublimeringen (eller varför inte skriva: en hel del gammalt och nytt *inaktivt* militärt, polisiärt och ”politiskt” våld *inristat* i den sociala arkitekturen).

Frigörelsen – individuell och/eller kollektiv – verkar alltid vara partiell: vinner man det ena, förlorar man det andra. Måste det vara så? Reich tror naturligtvis inte det. Men ändå... Zygmunt Bauman hävdar att ”det moderna” är detsamma som en dekonstruktion av dödligheten och att ”det postmoderna” är detsamma som en dekonstruktion av odödligheten.¹⁶³ Döden och odödligheten har enligt honom trängt in i samhällsstrukturerna och blivit motsatsen till transcendentia. Överskridandets utvaldhet – dess goda och onda – får med andra ord se sig mer och mer besegrad av en kapitalistisk ackumulation som till slut blivit (rörlig) *bild*. Dödsångesten förvandlas därmed till livsångest. Döden finns allt mindre i tiden och rummet, och odödligheten kommer och går i allt snabbare fart. En konsekvens av detta blir att *förväntningarna* ökar i takt med tomheten och rådlösheten – eller skräcken för tomheten och rådlösheten. Och vice versa.¹⁶⁴

Psykoanalysen ifrågasätter det filosofiska tänkandets *materiella* funktion. Marxismen gör det på sätt och vis inte. Personligen måste jag emellertid konstatera att inte så få betydelsefulla insikter har uppstått under den ansenliga tid som gått – eller tänkts – sedan jag påbörjade detta arbete. En viktig sanning som bland annat gått upp för mig är följande: intellektet är en revolutionär kraft, intelligensen är det inte.¹⁶⁵ Intelligens är struktur, vare sig det handlar om ”för-handen-varo” eller ”till-handen-varo”.¹⁶⁶ Intellekt är ifrågasättande av struktur. Ett stort fel som Reich med tiden gör är att han lämnar dialektiken (åtminstone på ett jordnära plan) – eller social (positiv) förändring som *kamp*. Med detta menar jag att intellektet – den fria tanken – för att bli praktisk, eller ”verklig”, helt enkelt måste slå följe med den i moralisk mening illa ansedda aggressiviteten (framförallt kanske då indirekt menat).¹⁶⁷ Aggressiviteten

¹⁶² Reichs livsöde – inklusive hans vetenskapliga prestationer – kan naturligtvis också härledas till hans traumatiska uppväxt: sexualitet och skam, liksom den hårfina skillnaden mellan liv och död, är företeelser som Reich lär känna tidigt (se biografi).

¹⁶³ Den bok som jag refererar till här är *Döden och odödligheten i det moderna samhället* (1994).

¹⁶⁴ Helt enkelt ett drivhus för själslig ohälsa.

¹⁶⁵ Begreppen ”intelligens” och ”intellekt” skulle man kunna skriva en hel avhandling om. Jag uppfattar dock intelligensen som mer intuitiv och mer förbunden med ett socialt (genetiskt ytligt liggande) arv; intellektet uppfattar jag å andra sidan som mer viljemässig och mer förbunden med ett artmässigt (genetiskt djupgående) arv.

¹⁶⁶ Se Martin Heidegger.

blir alltså frigörande genom intellektet, det vill säga ”god” – eller för att uttrycka det något annorlunda: samlad och ofrustrerad, eller förändligad.¹⁶⁸ I dagens kliniska psykiatri tycks man inte längre prata om neuroser utan om ”låsningar”. Aggressionshämningen är en sådan låsning. Det ”postindustriella” samhället är emellertid till sin natur aggressionshämmande och enligt min mening också intellektuellt hämmande (denna eventuella intellektuella hämning ligger bland annat hos bibliotekens ansvar att bota).¹⁶⁹ Detta faktum bidrar, tror jag, till att ojämlikheten – ekonomisk som sexuell – upprätthålls och befästs.¹⁷⁰ Både aggressiviteten och intellektet är vidare krafter som man kan förnimma via sina sinnen, så vare sig man sätter sitt kort på den handfasta *behaviorismen*¹⁷¹ eller den *snåriga psykoanalysen*¹⁷² som förklaringsmodell av det mänskliga *beteendet* är dessa psykiska fenomen fullt iakttagbara realiteter. Den postmoderna diskussionen om sanningens relativitet blir genom detta resonemang (om det förlängs) dessutom ganska meningslös. I religiös-etisk mening finns det – väl? – bara en enda (huvud)sanning: (den eviga?) *kampen för och mot rättvisa* – allt annat är ovidkommande. Och jag måste personligen samtycka.

Jag lämnar nu antagligen Reich och psykoanalysen för en lång tid framöver. Däremot är det väl så att marxismen lockar mer än någonsin – det kan jag tacka detta uppsatsämne för. Jag avslutar därför det hela med ett citat av Karl Marx: ”Att vara radikal är att gå till roten med saker. Men roten till människan, det är människan.”¹⁷³

¹⁶⁷ Det kan i sammanhanget nämnas att Norman Mailer på 60-talet diskuterade i termer av nödvändigheten i att skapa en ny människotyp: den intellektuella psykopaten.

¹⁶⁸ Aggressiviteten och intellektet i samverkan blir alltså enligt denna uppfattning historiskt sett oundgängliga för människans (åter)vinnande av sin (oexploaterade) fantasi och sin subjektivitet: sin innerlighet och sin sanna identitet – helt enkelt varje enskild människas *rätt* till sin egen absoluta unicitet. Till denna till synes ”vilda” och fantastiska *förhoppning* utgör självfallet (den autentiska) konsten en viktig förberedande faktor. Se *Ästhetische Theorie* av Theodor W. Adorno och *Den estetiska dimensionen* av Herbert Marcuse.

¹⁶⁹ I den översexualiserade och våldsfixerade massmediala ”sagan” – underhållningsindustrin med mera – torde emellertid en frigörelse av sexuella och aggressiva driftsimpulser äga rum. Dessa smälter *dock* med all sannolikhet till största delen samman med ”de rådande utsugningsmekanismerna” (materiellt och andligt undertryckande i intrikat symbios) – publiken görs med andra ord mer och mer inställd på att betrakta förtryck som något naturligt eller nödvändigt, vilket i sin tur producerar manliga och kvinnliga jagideal – och blir till något som Herbert Marcuse kallar för ”repressiv avsublimering”. Se i sammanhanget Marcuses essä *Aggression in der modernen Industriegesellschaft*.

¹⁷⁰ Med anledning av (exempel på) ett tänkbart realistiskt – och oreichianskt – motgift till denna ojämlikhet citerar jag Reimut Reiche (från 70-talet): ”Vad arbetarklassen behöver för sin frihetskamp i dag, är inte bara att acceptera och utnyttja driftsimpulserna, utan först och främst att stärka jagidealet genom att integrera de konstruktiva delarna av överjaget. Solidaritet, målmedvetenhet, uthållighet och självdisciplin är inte ’borgerliga dygder’ utan tecken på den inre autonomi som fordras för att man skall vara i stånd att förändra den yttre verkligheten.” (Haugsgjerd, *Nytt perspektiv på psykiatrin*, s. 228) Och Michel Foucault: ”Man ska inte tro, att man genom att säga ja till sex säger nej till makten. Därigenom följer man tvärtom den generella sexualitetsinstallationens rättesnöre. (...) Motangreppet måste knyta an inte till sex-begäret, utan till kropparna och lustkänslorna.” (Östling, *Makt, kunskap & kapital*, s. 85) Georges Bataille hävdar till sist att skammen är en förutsättning för all äkta (”kommunikativ”) kommunikation. I skammen bor det heliga, säger han, individens totala oberoende.

¹⁷¹ Se John Watson. Behaviorismen uppfattar allt det som inte är medvetandegjort i det mänskliga psyket som något *okänt* och därmed omöjligt att tala om: ”a black box”. Den behavioristiska terapeutiska metoden går som en konsekvens av detta ut på att modifiera ett icke önskvärt beteende med hjälp av avslappning kombinerat med ett straff- och belöningssystem – med andra ord snarlikt den psykoanalytiska teorin. Behaviorismen utgår dock i mycket högre grad än psykoanalysen från en positivistisk vetenskapstradition.

¹⁷² Se extrema exempel på detta hos postfreudianer som Jacques Lacan och Slavoj Žižek.

¹⁷³ Reich, *De ungas sexuella kamp*, s. 23.

5 Litteraturförteckning

5.1 Böcker

- Adorno, Theodor W. och Max Horkheimer. *Upplysningens dialektik. Filosofiska fragment*. Göteborg: Daidalos, 1997.
- Andersson, Sten. *Existens och sexualitet. En interaktionistisk tolkning av psykoanalysen*. (Doktorsavhandling). Göteborgs universitet, 1977.
- Andersson, Sten. *Freud, Reich och den förtryckta sexualiteten*. Uppsala: Bokförlaget Prisma, 1975.
- Andersson, Sten. *Orgasmens sociologi*. (Akademisk uppsats). Göteborgs universitet, 1974.
- Backman, Jarl. *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur, 1998.
- Bataille, Georges. *Den fördömda delen*. Stockholm: Symposion, 1991.
- Bauman, Zygmunt. *Döden och odödligheten i det moderna samhället*. Göteborg: Daidalos, 1994.
- Benjamin, Walter. *Bild och dialektik*. Staffanstorps, 1969.
- Birnbaum, Daniel och Sven-Olov Wallenstein. *Heideggers väg*. Stockholm: Thales, 1999.
- Bjerre, Poul. *Räfst och rättarting*. Stockholm: Centrum, 1945.
- Bloch, Ernst. *Geist der Utopie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1985.
- Bonniers lexikon*. Stockholm: AB Nordiska Uppslagsböcker, 1967.
- Bonniers stora lexikon*. Stockholm: Bonnier Fakta Bokförlag AB, 1985.
- Bonniers 3-bands lexikon*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB, 1979.
- Boye, Karin. *Kalloccain: roman från 2000-talet*. Stockholm: Bonnier, 1996.
- Bra böckers lexikon*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1991.
- Bra böckers lexikon 2000*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1999.
- Burgess, Anthony. *En apelsin med urverk*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1972.
- Burroughs, William S. *Den nakna lunchen*. Stockholm: Pan/Norstedt, 1997.
- Burroughs, William S. *The Job. Interview with William Burroughs*. London: Cape, 1970.
- Canetti, Elias. *Massa och makt*. Stockholm: Forum, 1985.
- Carazo, Staffan. *Karaktärsanalys och personlighetsteori*. (Omarbetad psykologexamensuppsats). Göteborgs universitet, 1995.
- Christie, Nils och Kjetil Bruun. *Den goda fienden. Narkotikapolitik*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1985.
- Combi*. Malmö: Norden, 1967.
- Eneroth, Bo. *En teoretisk utveckling av Reichs psykologi*. Stockholm: Akademitext AB, 1976.
- Eriksson, Ulf I. *Exempel. Anteckningar i levnadskonst*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1999.
- Filosofilexikonet*. Stockholm, Forum, 1997.
- Foucault, Michel. "Makt och upplysning". I M. Löfgren och A. Molander, red., *Postmoderna tider?*. Stockholm: Norstedt, 1986.
- Foucault, Michel. *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Stockholm, Arkiv, 1986.
- Freud, Sigmund. *Vi vantrivs i kulturen*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers, 1969.
- Fromm, Erich. *Den destruktiva människan. En psykologisk analys av liv på avvägar*. Stockholm: Natur och Kultur, 1976.
- Goffman, Erving. *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Prisma, 1998.
- Haugsgjerd, Svein. *Den nya psykiatrin. Bakgrund och utveckling*. Stockholm: Prisma, 1988.
- Haugsgjerd, Svein. *Nytt perspektiv på psykiatrin*. Stockholm: Prisma, 1977.

- Haugsgjerd, Svein. *Psykiskt lidande. En psykodynamisk bakgrund och diagnostik*. Stockholm: Natur och Kultur, 1999.
- Heidegger, Martin. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993.
- Holme, Idar Magne och Bernt Krohn Solvang. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur, 1997.
- Huxley, Aldous. *Du sköna nya värld*. Stockholm: Lind & Co, 2000.
- Hörnqvist, Magnus. *Foucaults maktanalys*. Stockholm: Carlsson, 1996.
- Janov, Arthur. *Primalrevolutionen. För en verklig värld*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1975.
- Jersild, P.C. *Efter floden*. Stockholm: MånPocket, 1983.
- Johansson, Anders och Monica Johansson, red. *Uppsatser i psykologins dialektik*. Lund: Bo Cavefors Bokförlag, 1972.
- Johansson, Per Magnus. *Freuds Psykoanalys*. (Omarbetad utgåva av doktorsavhandling). Göteborg: Daidalos, 1999.
- Jünger, Ernst. *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt*. Hamburg, 1932.
- Katz, David. *Handbok i psykologi*. Stockholm: Svenska Bokförlaget, 1955.
- Kemp, Peter. *Språk och existens. Moderna franska filosofer*. Stockholm: Liber, 1979.
- Kjellström, Per Magnus. *Markis de Sade*. Stockholm: Prisma, 1968.
- Kunskapens bok. Natur och Kulturs illustrerade uppslagsverk för hem och skola*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 1965.
- Larsson, Stig. *Komedin 1*. Stockholm: Norstedt, 1989.
- Larsson, Stig. *Nyår*. Stockholm: Alba, 1984.
- Longum, Leif. "Psykoanalysen og kulturradikalismen. Freud og Reich i skandinavisk kulturkamp 1920–1940". I B. Nolin, red., *Kulturradikalismen. Det moderna genombrottets andra fas*, s. 23–61. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 1993.
- Luttenberger, Franz. *Freud i Sverige*. (Omarbetad utgåva av doktorsavhandling). Stockholm: Carlssons Bokförlag, 1989.
- Lübcke, Poul, red. *Vår tids filosofi*. Stockholm: Bokförlaget Forum AB, 1991.
- Lönnroth, Lars och Sven Deblanc. *Den svenska litteraturen*. Stockholm: Bonnier Alba, 1993.
- Mailer, Norman. *Patrioten*. Stockholm: Natur och Kultur, 1994.
- Mandel, Ernest. *Marxismens plats i historien*. Stockholm: Röda Rummet, 1995.
- Marcuse, Herbert. *Den estetiska dimensionen. Bidrag till en kritik av marxistisk estetik*. Göteborg: Röda Bokförlaget, 1981.
- Marcuse, Herbert. *Eros och civilisationen. En Freudtolkning*. Stockholm: Arcana, 1968.
- Media*. Stockholm: Bonnier Fakta Bokförlag AB, 1981.
- Mill, John Stuart. *Om friheten*. Stockholm: Natur och Kultur, 1989.
- Månsson, Per, red. *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Rabén Prisma, 1998.
- Nationalencyklopedin*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1994.
- Nietzsche, Friedrich. *Mänskligt, Alltförmänskligt. En bok för fria andar*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2000.
- Orwell, George. *1984*. Stockholm: Atlantis, 1984.
- Psykologisk-pedagogisk uppslagsbok*. Stockholm: Natur och Kultur, 1956.
- Reflex*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur, 1971.
- Reich, Wilhelm. *Character Analysis*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1972.
- Reich, Wilhelm. *De ungas sexuella kamp*. Göteborg: René Coeckelberghs Partisanförlag AB, 1972.
- Reich, Wilhelm. *Den sexuella revolutionen. Till människans självstyrande karaktärsstruktur*. Stockholm: Röda Rummet, 1983.
- Reich, Wilhelm. *The Function of the Orgasm*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1973.

- Reich, Wilhelm. *Lyssna, Lille Man!*. Lund: Bokförlaget Röda Rummet, 1984.
- Reich, Wilhelm. *The Murder of Christ*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1975.
- Reich, Wilhelm. *Psykoanalys och marxism. En introduktion till socialpsykologin 2*. Lund: Röda Bokförlaget AB, 1973.
- Robinson, Paul. *The Freudian Left*. New York: Cornell University Press, 1990.
- Sass, Louis A. *Madness and Modernism*. New York: Basil Books, 1992.
- Sharaf, Myron. *Fury on Earth*. London: Andre Deutsch, 1983.
- Spengler, Oswald. *Västerlandets undergång*. Stockholm: Atlantis, 1997.
- Stora Focus*. Stockholm: Esselte Focus Uppslagsböcker AB, 1990.
- Svensk uppslagsbok*. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1952.
- Svenska Akademiens ordlista*. Stockholm: Norstedts Förlag, 1987.
- Teratologen, Nikanor. *Förensligandet i det egentliga Västerbotten*. Stockholm: Vertigo förlag, 1998.
- Teratologen, Nikanor. *Äldreomsorgen i Övre Kågedalen*. Stockholm: Vertigo förlag, 1998.
- Wilson, Colin. *The Quest for Wilhelm Reich*. London: Granada, 1981.
- Östling, Brutus. *Makt, kunskap & kapital. Institutionskritik och politiska arbetstexter*. Mölndal: Fri press, 1979.

5.2 Tidnings- och tidskriftsartiklar

- Anfinset, Oddvar. "Konsekvent existentiell karaktärsanalys". *Psykologtidningen*, 18 (1995), s. 12–14.
- Bergom-Larsson, Maria. "Familjen som ideologifabrik". *Ord & bild*, 4 (1972), s. 177–195.
- Bergom-Larsson, Maria. "Wilhelm Reich – revolutionär eller sexualromantiker?". *Dagens Nyheter*, 25 mars 1972.
- Bärmark, Jan. "Den förste revoltören mot familjeinstitutionen". *Nerikes Allehanda*, 23 juni 1971.
- Böhm, Tomas. "Wilhelm Reich". *Medicinska föreningarnas tidskrift*, 7 (1972), s. 194–196.
- Ekbom, Thorsten. "Den aktuella Wilhelm Reich". *Dagens Nyheter*, 16 juni 1969.
- Eriksson, Jörgen I. "Wilhelm Reichs tankevärld". *Sökaren/tidskrift för livsfrågor*, 8 (1978), s. 20–22.
- Glans, Kay. "Förkastelsedom". *Svenska Dagbladet*, 6 april 1984.
- Grafström, Gottfried. "Vem var Reich?". *Svenska Dagbladet*, 17 december 1984.
- Granlid, Hans. "En psykoanalytisk trio". *Västerbottens-kuriren*, 10 december 1982.
- Grut, Mario. "Sex och/eller revolt". *Aftonbladet*, 22 december 1972.
- Grut, Mario. "Wilhelm Reich". *Aftonbladet*, 26 februari 1974.
- Gäre, Susanne. "Släpp loss känslorna, våga älska". *Vi människor*, 4 (1983), s. 28–31. *Göteborgs-Posten*, 25 mars 1983.
- Harryson, Kajsa. "Sex-revolution som kom av sig". *Röster i radio TV*, 48 (1972), s. 35.
- Johansson, Anders. "Lyssna, lille man!". *Örebro-kuriren*, 5 maj 1984.
- Krantz, Niklas. "Den sanna historien om sexkollektivet". *3NioNio*, 1/2 (1984), s. 24–27, 65–71.
- Lohmann, Hans. "Den emotionella pesten". *Göteborgs-Posten*, 11 maj 1977.
- Lohmann, Hans. "Reich om sex- och självförtryck". *Göteborgs-Posten*, 18 maj 1982.
- Lönnroth, Ami. "Wilhelm Reich – symbol för vår längtan efter helhet". *Svenska Dagbladet*, 10 maj 1983.
- Meurling, Per. "Ett tragiskt geni". *Aftonbladet*, 29 oktober 1972.
- Murray, Andreas. "Materialistisk historieuppfattning och barnuppfostran". *Frihetlig socialistisk tidskrift*, 6/7 (1972), s. 60–63.
- Nygren, Ulf. "Därför skriker du, lille man". *Aftonbladet*, 28 april 1984.

Salminen, Johannes. "Den sexuella revolutionen". *Hufvudstadsbladet*, 17 april 1970.
 Schwanbom, Per. "Sex och politik". *Vasabladet*, 14 augusti 1971.
 Sjögren, Lars. "Den sexuella revolutionen". *Aftonbladet*, 10 maj 1971.
 Sjögren, Lars. "Från ett dramatiskt 30-tal. En brevväxling mellan Sergej Eisenstein och Wilhelm Reich, psykoanalytiker och marxist". *Chaplin*, 5 (1977), s. 172–174.
 Sjögren, Lars. "Wilhelm Reich och de två revolutionerna". *Zenit/nordisk socialistisk tidskrift*, 5/6 (1966), s. 23–25.
 Ståhl, Anna-Britta. "Tiden i fatt hånad pionjär". *Dagens Nyheter*, 2 juli 1990.
 "Så kuvas undersåtar". *Aftonbladet*, 8 april 1983.
 Säfve, Torbjörn. "Marxismen och sexuallivet". *Umeå Nya Tidning*, 16 november 1972.
 Törngren, Pehr Henrik. "Psykoanalys och samhälle". *Spektrum*, 1 (1933), s. 2–13.
 Törngren, Pehr Henrik. "Sexualuppfostran". *Spektrum*, 5 (1932), s. 11–19.
 Vejde, Eva. "Inför den sexuella revolutionen?". *Helsingborgs Dagblad*, 7 maj 1971.
 Wrangsjö, Björn. "Varför revolterar inte de undertryckta?". *Dagens Nyheter*, 22 mars 1974.

5.3 Böcker av Wilhelm Reich (översatta och oöversatta)¹⁷⁴

Early Writings, 1920-talet, 1975. New York: Farrar, Straus & Giroux.
Genitality, 1927, 1981. New York: Farrar, Straus & Giroux.
The Invasion of Compulsory Morality, 1932, 1974. New York: Farrar, Straus & Giroux.
Character Analysis, 1933, 1944. New York: Farrar, Straus & Giroux.
The Mass Psychology of Fascism, 1933, 1969. New York: Farrar, Straus & Giroux.
Den sexuella revolutionen, 1936, 1945, 1971 (1983). Stockholm: Röda Rummet.
The Function of the Orgasm, 1942. New York: Farrar, Straus & Giroux.
The Cancer Biopathy, 1948. New York: Farrar, Straus & Giroux.
Lyssna, Lille Man!, 1948, 1984. Lund: Bokförlaget Röda Rummet.
Ether, God and Devil and Cosmic Superimposition, 1951. New York: Farrar, Straus & Giroux.
The Murder of Christ, 1953. New York: Farrar, Straus & Giroux.
People in Trouble, 1953. New York: Farrar, Straus & Giroux.

¹⁷⁴ Om fler än ett årtal anges är det första verkets *första* utgivningsår på tyska eller engelska, det andra verkets *första* utgivningsår på engelska eller svenska, och det tredje verkets *första* utgivningsår på svenska.

6 Appendix

6.1 Termer och begrepp

I detta kapitel skall jag (försöka) definiera de termer vars begrepp det kan råda en viss oenighet om, eller de termer vars begrepp flitigt används i – eller åtminstone är av central betydelse för – uppsatsen. Jag listar således dessa termer med sina – för denna uppsats vidkommande – bestämda begreppsdefinitioner i bokstavsordning här nedan. Samtliga begrepp baserar sig på Wilhelm Reichs uppfattning av desamma.

Det omedvetna (detet)

Det omedvetna uttrycker sig främst i drömmar, som är det omedvetnas ”språk”. Det lilla barnets ”psykiska strukturering” är således endast det omedvetna, det vill säga jaget (se detta begrepp) växer fram ur det omedvetna. I enlighet med Freuds syn på de två mänskliga grundprinciperna, Eros och Thanatos, lustprincipen och dödsprincipen, blir Reichs utmaning gentemot denna uppfattning till ett förnekande av dödsprincipen – Freuds härledning av denna princip får Reich till en härledning av enbart en irrationell eller neurotisk psykisk strukturering skapad i den oidipala miljö som är – eller kanske var – den västerländska.¹⁷⁵ Det omedvetna är därvidlag för Reich ingenting annat än Eros i olika skepnader: barnets pregenitala driftstruktur är Eros, liksom den vuxna människans genitala driftstruktur; det medvetna hämtar vidare sin energi från Eros och kan sublimeras denna till kulturprodukter; pansaret är Eros i uppdämd form; människans affekter, kärlek och hat etcetera, liksom hennes lust- och olustkänslor, sunda som neurotiska, är också alla intimt förbundna med Eros. Det omedvetna som således inte är något annat än lustprincipen, Eros, är därmed den (bio)energimotor som hela den reichianska psykologiska modellen är härledd ur.¹⁷⁶

När sedan lustprincipen möter verkligheten, främst avses väl då det lilla barnets mor och far, *ontogenesen*, men också hela det omgivande samhället som är uppbyggt på denna ”treenighet”, *fylogenesen*, det vill säga ”Det Oidipala Komplexet” i utökad betydelse, kuvas Eros och av flera orsaker, neurotiska som oneurotiska, under det freudianska begreppet *realitetsprincipen*: möjligheten till full driftstillfredsställelse omöjliggörs på grund av verklighetens ”bistra verklighet” – i reichiansk mening mer eller mindre onödigt bister. Och ur detta möte skapas *överjaget* – med andra ord: en sorts inbyggd individuell åklagare som kan straffa och belöna med hjälp av olust- och lustkänslor – som har till uppgift att stävja den mänskliga organismens Eros och anpassa den till denna verklighet. För Freud är alltså överjaget något i grunden nödvändigt och positivt som anpassar individen till den yttre miljön; för Reich, med sin uppfattning om människan som ”*naturligt social*”, det vill säga

¹⁷⁵ Som jag har förstått det innebär dödsprincipen för Freud *en längtan* efter döden, en längtan djupt inuti den enskilda människan efter att få försvinna från världen, därav även dess andra namn ”nirvanaprinzipen”. Denna princip har också en mer aktiv sida – eller förvandlas till aktiv genom diverse interagerande drifter eller krafter i det mänskliga psyket –, en aktiv sida som då blir den ursprungliga källan till den mänskliga aggressionsdriften – och då menat i sin (irrationella) sadistiska och masochistiska form: *destruktionsdriften*. Herbert Marcuse menar att sublimerandet av Thanatos leder till det ”tysta acceptandet” av döden, det vill bland annat säga människans väl utvecklade förmåga att snabbt glömma diverse obehagliga händelser, vilket i sin praktiska konsekvens tycks tjäna historiens onda krafter. Marcuse menar därför till en ”erotisering” av hela människan, med andra ord ett frisläppande av både hennes genitala och pregenitala lust; denna hyllning till ”perversionen” vill, som jag uppfattar det, i sin förlängning då medverka till skapandet av en ”avsblimerad” kultur där dödens alltfjämt ständiga och tragiska närvaro återigen tränger fram i det mänskliga medvetandet. Avsublimeringen blir därmed också för Marcuse civilisationens räddning undan de katastrofer av ekologisk natur som onekligen tycks hota människans och jordens framtid.

¹⁷⁶ Reich, *Character Analysis*, s. 177–180.

”god”, är överjaget något i grunden neurotiskt och negativt som förhindrar libidon att flyta fritt, vilket enligt Reich medför att den sadistiskt och masochistiskt perverterade människan uppstår (som i motsats till Freuds uppfattning av densamma – som ser förändligandet av all libido, pregenital som genital, och denna libido i sig själv som rena motsatser – är i för stor avsaknad av sublimering, för att inte säga ”sublimerar” utan att sublimeras, därav Reichs begrepp ”reaktiv formation” som tjänstgör som en sorts tvångsmässig försvarsstrategi hos ”den neurotiska karaktären”¹⁷⁷), det vill med andra ord säga Thanatos som sekundär eller icke-existerande.¹⁷⁸

Jaget

Reich övertar i stort sett Freuds definition av detta begrepp. I enlighet med Reichs syn på den individuella personlighetskaraktären som den totala ”psykiska apparaten” i en invecklad interagerande verksamhet – eller mer specifikt uttryckt: psykiska krafter verkande mellan jaget, det omedvetna med sitt tillhörande överjag – en omedveten del av jaget som introjicerats i barnet i någon eller några av de tre infantila faserna, oral, anal och fallisk, och därigenom verkar projicerande på jaget och den yttre verkligheten – och det pansar som skyddar jaget från den yttre miljön – är jaget först och främst det tänkande intellektet, den plats där det mänskliga språket ”lever”, i denna modell.¹⁷⁹ Jaget med sitt omedvetna och tänkande intellekt är således ett sorts centrum som medlar mellan de olika lagren i denna psykologiska strukturering där det omedvetna ligger underst (djupast) och pansaret ligger överst (ytligast) i det mänskliga psyket – och då i förhållande till den yttre miljön. Jaget får därför ta alla de neurotiska ”smällarna” – ångest, stress, oro, skuld, skam, tvångsimpulser, fobier, fixeringar, infantil narcissism, mållöst grubbel etcetera – liksom alla de andra upplevelser av lust och olust som den psykiska apparaten är förmögen att frambringa, inkluderat alla mänskliga affekter som till exempel hat och kärlek. Jaget angrips därmed, skulle man kunna säga, från tre håll, från det omedvetnas dömande överjag, från detsammans djupare pregenitala och genitala impulser och från den yttre miljön. Jaget är därför också intimt förbundet med det skyddande pansaret och kan verka som en förstärkare av detta – åtminstone i en neurotisk eller oidipal miljö. Konsekvensen av det ovanstående blir att jaget innehåller två huvudkomponenter: lustjaget och realitetsjaget – vilka utkämpar en ständig strid med varandra. I enlighet med Reichs uppdelning av den neurotiska och den *genitala* (läs sunda eller friska) karaktären är de irrationella och negativa spänningarna och impulserna liksom ångesten mest framträdande i den förstnämnda. Den läkande kraften för själen är därför för Reich den genitala orgasmen. Genom att med andra ord frigöra den neurotiska patientens ”orgiastiska potens”¹⁸⁰ kan därmed ångestknutarna lösas; jaget tillförs på så sätt ny energi och kan sublimeras bättre, eller förändliga sin pregenitala driftstruktur.¹⁸¹

¹⁷⁷ Reich kommer sedermera i slutet av sin vetenskapliga utveckling – i enlighet med sin romantiska tro på människans spontana lust till arbete och kärlek – att frånga hela sublimeringsbegreppet. Sublimeringen blir därmed i hela sin vidd ett uttryck för något neurotiskt och/eller irrationellt som endast existerar där ”den känslomässiga pesten” råder. Sublimeringen är för övrigt starkt ifrågasatt inom dagens kliniska psykiatri. Se *Den nya psykiatrin* av Svein Haugsgjerd.

¹⁷⁸ Reich, *Character Analysis*, s. 270–281.

¹⁷⁹ Frågor om vad ”språk” är och vad det egentligen gör med människor och säger om – liksom påverkar – ”saker och ting” skulle jag vilja hänvisa till Peter Kemps introducerande och lättlästa bok om modern fransk språkfilosofi, *Språk och existens*, och William S. Burroughs *The Job*.

¹⁸⁰ För Reich är orgasmen tvågradig; ”orgiastisk potens” innebär den högsta formen; bara via denna kan ett sunt själsliv utvecklas.

¹⁸¹ Reich, *Character Analysis*, s. 180–185.

Känslomässig pest

Eller emotionell pest.¹⁸² Ett begrepp som är av stor betydelse för att förstå den reichianska ”psyko-sociologiska” föreställningsvärlden. Begreppet infördes för att förklara det sociala och/eller samhälleliga självförtrycket hos människorna.¹⁸³ Som jag förstår det ligger denna pest ganska så nära Reichs uppfattning av neurosen, det vill då säga detta begrepp definierat utifrån ett samhällstillstånd. Den pestsmittade är till skillnad från genomsnittsneurotikern, som dock också är pestsmittad fast i en mer passiv form, förmögen att omsätta sina ”förvirrade” eller destruktiva motiv i direkt handling (se även redogörelsen för den reichianska karaktärstypologin under begreppet pansar här nedan). Med tanke på Reichs utmaning av den freudianska *djuppsykologin* (läs Oidipuskomplexet med dess orala, anala och falliska fas, inom vilka ett antal ”partialdrifter”¹⁸⁴ som exempelvis sadism och masochism interagerar med dessa) där vi alla framstår som mer eller mindre medfött perversa, blir Reichs uppfattning av denna teoribildning ingenting annat än ett avslöjande av den emotionella pesten i sin immanenta eller latent form.¹⁸⁵ Pesten är då till skillnad från neurosen, skulle man något motsägelsefullt kunna säga, den aktiva tillika samhälleliga eller fylogenetiska formen av densamma. Neurosen i sin aktiva och passiva form understödjer varandra och ett system – eller en känslomässig pest – av slav och herre, kuvade och kuvande, upprätthålls och befästs. Denna strukturering varierar emellertid i intensitet med rums- och tidsaxeln tack vare en djupare biologisk dito som hela tiden pockar på uppmärksamhet: den ”verkliga” eller ”sanna” *genitala* struktureringen som är ”*naturligt social*” och därmed icke-hierarkisk, det vill säga i sin ekonomiskt och sexuellt utsugande form. Den förstnämnda struktureringen, alltså den som Reich anser att Freud har avslöjat, är således den psykiska strukturering som det kapitalistiska samhället vilar på.¹⁸⁶

Den känslomässiga pesten uttrycker sig som rädsla för det levande i form av konkurrens och auktoritetslängtan, och den försvarar sig genom att begränsa eller förhindra andra människors sunda och naturligt sociala utveckling. Den känslomässiga pesten med sin neurotiska baksida

¹⁸² I detta sammanhang skulle jag också på förhand vilja nämna att Erich Fromm har en del intressanta synpunkter på orsakerna till den mänskliga historiens fruktansvärda grymhet liksom dess oroväckande framtid – eller som Fromm uttrycker det: ”liv på avvägar” – i sin bok *Den destruktiva människan*; särskilt då partierna om nekrofil, sadism och lustmord, eller det som Fromm kallar ”elakartad aggression” (främst socialt betingad), och som han avskiljer från den ”godartade” eller livsbefrämjande (självhävande) aggressionen (främst biologiskt betingad) som i sin sanna sociala form verkar mot allt slags förtryck (tilläggas bör att Fromm talar om ”aggression” som något som långt ifrån nödvändigtvis är förknippat med fysiskt våld). Fromm anser dock att djur i bur blir mer bestialiska precis som människan i civilisationen – denna rationalismens ”järnbur” för att använda Max Webers ord. Vad det gäller studier i upplysningshistoriens problematik – som alltså är det tidsmässiga problem ur vilket Reichs begrepp emotionell eller känslomässig pest har uppkommit – kan den märkliga *Upplysningens dialektik* av Theodor W. Adorno och Max Horkheimer rekommenderas. De båda författarna diskuterar där bland annat i termer av nödvändigheten av att ”upplysa upplysningen”. Skälet till detta är att upplysningen tycks ha en benägenhet att vända sig mot sig själv och förvandlas till ren – för att kanske inte hellre säga *oren* – natur. *Dyrkandet av förnuftet* bär alltså – inom sig – enligt Adorno och Horkheimer på sin egen motsats. Avmytologiseringen blir paradoxalt nog en ny mytologi.

¹⁸³ Reich, *Lyssna, Lille Man!*, s. 8.

¹⁸⁴ Enligt Freud medfödda drifter som verkar mer eller mindre framträdande – och under olika skeden – i hela den mänskliga organismens liv och som enligt honom inte ansluter sig till självbevarelsen; man kan här (också) nämna den exhibitionistiska driften och den voyeuristiska dito.

¹⁸⁵ Se exempelvis Stig Larssons författarskap (romanerna). Larssons viktigaste litterära förtjänst skulle i reichiansk mening, som ett exempel på en alternativ litteraturläsning, i detta sammanhang kunna anses vara hans avslöjande av den känslomässiga pesten – eller det ”freudianska” omedvetna – i det senkapitalistiska samhället. Även Sveriges idag kanske mest säregna författarskap, Nikanor Teratologen, skulle delvis också kunna anses ha denna förtjänst. På samma sätt torde man dessutom kunna ”läsa” mycket av den ”harmonilösa” moderna konsten och musiken, till exempel verk av Picasso och John Cage.

¹⁸⁶ Reich, *Character Analysis*, s. 504–539.

visar sig enligt Reich exempelvis som asketism, moralism, martyrskap, sadistiska utbildningsmetoder, förtal, auktoritära byråkratier, partipolitiska egenintressen, imperialistiska krigsideologier, pornografi och rasism. Begreppets inneboende metaforik får sin förklaring genom att denna nämnda effekt, alltså isoleringen och utstötningen av det levande, sprider sig närmast som en smitta till andra människor. Reich hävdade därmed också att alla människor under olika perioder i sina liv kan drabbas av denna pest.¹⁸⁷

Neuros

Ordet kan väl egentligen översättas till *tvångsmässighet* eller *irrationalitet*. Reich övertar begreppet från Freud men breddar detsamma. För Freud är komplexet lustprincipen kontra realitetsprincipen i stort sett det som skapar neurosen (se även begreppet det omedvetna). En sexualdrift som på grund av den yttre miljön – och mer eller mindre nödvändigt – har kuvats, vänder sig mot sig själv – om inte sublimering kan komma till stånd, det vill säga ett förändligande av sexualdriften som kan accepteras av överjaget. För stora mängder uppdämd libido, i form av medvetna och omedvetna bortträngningar, binds därmed i ett symptom, med andra ord tvångshandlingar och/eller tvångstankar. Detta uppbindande tjänar till att sänka ångestnivån, som har stigit på grund av för stora mängder ej utlevd eller sublimerad libido, i den mänskliga organismen, för att på så sätt kunna bibehålla dess psykiska jämvikt. Det som skiljer – eller breddar (utökar) – Reichs definition av begreppet är att han ser karaktären i det oidipala samhället – framförallt det kapitalistiska som är – eller var – uppbyggt på den borgerliga familjen – som inte sällan neurotisk, så kallade ”*karaktärsneuroser*”, till skillnad från de av Freud *enbart* definierade *symptoma varianterna*. Denna utökning av begreppet neuros genererar sedermera begreppet pansar. För stora mängder ej utlevd libido, det vill säga en sexualdrift som inte får löpa fritt och/eller sublimeras, binds i karaktären, och då ofta redan i tidig barndom – pansaret skapas. Med andra ord får karaktären genom en sådan utveckling en sorts karikatyriska proportioner. För Reich är karaktärsneurosen intimt förbunden med den symptoma neurosen – den psykoterapeutiska behandlingen av patienten går därför först ut på att bryta ner dennes pansar för att sedan kunna behandla det psykiska symptom som vanligen går under namnet ”neuros”.

I enlighet med Reichs förödande kritik av den västerländska familjestrukturen faller ”domen” över det västerländska samhället hårt. I själva verket blir det väl enligt Reichs definition av begreppet inte många som kan kallas för friska eller oneurotiska (genitala), vilket innebär – ett resonemang eller en begreppsvärld som Reich har hämtat från Henri Bergson – att pansaret, den karikatyriska karaktären – *ytlagret* i det mänskliga psyket – tvingas att hålla ”den explosiva” eller den neurotiska ”psykiska struktureringen” i schack; med det menas att en ansevärd mängd (bio)energi går åt till att förhindra personligheten eller karaktären från att explodera, vilket i förlängningen medför att människornas ”sanna” sociala förmåga, eller den *djupare* kontakten mellan människor, eroderar. Den mänskliga kommunikationen – och då menat på en *mer omedveten* eller kanske närmast ”psykoanalytisk” nivå – fryser med andra ord till is (och det de enorma materiella framstegen i den kapitalistiska ekonomin till trots – eller kanske just därför!). Detta är därmed det sociologiska innehållet i Reichs neurosbegrepp.¹⁸⁸

Kinkigare är det emellertid att bestämma gränsen mellan begreppen neuros och psykos. Från början tycks Reich ha hävdats att också det schizofrena, eller det schizoida – med andra ord personlighets- eller karaktärssplittringen –, är en allvarigare form av neuros; det vill mer

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Definitionen baserar sig på genomläsningar av Wilhelm Reichs *Character Analysis* och *Den sexuella revolutionen*.

specifikt säga ett *kraftigt* undertryckande av det lilla barnets lust i alla de tre infantila faserna, vilket i förlängningen innebär att lustjaget och realitetsjaget hamnar i en sådan olöslig konflikt att de båda krackelerar. (Den så kallade "borderlinekaraktären" befinner sig – eller pendlar – således mellan det neurotiska och det psykotiska.) Men i och med Reichs allt större intresse för fysiologi och biologi tycks han ha börjat uppfatta denna störning, den psykotiska, som en medfödd hjärnskada som är inplanterad i "den stördes" arvs massa, men som dock med (viss) framgång kan behandlas med reichiansk psykoterapi.¹⁸⁹ Det psykotiska är i varje fall, skulle man väl till sist något förenklat kunna säga, i avsaknad av det personliga, av en definierbar karaktärsform, helt enkelt söndersplittrat eller "allt i ett".¹⁹⁰

Orgon

Livsenergi eller naturenergi. Reich drar efter omfattande forskning om sexualiteten slutsatsen att orgasmens funktion är att tillföra kroppen energi. Liksom Freud ser han – självfallet – och som nämnt åtskilliga gånger – den undertryckta sexualiteten som den främsta orsaken till psykiska sjukdomar. Mot slutet av sitt liv ansåg Reich att han genom observationer – bland annat pekade han på ljusfenomen i rymden – och diverse experiment hade funnit en energiform i naturen som härstammade från en och samma källa. Detta medförde att han antog att han var livets ursprung på spåren. Genom experiment med bland annat vitglödgade kolpartiklar fann Reich att dessa under påverkan av just denna energi, det vill säga *orgonenergin* (som ofta enligt honom visade sig i form av ett "blåaktigt skimmer"), utvecklade övergångsformer till levande mikroorganismer: "*bioner*".¹⁹¹ Orgasmen med sin (bio)elektriska uppladdning och urladdning – vars uppförande överensstämde med dessa bioners utvidgningar och sammandragningar – var därmed enligt Reich själva fundamentet för skapandet av allt biologiskt liv. Steget var således inte långt för honom att gå bortom den psykologiska och sociologiska allt trängre rocken.

1939 myntas ordet "orgon". Det bildas ur orden *organism* och *orgasm*. Reichs fysiologiska och biologiska (eller kanske hellre naturvetenskapliga) fas tar sin egentliga början. Denna fas syntetiseras emellertid så småningom med den tidigare sexualekonomiska, även om Reich på 40-talet verkar tappa en hel del av sitt tidigare så brinnande intresse för denna sexualekonomi. Den verkliga syntesen uppkommer de allra sista åren av Reichs liv och då i närmast religiös form. Med utgångspunkt från det upptäckta livgivande orgonet blir därmed sedermera atomenergin den negativa – eller den mörka – sidan i "*spelet*" eller kampen mellan liv och död. Universum framställs helt enkelt som spelplanen mellan himmel och helvete, mellan orgonenergi och atomenergi, mellan Freuds Eros och hans Thanatos, mellan en *genital* Gud och en *pervers* Satan. En "manikeistisk" kamp således. Reichs tilltagande "storhetsvansinne" slutar med att han ser hela världshistorien med en sorts "hegelianska ögon" där det tänkande djuret människan och hennes kulturella utveckling leder fram mot det andliga mål där den kosmiska orgonenergin blir medveten om sig själv.¹⁹²

¹⁸⁹ Även socialoptimisten Reich faller som det verkar till sist delvis offer för de nu för tiden så vanligt förekommande biogenetiska eller neurobiologiska förklaringsmodellerna av människans inre liv ("vulgärbiologismen"), som också i stor utsträckning har trängt in i dagens akademiska psykologi.

¹⁹⁰ Reich, *Character Analysis*, s. 399–503; Sharaf, *Fury on Earth*, s. 316. Jag skulle vilja lägga till att den psykotiska personlighetstypen tycks ha haft sin storhetstid: i vissa förmoderna samhällen var denna karaktärstyp sedd som en siare och sanningssägare. Se i sammanhanget R.D. Laing och Thomas Szasz. Se också *Madness and Modernism* av Louis A. Sass och *Vansinnets historia* av Michel Foucault.

¹⁹¹ Reich, *Lyssna, Lille Man!*, s. 9.

¹⁹² Robinson, *The Freudian Left*, s. 64–73. Det finns för övrigt något av Hegel i Reichs hela tankevärld, även om denna influens ökar på slutet. "Världsanden" – detta sätt att se på den mänskliga historien – holkar ur karisman och färdigheterna – samt det goda och det onda – ur det individuella namnet, det vill säga gör individen mytologisk, precis som den "materiella världsanden" i marxistisk teoribildning som gör detsamma genom att plocka ner denna karisma och dessa färdigheter på jorden (rent bokstavligt talat). Detta förhållningssätt gentemot

Dessa Wilhelm Reichs alltmer ovetenskapliga – eller vetenskapligt tvivelaktiga – teoribildningar tycks fortfarande ligga relativt obevisade eller okontrollerade, både då vad det gäller hans studier av bioner och hans mer okontrollerbara kosmologiska tankegångar.

Pansar

Begreppet innehåller både en fysiologisk och en psykologisk sida. Med utgångspunkt i Reichs utmaning av Freud, där Oidipuskomplexet och de dithörande partialdrifterna ifrågasätts, blir hela den freudianska psykoanalysen – åtminstone i sin förlängning – till ett avslöjande av detta pansar. För Freud är *individualismen* – alltså det egoistiska barnet med sitt driftsliv – den primärt mänskliga beteendeformen; för Reich är däremot den sociala *kollektivismen* densamma, som enligt Reich utvecklas naturligt i det matriarkala samhället. Alltså en syn på människan som ett i grunden socialt djur med en i grunden genital fysisk och psykisk strukturering, en strukturering som dock ligger dold – eller undertrycks – i vissa mänskliga samlevnadsformer eller produktionsförhållanden, exempelvis det kapitalistiska. Den patriarkala samlevnadsformen – som Reich främst avläser i den, för det själsligt friska sett, förödande borgerliga familjen skapar detta (karaktärs)pansar som för med sig dessa ovan nämnda ("freudianska") strukturer, *det själsligt sjuka*. Lager på lager av för stora mängder uppdämd libido rustar det uppväxande barnet – vars uppgift det blir att skydda detsamma från "farliga" oiidipala impulser (infantil skräck och lust med mera) och tjänstgöra som ett försvar mot den omgivande miljön – som sedan växlevis internaliserar och externaliserar den yttre och inre "verkligheten" efter detta pansars snedvridna verklighetsuppfattning, ett pansar som genom detta upprätthålls och befästs.¹⁹³

Pansaret visar sig fysiologiskt genom exempelvis en rigid kroppsfröing, fixeringar och nervryckningar och till och med i form av svåra sjukdomar som cancer.¹⁹⁴ Reich uppfattar det således som om att för stora mängder uppdämd libido kan ansamlas i kroppen likaväl som i det mänskliga psyket. Pansaret blir därmed den mänskliga personligheten eller karaktären, hennes identitet.¹⁹⁵ Reich nämner i sin bok *Character Analysis* ett antal olika sådana "överdrivna" karaktärstyper, det vill med ett och samma namn säga den neurotiska karaktären: exempelvis den passivt-feminina, den kompulsiva (eller tvångsmässiga), den hysteriska, den falliskt-sadistiska, den falliskt-narcissistiska och den psykopatiska – betonade och uppblandade i varierande grad och omfattning beroende på den specifika karaktärens (specifika) uppväxtförhållanden, främst då utgången av triangeldramat *far, mor och barn* (läs karaktär) i de tre infantila faserna.¹⁹⁶ De uppräknade karaktärstyperna trivs eller passar enligt Reich dessutom olika bra ihop, i arbete som i kärlek, men står dessvärre inte sällan i sadomasochistiska – för att inte säga parasitiska – bindningar till varandra (se begreppet

sig själv och andra – enligt min uppfattning på många sätt jämförbart (också i meningen tankemässigt omtumlande) med Jacques Derridas påvisande i våra dagar av det omöjliga att skriva levnadsteckningar i allmänt vedertagen form om levande eller döda personer som gestaltar något väsentligt i ett mänskligt liv – kan alltså skönjas i flera av Reichs böcker. Även Reichs byggande av ett stort sammanhängande system skulle kunna beskrivas som "hegelianskt" – eller kanske ännu hellre "tyskt".

¹⁹³ Reich, *The Function of the Orgasm*, s. 117–189.

¹⁹⁴ Reich, *Lyssna, Lille Man!*, s. 9. Vad det gäller rigid kroppsfröing kan man exempelvis studera människor med uniformsyrken inom den samhälleliga "våldsapparaten". Ett fysiskt pansar har enligt Reich alltid en psykisk motsvarighet och vice versa.

¹⁹⁵ Reich skiljer faktiskt på "personlighet" och "karaktär". Karaktären är underordnad personligheten, det vill säga personligheten är ett – eller kanske hellre två – steg längre mot det individuella och/eller det unika, främst då tack vare "den biologiska kärnans" realitet.

¹⁹⁶ Dessa karaktärstyper har sedermera specificerats och utökats av bland annat Otto Fenichel och Otto Kernberg. Se *Psykiskt lidande* av Svein Haugsgjerd.

känslomässig pest).¹⁹⁷ Till skillnad från Freud är alltså identiteten för Reich något i grunden patologiskt som verkar hämmande för mänsklig samvaro och socialisering. Sann mänsklig identitet, tycks Reich hävda, finns bara i det närmast *identitetslösa*¹⁹⁸, i de biologiska djupen – detta *tredje* lager i den reichianska modellen kallar Reich för ”*den biologiska kärnan*” – under de ytliga, miljömässigt skapade förhårdnaderna, det vill säga under pansaret och det *andra* lager som Freud har avslöjat. Den friska karaktären eller personligheten, befriad från sina överdrivna skyddsmekanismer eller sina överdrivna karaktärsdrag – sitt för kraftfulla pansar –, kallar Reich för den genitila karaktären.

Reichs terapimetoder gick därför ut på att bryta ner eller ”krossa” detta muskel- och/eller karaktärspansar genom diverse olika tekniker och praktiker – för bara genom att först bryta ner detta pansar ansåg Reich det vara möjligt att kunna börja behandla ”Det Oidipala Traumat”.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Med anledning av den sadomasochistiska eller parasitiska oidipala yttre miljön – eller den oidipala interpersonalteten – och dess varierande dolda och öppna förtryck av den mänskliga sexualiteten, liksom den emotionella spontaniteten, bidrar denna inte sällan också till ”*regressionen*” (tillbakagången) av den neurotiska karaktärens personlighet. Med detta menas att både sexualiteten och personligheten lätt ”faller ner” i någon eller några av de infantila faserna på grund av den psykiska våldsamheten i denna miljö. En människa – eller ett mänskligt subjekt – regredierar alltså när spänningar, problem eller kriser i hans eller hennes aktuella livssituation aktiverar infantila konflikter från barndomen, exempelvis instabila objektrelationer, den orala, anala och falliska ”onda modern” och ”onda fadern”, oidipala och ”preoidipala” trauman och kränkningar, ”förbjudna” lustar och impulser, syskonrivalitet etcetera, vilka smittar av sig på hans eller hennes affektiva minnesbank, som i sin tur sätter sin prägel – i form av till exempel symptoma neuroser och ångest – på denna människas liv i ”nuet”, framförallt kanske då hans eller hennes förhållande till den Andre, som har en förmåga att bli sadistiskt eller masochistiskt överbetonat: allt detta leder därmed i slutändan till att jaget hos denna människa försvagas.

¹⁹⁸ Enligt Henri Bergson är aldrig – eller omöjligt – en tänkande varelses medvetande i ett givet ögonblick *identiskt* med samma medvetande i något annat ögonblick (som varit eller kommer att vara). Identiteter kan väl då, för att förlänga detta resonemang, bara skapas i en social atmosfär som till sin grundläggande natur är tvångsmässig och/eller ofri.

¹⁹⁹ Andersson, *Freud, Reich och den förtryckta sexualiteten*, s. 65–84.